

P 400(2)

Leute Tereu

Könyvtáros

'82 | 8

Kölcsönözhető

**A Zalaegerszeg húszezres
lélekszámú Landerhegyi
lakótelepén 1980 végén felavatott
művelődési központban 600 m²
alapterületen kapott otthont a
városi könyvtár
(MTI Fotó – Kiss Ferenc felvételei)**

TARTALOM

Juhász Jenő	Véleményem szerint	443
ISKOLA ÉS KÖNYVTÁR		
Bánhegyi Gyuláné	Közös fenntartású közművelődési és kettős funkciójú könyvtárak a fővárosban	444
Varga Sándor	Könyvtárak iskolai és közművelődési szerepkörben	447
Balogh Ferencné	Az iskolai könyvtárak központi ellátása két városban	451
	Kitüntetések	455
VISSZHANG		
Dr. Arató Ferenc	Iskolai könyvtáraink pedagógiai optikával	456
SORSOK ÉS PÁLYÁK		
Dr. Móra László	„Nálunk is szükség van a sajtó tudományos vizsgálatára”. Beszélgetés dr. Máté Károllyal	459
Arató Antal	Egy városi könyvtáros feljegyzéseiből	463
A LAPOKBAN OLVASTUK	Vas Népe	465
	Lapozgató	465, 501
KÖNYVTÁRI ÉLET		
Menderné Kovács Ibolya—		
Hadrovics Gábor	Egy fiatal kihelyezett főiskolai tagozat fiatal könyvtáráról	466
	Görbe tükör. Kismacska pohárban (<i>n. ó.</i>)	467
MEGKÉRDEZTÜK A FENNTARTÓKAT		
Pintér László	A könyvtárnak nagy szerepe van a nemzetiségi kultúra ápolásában. Beszélgetés Fischer Jánossal , a Mohácsi Városi Tanács elnökével	468
HÍREK		472
LÁTÓKÖR		
Dr. Balázs János	A kölcsönzési jogdíjak a világban	473
Páldy Róbert	Művelődő kisközösségek a tapolcai járás könyvtáraiban	476
	Hallottuk	480
HELYISMERETI FOLYÓIRATAINK		
Vargáné Major Judit	A Somogyi Honismereti Híradó	481
A KÖNYVTÁROS KISLEXIKONA		
Kéki Béla	Mi a fényszedés?	484
A KÖNYVTÁROS GALÉRIÁJA		
Semsey Andor	Józef Szuszkiewicz	490
KÖNYVEKRŐL		
Nagy Attila	Fioláné Komáromi Gabriella: A hetvenes évek ifjúsági regényei	491
KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM		
Pálvölgyi Endre	Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1979	492
		441

BIBLIOGRÁFIÁK

Tóth András	A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár kéziratkatalógusa	494
Péter László	Harmat Béla: Csuka Zoltán bibliográfia	495
	Kérdezz — felelek	497

SZAKMAI FOLYÓIRATOK—HÁLÓZATI HÍRADÓK	498
---	-----

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK	502
-----------------------------	-----

A lapunk e számában közölt kisgrafikák József Szuszkiewicz alkotásai

Из содержания

Школа и библиотека: 4 статьи о проблемах библиотек общих школ, о массовых библиотеках, функционирующих в школах, об имеющих двойную функцию (школьную и массовую) детских библиотеках для и библиотеках взрослых, а также о центральном обеспечении школьных библиотек в городах (443—455);

Балаж Янош: Система гонораров за абонемент в библиотеках (473);

Пальди Роберт: Образовательные кружки читателей в библиотеках района около Балатона (476);

Кеки Бела: Что такое фотонабор? (Малая энциклопедия журнала Könyvtáros) (484).

From the contents

School and Library: Four articles. On problems in comprehensive school libraries; Public libraries operating in schools; Libraries with double function (school and public childrens' or adults' libraries); Central supply for school libraries in towns (443—455);

János Balázs: System of public lending rights in various countries (473);

Róbert Páldy: Little educational readers' communities in the libraries of a Balaton-side district (476);

Béla Kéki: What is light-setting? (Little encyclopaedia of the Könyvtáros) (484).

Aus dem Inhalt

Schule und Bibliothek: Vier Artikel über die Probleme der Bibliotheken der Grundschulen, über die in den Schulen gesiedelten allgemeinbildenden Bibliotheken, über die Bibliotheken mit Doppelfunktionen (Schul- und allgemeinbildenden Bibliotheken für Kinder und Erwachsenen), sowie über die zentrale Versorgung der Schulbibliotheken in den Städten (443—455);

János Balázs: Ausleiheautorenhonorars in den verschiedenen Ländern (473);

Róbert Páldy: Kulturelle Kleingemeinschaften von Lesern in einem Kreise der Gegend des Plattensees (476);

Béla Kéki: Was ist der Lichtsatz (Kleinlexikon der Zeitschrift Könyvtáros)

Cikkünk szerzőinek jegyzékét a 472. oldalon közöljük.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25 449

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**

A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.

Telefon: 451-758, 664-805

Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**

1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223.

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

Egyetemi Nyomda — 82.8360 Budapest, 1982

Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

A szöveg fényszedéssel készült

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a hírlapkézbesítő postahivataloknál és a Posta Központi Hírlap Irodánál (postacím: Budapest V., József nádor tér 1. — 1900) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámmal. Előfizetési díj 1/2 évre 60 forint. Egy szám ára 10 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H—1389 Budapest, Postafiók 149.

Véleményem szerint

JUHÁSZ JENŐ
a Művelődési
Minisztérium
könyvtári
osztályának
vezetője

a legfontosabb elvi kérdések az iskolai könyvtárügyben ma már tisztázódtak. Igaz ugyan, hogy közülük sokat még részleteiben ki kell munkálni, de bűn volna arra várni, míg az összes kérdésben kikristályosodott elképzelések válnak általánossá, és végrehajtásukhoz hiánytalanul meglesznek a kívánt feltételek is. Keresni kell tehát azokat az utakat, amelyeken az adott körülmények között is felgyorsítható a tervek végrehajtása.

Az iskolai könyvtárak előtt álló legfontosabb feladatok mindegyike feltételezi a pedagógusok alkotó közreműködését éppen úgy, mint a könyvtári rendszer nyújtotta előnyök kiaknázását. A legaprólékosabb, legkitartóbb munkát igénylő feladat az iskolai könyvtárak állományának gyűjteménnyé fejlesztése. Az iskolák könyvtárait meg kell tisztítani a felesleges, elavult dokumentumoktól. Ezt a könyvtáros-pedagógusok csak a hálózati központok, illetve a szaktanárok segítségével végezhetik el eredményesen. Az általános iskolai könyvtárosok munkáját nagyban megkönnyítené egy — remélhetőleg belátható időn belül megjelenő — mintakatalógus is. A rendteremtés azonban nem egyszeri, hanem folyamatos szakszerű munkát követelő feladat, amelyet csak felkészült könyvtáros-pedagógus láthat el sikeresen. Az országos irányításnak pedig az a legsürgetőbb feladata, hogy törvényes keretbe foglalja az iskolai könyvtárosok státusának, munkarendjének, dotációjának megnyugtató rendezését. Ezen felül gondoskodni kell arról, hogy kellő számú, megfelelően képzett, hivatástudattal rendelkező pedagógus-könyvtáros végezzen iskolai könyvtárosi munkát. Még ennél is nagyobb feladat, hogy a pedagógusokat, oktatókat, nevelőket és rajtuk keresztül az egész társadalmat korszerű könyv- és

könyvtárhasználati ismeretek birtokába juttassuk. Ezért ki kell dolgozni a könyv- és könyvtárhasználatra nevelés módszertanát, amelyet mielőbb be kell építeni a pedagógusképzés tantervébe.

A magyar könyvtári rendszeren belül az iskolai könyvtárügyben érezteti leginkább hatását a hálózati központok tevékenységének hiánya. Azokat a feladatokat azonban, amelyek ezekre a központokra várnak — módszertani irányítás, a szakfelületi teendők végzése, továbbá gondoskodás a pedagógusok képzéséről, illetve a pedagógusok könyvtárhasználati ismereteinek elmélyítéséről —, a rendelet által hálózati központnak megjelölt intézmények legtöbbje nem képes ellátni az alapvető működési feltételek hiányában. Ilyen helyeken kompromisszummal, például a funkciók megosztásával kell a megoldást elérni. Bizonyos, hogy a hálózati központ fő funkciói közül nem lehet a pedagógus továbbképző intézetről átruházni más intézményre a pedagógusok könyv- és könyvtárhasználati képzését, de az iskolai könyvtárosok szaktanfolyamainak szervezését más könyvtári hálózat is végezheti, mint ahogyan a pedagógusok szakirodalmi ellátása szintén csak a könyvtárközi együttműködés révén oldható meg. Az iskolai könyvtárak módszertani gondozását illetően perdöntő, hol teremthetők meg azok a tárgyi, illetve méginkább a személyi feltételek, amelyek a legjobban segíthetik a hálózatba tartozó intézmények munkáját. Semmiféle feladat-átruházás sem mentesítheti azonban az oktatásügyet, a pedagógusokat a felelősségtől. Az iskolai könyvtári szakfelügyelet tekintetében mindenképpen indokolt, hogy ez kettős kötődésű legyen: egyrészt a szaktantárgyi felügyelethez, másrészt a könyvtári szakfelügyelethez kapcsolódjék. Véleményem szerint a közeljövőben nem is a szakfelületi tevékenységgel lesz gondunk, mert ellenőrizni csak a szolgáltatásra képes intézményeket lehet és érdemes. Ezeket viszont a legtöbb helyen aprólékos munkával még meg kell teremteni.

Közös fenntartású közművelődési és kettős funkciójú könyvtárak a fővárosban

ISKOLÁBA TELEPÍTETT KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK. Budapesten az elmúlt négy évben a lakótelepeken és a peremkerületekben — ahol nem volt más mód közművelődési könyvtár létrehozására — a kerületi tanácsok és az iskolák kezdeményezésére *nyolc általános iskolában létesült közös fenntartású, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatához tartozó fiókkönyvtár*. Működési és üzemeltetési költségeiket — bár

eltérő mértékben — az iskolá és a könyvtár közösen fedezi.

Ezek az egységek — noha iskolai elhelyezésük-ből következően közvetlenebb támogatást nyújtanak az oktató-nevelő munkához — feladatuknak a *közművelődési könyvtári alapellátást* tekintik. Közülük három a *felnőtt lakosságot* is szolgálja.

Néhány alapmutatójuk 1981. december 31-én:

Könyvtár	Alap-terü-lete m ²	Könyv-állomány (kötet)	A nyit- vatar- tási napok évi száma	Az olvasók száma		Forgalmi adatok					
				14 év		14 év alatt			14 év felett		
				alatt	felett	köl- csön- zők	helyben haszná- lók	köl- csön- zött köte- tek	köl- csön- zött	helyben haszná- lók	köl- csön- zött köte- tek
II. ker. 37/2. Pesthidegkút	235	16 780	239	383	339	3 058	3 796	7 246	2 784	668	11 213
III. ker. 21/2. Békásmegyér	120	7 022	254	750	—	4 791	5 339	12 709	—	—	—
X. ker. 12/2. Keresztúri út	30 + 24*	11 289	160	776	96	6 430	5 091	11 947	513	—	1 840
XI. ker. 3/1. Örmező	75	14 152	232	1 366	—	12 234	6 169	25 868	—	—	—
XI. ker. 3/2. Albertfalva	50	10 554	254	1 197	—	9 473	8 971	19 638	—	—	—
XV. ker. 34/2. Újpalota	74	10 352	253	1 255	—	6 204	10 269	16 513	—	—	—
XIX. ker. 25/4. Kispest	108	7 854	233	652	—	6 022	4 855	17 270	—	—	—
XXI. ker. 30/2. Csepel	100	10 343	210	746	300	5 777	—	15 123	2 056	—	8 391

* külön kölcsönző és olvasóterem

A táblázatból kiderül, hogy a legnagyobb *alap-területtel* a pesthidegkúti könyvtár rendelkezik, további háromé 100—120 négyzetméter között van, s a fiókok fele 50—80 négyzetméteres. Ez utóbbiak nem érik el az Irányelveknek a „B”-típusú gyermekkönyvtárakra javasolt alapterületi kívánalmát.

Az *állomány nagysága* mindenütt meghaladja az e típusban kívánatos 6000 kötetes minimumot. A *kézikönyvek száma* a könyvtárak többségében 500—600 kötet, a folyóiratcímeké 30—60.

Az *egy olvasóra jutó kötettség* igen eltérő. E mutatót erősen befolyásolja egyfelől a kis alapterület (például Albertfalva és Újpalota esetében

olvasónként 8—9 kötet), másfelől az ellátandó terület lakosságának alacsony számából következő olvasólétszám (mint például a pesthidegkúti könyvtárban 23 kötet jut egy olvasóra).

A *nyitvatartási idő* mindenütt heti 23—26 óra között van, 4—5 napra elosztva. A fiókkönyvtárak *munkatársai* közép- vagy felsőfokú szakképzettséggel és általában pedagógusi végzettséggel is rendelkeznek.

Újra hangsúlyozom, hogy ezek a könyvtárak a közös fenntartás és az oktató-nevelő munkát fokozottabban segítő tevékenységük ellenére is csak közművelődési funkciót látnak el, hiszen a nyolc iskola közül hatban *külön iskolai könyvtár* is van. (Békásmegyeren 1981-ben vették el az iskolai könyvtár helyiségét — tanteremhiány miatt — tanítási célra.) Az iskolai könyvtárak működési és személyi feltételei igen eltérőek. Közülük négy önálló helyiséggel rendelkezik; a könyvtáros általában órakedvezményes pedagógus, aki a gyermekek számára legfeljebb heti 4 órában kölcsönöz. Az állomány többnyire a nevelői kézikönyvtárból és szakirodalomból, a szaktantermek és osztálykönyvtárak anyagából áll, de van, ahol a kiegészítő, az ajánlott és a háziolvasmányokat is tartalmazza.

Az iskolákban működő közművelődési könyvtárak eredményességét nagymértékben befolyásolja az iskolával, az iskolai könyvtárral való *együttműködés*, amelynek módját általában szerződésben rögzítették. Célszerű, ha ez az általános jellegű vállalkozások (csoportos foglalkozások tervezése, a pedagógusok munkájának segítése, úttörőakciókba való bekapcsolódás stb.) kívül konkrét és számonkérhető feladatokat, a két könyvtár munkamegosztását is tartalmazza. (Például az állománygyarapítás összehangolását, mint Újpalotán és Kispesten.) Külön kell beszélnünk a kispesti könyvtárról, amely lényegében átmenet a közös fenntartású és a kettős funkciójú könyvtárak között. Az iskolai könyvtáros helyileg a közművelődési könyvtárban dolgozik, s bár az állománygyarapítás külön — igaz, összehangoltan — folyik, minden más tevékenységet közösen végeznek.

Az iskola életébe való bekapcsolódás hosszabb-rövidebb folyamat eredménye. Nagymértékben az egyéni rokonszenvre épül, arra, hogy mennyire ismeri a pedagógus a könyvtár lehetőségeit, mennyire tartja fontosnak szerepét oktató-nevelő munkájában. Az együttműködésre nem mindig a kölcsönösség, a partnerkapcsolat a jellemző, de akadnak jó példák is. Az örmezei könyvtár évente egyeztető értekezletet tart az iskola vezetőivel. Erre javaslatokkal, tervekkel készülnek, s itt beszélnek

meg, illetve rögzítik az együttműködés részletes programját. Gyakorlattá vált az is, hogy a tanév végén összeállítják a könyvtárral kapcsolatos legfontosabb adatokat, osztályok szerint felmérik a beiratkozott olvasók, a könyvtári órák és az egyéb foglalkozások számát stb. A munkaközösség-vezetők, az évfolyamfelelősök és napközi-vezetők segítségével tartják a kapcsolatot a többi pedagógussal: meghívják őket a könyvtárba, tájékoztatják az éves tananyaghoz kapcsolódó irodalomról, ajánló jegyzékeket készítenek számukra, javaslatokat tesznek a könyvtári órák, foglalkozások témájára. Ezeket az úgynevezett „étlapokat” évfolyamonként állítják össze, s megkérlik a pedagógusokat, hozzávetőlegesen jelöljék meg azt az időpontot, amikor sor kerül az anyag feldolgozására.

Az iskolában való elhelyezés, az itt folyó munka ritmusa kihat az *olvasószolgáltatásra*: Ezek a könyvtárak az adott iskola valamennyi tanulója számára lehetséges olvasójuknak tekinthetők, bármilyen rendezvényre, akcióra könnyebben mozgósíthatják őket. A helyet adó iskola tanulóinak átlagosan 50—70 százaléka könyvtári tag, arányuk Örmezőn a legmagasabb (82,1 százalék). Némelyik könyvtárban viszont az olvasók körének bizonyos leszűkülése figyelhető meg. Az újpalotai lakótelepen például öt iskola működik, több mint 7000 tanulóval. A Hartyán közti iskolában működő könyvtárba a helyi tanulóknak 51,3 százaléka, a többi iskola tanulóinak azonban mindössze 0,2—11,5 százaléka iratkozott be. Tény ugyan, hogy ez a fiókkönyvtár jelenlegi alapterületén nem tudna több olvasót fogadni, mégis elgondolkoztatóak az utóbbi arányok. Ugyanis a négy iskolából — a kerület többi gyermekkönyvtárát használók számát is hozzávéve — még mindig csak 16,7 százalékos a tanulók könyvtári tagságának aránya. (A budapesti tanulók könyvtári tagságának átlagos aránya 27,1, a kerületi átlag 24,4 százalék.)

A felnőtt lakosság is eltérő mértékben veszi igénybe a három vegyes szolgáltatást nyújtó egyiséget. Legmagasabb a számuk Pesthidegkúton. Ennek több oka is lehet: talán az, hogy a kertész házakból álló peremkerületben az iskola központi szerepe — a kisebb településekhez hasonlóan — jobban megmaradt, mint az új lakótelepeken; esetleg az iskola nyitottsága, a lakosság korosztályarányai vagy egyszerűen a hatékonyabb propaganda.

Ezekben a könyvtárakban a helybenolvasók száma, illetve az összes látogatók számához viszonyított aránya lényegesen magasabb, mint a hálózat többi egységében. Átlagos arányuk itt 45,2, míg a budapesti átlag 32,2 százalék. Különösen magas ez a mutató Újpalotán (62,3 százalék).

Az ilyen könyvtárak tényleges látogatottsága messze meghaladja a statisztikában rögzített adatokat. A kispesti könyvtár 1980 októberében forgalomszámlálást végzett. A módszer igen egyszerű volt: aki bejött a könyvtárba, kapott egy korongot, amit távozáskor bedobott egy erre a célra kikészített dobozba. Végeredményként a következő adatokat kapták: a kölcsönzők száma 613, a látogatóké pedig — ennek több mint kétszerese — 1482 volt. Nem mutatta ki a felmérés, ha valaki egy nap többször is bement a könyvtárba, valamint azokat, akik elfelejtették bedobni, illetve elvesztették a korongot.

A forgalom nagyon hullámzó, a nyitvatartás bizonyos óráiban — ebédidőben, fél 2 és 3 között, a szünetekben — gyakori, hogy egyszerre 40—50 gyermek is tartózkodik a könyvtárban. Ilyenkor nincs lehetőség színvonalas tájékoztató munkára.

Több könyvtárban (amelynek nincs közvetlen bejárata az utcáról) nagy gondot okoz a nyári nyitvatartás, s nincs megoldva az ügyeleti rendszer sem. Pedig az a közművelődési könyvtár, amelyikbe a nyári iskolai szünet idején egyetlen olvasó sem juthat be, nem teljesítheti megfelelő mértékben alapfeladatát!

*

Bár a gyermekkönyvtárak gondjait a fővárosban *csupán a lehetőségek* kihasználásával nem oldhatjuk meg (hiszen az előzőkből is kiderül, hogy a hagyományos telepítésű közművelődési könyvtár területi szervezetsége és nyitottsága magasabb fokú lehet), a gyermekek könyvtári ellátásának javításához — a jelenlegi gazdasági helyzetben — szükség van létesítésükre. E könyvtárak esetében sem a helyiségek alapterülete, sem a rendelkezésre álló pénzeszegek, illetve a személyi feltételek nem tették lehetővé a kettős funkció vállalását. Az ideális az volna, ha mód nyílnék az azonos épületben levő iskolai és közművelődési könyvtár összevonására kettős funkciójú intézménnyé. Jelenleg azonban egyetlen megoldás van: működésüknek és tevékenységüknek az eddiginél nagyobb mértékű összehangolása.

KETTŐS FUNKCIÓJÚ KÖNYVTÁRAK. Azok a jelenségek, amelyekre az előző típusnál utaltunk, még fokozottabb mértékben jelentkezhetnek a kettős funkciójú könyvtárak esetében. Hiszen ha az iskolákban működő közös fenntartású közművelődési könyvtárak munkáját, annak sikerét befolyásolja az iskolával való együttműködés, akkor a kettős funkciójú könyvtárak esetében alapvető szempont a beilleszkedés az oktató-nevelő munkába, az iskola életébe.

Az 1977-ben kiadott *Irányelvek a kistelepülések kulturális ellátásának javítására és komplex művelődési intézmények létesítésére* megszabta, a IV. országos könyvtárügyi konferencia pedig megerősítette, hogy mely lakóterületeken (kistelepülések, peremkerületek, új lakótelepek) célszerű olyan *kettős funkciójú könyvtár* létrehozása, amely egy intézményként képes ellátni a gyermek- (vagy a teljes) lakosság iskolai és közművelődési könyvtári szolgálatát.

A tavaly októberben Tatán megrendezett iskolai könyvtárügyi tanácskozáson (*Könyvtáros, 1981/12. és 1982/1. szám*) egyértelműen megfogalmazódott az az alapelv, hogy ilyen összevonásnak csak akkor van értelme, ha *mindkét funkció az eddiginél magasabb színvonalon valósul meg*. Az alapelv egyértelmű megfogalmazása mellett a minisztériumi állásfoglalás is *különböző megoldásokat* engedélyezett a végrehajtásban, javasolván a legésszerűbbek alkalmazását. Ezt tükrözték a felszólalások is, amelyek a helyi megoldásokat vagy elképzeléseket ismertették. A kettős funkciójú könyvtárak létesítését — mint ésszerű szükségmegoldást — a Fővárosi Tanács a következő évek egyik fontos könyvtárfejlesztési lehetőségének tekintti (a VI. ötéves terv időszakában 4—6 létesül majd).

A rákoskeresztúri Pesti úton 1981 decemberében megnyílt első, s a közeljövőben megnyíló csepeli kettős funkciójú könyvtár szervezésekor — a tatai tanácskozáson megfogalmazott alapelveket érvényesítve — a szervezeti, működési és szakfelügyeleti kérdésekkel kapcsolatban a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a Fővárosi Tanácsnak a következőket javasolta:

E könyvtárak az FSZEK hálózatához tartoznak, s így részesülnek központi szolgáltatásaiban (könyvtárközi kölcsönzés, kötetset, propaganda és bibliográfiai kiadványok, duplumraktár, központi címjegyzék stb.). A működésre vonatkozó döntéseket az intézmény főigazgatója a kerületi tanácsok művelődésügyi osztályainak vezetőivel egyetértésben hozza. A könyvtár munkájáért a — kerületi alközpontként működő — főkönyvtár vezetője a felelős, az oktatási szempontok érvényesülését az iskola igazgatója ellenőrzi. Ezekben az egységekben csak pedagógus-könyvtáros képesítésű munkatárs dolgozhat; ahol többen vannak, ott legalább egyiküknek ilyen végzettsége legyen. Kíváncsú, hogy a könyvtáros a tantestület aktív tagjaként tevékenykedjék. A szervezetből viszont szükségszerűen következik, hogy a könyvtár vezetője minden esetben az FSZEK személyi állományához tartozik.

A könyvtárak gyűjteményének és kialakítandó

Mivel a könyvtár a közművelődési hálózat része, szakfelügyeletét a fővárosi közművelődési szakfelügyelet látja el, együttműködve az iskolai könyvtári szakfelügyelettel. A párhuzamos vizsgálatok, ellenőrzések elkerülése érdekében e könyvtárakra a két szakfelügyelet egyeztetett szempontrendszert dolgoz ki, s a vizsgálati ta-

A könyvtárak pedagógiai funkciójának fokozottabb érvényesülése és ellenőrzése érdekében a közművelődési szakfelügyelet állandó kapcsolatot tart a szaktárgyi szakfelügyelettel is: észrevételeit, véleményét figyelembe veszi, s a könyvtár munkájában számon kéri.

Kettős funkciójú könyvtárak telepítésére csak ott szabad vállalkozni, ahol a fenntartó szerv anyagi támogatása megteremti az ehhez szükséges feltételeket — a megfelelő alapterületet, beszerzési keretet, személyi ellátottságot stb. —, mivel csak ezek együttese teszi lehetővé a tartalmi munka színvonalas elvégzését. És ez nem nélkülözheti a két hálózatnak a jelenleginél is szorosabb együttműködését.

Bánhegyi Gyuláné

Az integrált iskolai könyvtárak lehetséges rendszere

valósulhat. Elképzelésünkéből végül nem lett semmi: 1974. december 31-i hatállyal még a járást is megszüntették. A városban elindított szervezést azonban — minden központi támogatás nélkül, rosszálló és kételkedő véleményektől kísérve, sok ellentmondással és nagy erőfeszítéssel — tovább folytattuk és folytatjuk.

Ez az írás bemutatja az általunk kidolgozott rendszer napjainkban is időszerűnek tűnő változtatát, ennek városi megvalósulását és továbbfejlesztési lehetőségeit.

A tanulók ésszerű időkihasználása a könyvtári ellátás megszervezésének egyik fontos tényezője. Nagyobb településeken (kis- és középvárosokban vagy a nagyvárosok kerületeiben) általában van egy központi közművelődési könyvtár, több álta-

lános iskola és ezek „beiskolázási” körzeteiben legalább egy-egy közművelődési letéti vagy fiókkönyvtár. A beiskolázási körzetekben az iskola és a fiókkönyvtár egymástól való távolsága eltérő lehet. Ha a fiókkönyvtár távol esik az iskolától, felkeresése nagy idővesztéssel jár. A fiókkönyvtárakat tehát célszerű az *iskolába helyezni*, mert a legtöbb gyermek már ma is az egész napját az iskolában tölti, s a jövő útja az „egésznapos iskola”, ezenfelül a helyben megkapott teljes könyvtári szolgáltatás (olvasóteremhasználat a különféle iskolai és mozgalmi feladatokhoz, önképzéshez; könyvkölcsönzés) időt szabadít fel a tanulásra, sportra, szórakozásra. Miért van szükség mindehhez két külön könyvtárra, miért ne adhatná a teljes szolgáltatást egyazon könyvtár és ugyanaz a könyvtáros? Valóban, az iskolában és a beiskolázási körzetben elegendő egyetlen könyvtár, amely a gyermekek számára mindkét szolgáltatást (az iskolai könyvtárit és a közművelődési könyvtárit) nyújtja.

Mindez megoldható úgy is, hogy a közművelődési könyvtár kölcsönzési letéttel egészíti ki az iskolai könyvtár állományát. Ez a megoldás viszont új kérdést vet fel: miért kell két helyen állományt gyarapítani (külön beszerzési keret, szerződéskötés, állományba vétel, feldolgozás, mindeerre külön személyzet stb.)? Mindezt kiküszöbölő a kettős funkciójú integrált iskolai könyvtár, amelyben a tanulók könyvtárhasználat, olvasása, önművelése az iskola irányítása, ellenőrzése (a pedagógus-könyvtáros és a pedagógusok) vezetése alatt történik; megvalósítható az egyéni bánásmód elve, és tervszerűen lehet foglalkozni a tehetséges gyermekekkel, de a hátrányos helyzetűekkel is, mert az iskolai könyvtáros megszabadul az állománygyarapítás adminisztrációs és egyéb terheitől.

Az integrált iskolai könyvtár számos előnyt élvez, ha mögötte egy — az ellátó központ szerepét betöltő — könyvtár áll, amely — több iskola esetében — összehangolja a gyűjtőköröket és a szakmai információ áramlását; intézi az állományellenőrzést, a selejtezést, a könyv- és folyóiratköttetést; irodalomkutatással és -figyeléssel, témabibliográfiák készítésével stb. kielégíti a pedagógusok vagy a tanulók különleges igényeit; s az időszakosan érdektelenné vált vagy elavult könyvek kivonásával és központi raktárba helyezésével megoldja a véges befogadóképességű iskolai könyvtárak raktározási gondjait. (Ez utóbbi lehetőség miatt célszerű az integrált iskolai könyvtárak létrehozását egybekötni a bázisukat alkotó közművelődési könyvtár ellátóközponti szerepkörének kiépítésével.)

Mindenekelőtt tisztáznunk kell, hogy milyen tekintetben kívánjuk integrálni az iskolai könyvtárakat. Lényegében az integráció két szempontú megvalósításáról van szó.

Az első: amikor nincs rendezett körülmények között működő könyvtára az iskolának (rendezetlen a könyvanyag; esetleges a beszerzési keret; társadalmi munkásként dolgozik a könyvtáros; nincs szabadpólc stb.). Ebben az esetben célszerű *kettős funkciójú, közös fenntartású* iskolai könyvtárakat létrehozni. Így mind a közművelődési, mind az iskolai könyvtár érdekei közös anyagi erőfeszítéssel megvalósulhatnak (a tárgyi feltételek megteremtése, egyesített beszerzési keret stb.). *Közös fenntartásról és működtetésről* van szó, mert az intézmények pénzeszközeit egyesítik. (A feladatokat célszerű együttműködési szerződésben rögzíteni.)

A második eset: ha az iskola már megteremtette a tiszta profilú iskolai könyvtár működési feltételeit, az *ellátást lehet központosítani*, de a tartalmi munkában is szoros együttműködés alakítható ki a közművelődési könyvtárakkal.

Nagyvárosok kerületeiben, városokban, járási székhelyeken és többiskolás nagyközségekben létrehozhatók tehát *kettős funkciójú, közös fenntartású, iskolában elhelyezett könyvtárak; tiszta profilú iskolai könyvtárak* (ahol az iskola közelében megfelelő közművelődési könyvtár működik, így a kettős funkciót együtt valósítják meg, illetve ahol a tiszta profilú iskolai könyvtár közelében van az ellátó központ szerepét betöltő közművelődési könyvtár).

Egyiskolás nagyközségekben (ahol a közművelődési könyvtár maga gyarapítja állományát) a *községi könyvtár gyermekrésze az iskolába telepítve* kettős funkciót láthat el. A gyarapítás egy helyen történik, s elképzelhető az iskolai és a községi könyvtár teljes szervezeti összevonása is. A másik lehetőség az, hogy a *községi könyvtár látja el az iskolai könyvtári feladatokat* is, mert rendelkezik a feltételekkel és közel van az iskolához (500 méternél nem távolabb). Ebben az esetben is elképzelhető a szervezeti összevonás, vagy új intézmények építése esetén a komplex intézmény is, mint például a Bács-Kiskun megyei Kecelen.

A kisközségi típusok lényegileg azonosak az egyiskolás nagyközségekével, az eltérés az, hogy könyvellátásuk az ellátóközpontból történik. Lehetséges az úgynevezett kisközségi komplex intézmény (iskola + könyvtár + művelődési otthon jellegű intézmény) is.

Az integrált könyvtári hálózat megvalósítása

Az integrált (iskolai és közművelődési) könyvtárak helyi, ellátóközponti és országos szakmai-módszertani irányítási rendszert alkothatnának. A szakmai-módszertani irányítást tartalmilag is integrálni kell: ehhez már a főhatóság illetékes osztályai közötti szoros együttműködés is szükséges. Fontos, hogy az államigazgatási szervek munkáját egyeztetett intézkedések szabályozzák. Az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központnak, valamint az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumnak célszerű szoros együttműködést kialakítania, hogy a megyei pedagógus továbbképzési intézetek és a megyei könyvtárak már szintén összehangolt útbazgatásokat kapjanak tőlük. Ez korántsem teszi feleslegessé a két megyei intézmény szoros együttműködését, ami azért is célszerű, mert a továbbképzési intézeteknek a saját pedagógiai szakkönyvtár létrehozása (és netán a megyei ellátóközponti szerepkör kiépítése) helyett inkább a megyei könyvtárak pedagógiai szolgálatára kellene építeniük.

Az iskolai könyvtári szakfelügyeletnek is integrálódnia kellene a közművelődési könyvtári szakfelügyelettel. A pedagógusi és könyvtárosi végzettségű szakfelügyelő a közművelődési szakfelügyeleti vizsgálattal egyidejűleg ellenőrizhetné az adott település iskolai könyvtárait. Az iskolai szakfelügyeleti vizsgálat során célszerű a szakfelügyelőknek egy-egy tantárgy könyvtárhasználatra épülő tanítását is megvizsgálniuk. Ugyanígy hasznos, ha az iskolai általános felügyelet a közművelődési általános felügyelettel összehangoltan kiterjed az integrált iskolai könyvtárak működésére is.

Az iskolai könyvtárak fejlett rendszerének létrehozása tehát csak a közművelődési könyvtárhálózattal integráltan lehetséges, mert — az anyagi erők egyesítésével és ésszerű munkamegosztás kialakításával — csak így gazdaságos, hangsúlyozva, hogy az integrációs könyvtári rendszernek is szüksége van megfelelő működési feltételekre és azok folyamatos fejlesztésére. Valamennyi általános iskolai könyvtárnak érdemes a magasabb szintű ellátást nyújtó városi vagy járási ellátó központhoz kapcsolódnia, és kettős funkciójú könyvtárat csak ott kell létrehozni, ahol az a korábbinál magasabb szintű szolgáltatást teremt. Az integrált általános iskolai könyvtárhálózat megteremtése után helyes lenne az ellátási integrációt a középiskolai könyvtárakra is kiterjeszteni. Ismeretes, hogy szerte az országban egyre inkább el-

terjedőben van a központi ellátás és a kettős funkciójú könyvtárak létrehozása, mint alulról jövő elképzelés kezdeményezés.

Városunkban, Törökszentmiklóson 1971-től 1977-ig a négy általános iskolában fokozatosan létrehoztuk a kettős funkciójú integrált iskolai könyvtárak rendszerét. A könyvtárak folyamatos működésének feltételeit a városi könyvtár és az iskolák együttműködési szerződés alapján közösen teremtik meg.

A városi könyvtár vállalásai: létesítéskor 20—50 ezer forint értékű berendezést és a későbbiekben esetleg további berendezési tárgyakat juttat; évi 5 ezer forinttal járul hozzá a könyvbeszerzéshez; fizeti a heti 12 órában foglalkoztatott iskolai könyvtáros részére a havi 740 forint megbízási díjat; vállalja továbbá, hogy szerződést köt a Könyvértékesítő Vállalattal, és az iskola igényei alapján gyarapítja az állományt (megrendeli, leltározza, feldolgozza és kiszállítja a könyveket az iskolába); módszertani tanácsadást folytat; ajánló jegyzékeket készít; selejtez, könyvet köttet, ellenőrzi az állományt stb.; évente egy író-olvasó találkozót szervez; folyamatosan felvételeket készít az iskolarádió adásairól, és hangszalagra vagy kazettára átjatszva az iskolák rendelkezésére bocsátja.

Az általános iskolák vállalásai (iskolánként): évi 10 ezer forintot juttatnak a könyvbeszerzésre; tantermet adnak könyvtári célokra (fűtéssel, világítással, takarítással együtt); lehetővé teszik a könyvtár heti 10—12 órás nyitvatartását a délutáni órákban, egy pedagógust megbíznak a könyvtárosi teendőkkel, beszerzik a szükséges folyóiratokat, valamint hangszalagokat, kazettákat adnak az iskolarádió hanganyagának átjatszására, és statisztikai adatokat szolgáltatnak a városi könyvtárnak.

Ez a rendszer — eddigi tapasztalataink szerint — lehetővé tette, hogy viszonylag jó állományú, szakszerűen feltárt könyvtár álljon az iskolai nevelő-oktató munka rendelkezésére, továbbá az iskola körzetéhez tartozó tanulók megfelelő közművelődési könyvtári ellátást kapjanak (a városi könyvtár gyermekrészlegének rendszeres igénybevétele mellett). Megvalósult az iskolarádió hanganyagának a tanórán történő felhasználása, továbbá a tervszerű és folyamatos együttműködés is az iskolák és a városi könyvtár között.

Az együttműködés érzékeltetésére — a teljes igénye nélkül — felsoroljuk az utóbbi három év főbb adatait. A tanulók tanórán szerzett ismereteinek kiegészítésére rendhagyó órákat és író-olvasó találkozókat rendeztünk 1978-ban 6 esetben 322, 1979-ben 10 esetben 462, 1980-ban 9 esetben 343 résztvevőnek; tananyagelmélyítő, illetve kiegészítő foglalkozásokat tartottunk

1978-ban 3501 résztvevőnek, 1980-ban 2138 résztvevőnek; sajátos képző formákat alakítottunk ki állandó összetételű csoportoknak (például hangos újság szerkesztése, Bölcs Bagoly klub létrehozása hátrányos helyzetű gyermekek számára a materialista világszemlélet alapjainak elsajátítására, „Már tudok olvasni!” klub gyengén olvasó gyermekek számára); könyvtárismereti bemutatókat tartottunk nagycsoportos óvodásoknak 1978-ban 12 alkalommal 403 résztvevőnek, 1979-ben 15 alkalommal 481 résztvevőnek, 1980-ban 15 alkalommal 517 résztvevőnek; ismeretterjesztő film- és diavetítéseket rendeztünk 1978 és 1980 között a zenei és ismeretterjesztő részlegben összesen 120 alkalommal 3510 résztvevő számára.

A téli, a tavaszi és a nyári szünetben a könyvtárban és a nyári napközis táborban rendszeresen szerepelt a programban játékos gyermekfoglalkozás és egyhetes olvasótábor, író-olvasó találkozó. Továbbá volt nyelvművelő és tantárgyi verseny, készültek ajánló bibliográfiák szülőknek, tanároknak, óvónőknek stb.

A résztvevők széles köre és sokféle érdeklődése miatt megemlítendőnek tartjuk a mezőgazdasági könyvhónap alkalmával évente megrendezett *mezőgazdasági pályaválasztási vetélkedőt*, amelyen a város négy általános iskolájának és a két városkörnyéki község általános iskolájának 7. osztályos tanulói vesznek részt, s amelyet a mezőgazdasági üzemek is támogatnak (szervezéssel, jutalomkönyvek vásárlásával, autóbusz rendelkezésre bocsátásával, üzembemutatással, a zsűribé szakemberek küldésével stb.). Kiveszi részét belőle a helyi mezőgazdasági szakközépiskola is. Az ilyen vetélkedőkön 300–400 gyermek és felnőtt vesz részt.

A gyakorlat továbbfejlesztése

Integrált iskolai könyvtáraink azonban jelen állapotukban csak kiinduló alapnak tekinthetők, mert a mostani iskolai tantervi elképzelések (egyebek között az önművelési készség fejlesztése, a több forrásra alapozott tanulás stb.) olyan követelményeket támasztanak az iskolai könyvtárosokkal, a könyvtári munkával, a könyvtárhasználattal szemben, amelyeknek nem képesek elegendő tenni. Ezért — figyelembe véve a jelenlegi gazdasági helyzetet és a helyi realitásokat — a VI. ötéves terv időszakában minél kisebb anyagi ráfordítással kívánjuk továbbfejlesztetni integrált könyvtárainkat.

Célkitűzéseink: a könyvtárban könyvtárhasználatra épülő tanórákat szervezünk valamennyi

tantárgyból, ezzel általánossá tesszük a könyvtárhasználatot a pedagógusok és a tanulók körében. Mindehhez az új tanterv céljait jól szolgáló, azaz önálló könyvtárteremmel és függetlenített pedagógus-könyvtárossal működő, jól válogatott könyvtárlománnyal rendelkező kettős funkciójú könyvtárakat hozunk létre.

Mivel a könyvtárak általában a magyar szaktanteremben működnek, ahol délelőtt tanítás folyik, a kölcsönzés és az olvasótermi használat délután történik, s tanórát is alig lehet a könyvtárban tartani. A megoldás: pontosan ki kell számítani valamennyi tantárgy könyvtárban tartandó tanóráinak számát az egész tanévre, és ezeket kell a könyvtárban tartani (nem a magyarórákat), így nem növekednek az iskola tanteremgondjai sem.

A könyvtáros alkalmazásának legcélszerűbb módja, hogy az iskola egy nyugdíjba menő pedagógus béréből két fiatal pályakezdőt alkalmaz, s egyikük tanár—könyvtár (magyar—könyvtár, történelem—könyvtár, matematika—könyvtár) szakos. Így nem kell külön bérkeret, mégsem veszít az iskola pedagógust, sőt a könyvtáros mellett nyer egy egyszakos tanárt. Természetesen a legjobb megoldás az, ha az iskola külön álláshelyet kaphat a könyvtáros számára, ez azonban általában a bérkeret növelését igényli. Elképzelésünk szerint a tanár—könyvtár szakot végzett iskolai könyvtárosnak legalább heti 8 órát tanítania is kell ahhoz, hogy valóban a tantestület tagja legyen, és segíteni tudja a könyvtárban tartott tanórákat, szaktárgyának ilyen jellegű tapasztalatait megszerze, illetve másoknak átadhatta.

A könyvtáros, ha nincs saját órája, a könyvtárban tartózkodik, hogy megfigyelje a más által tartott órák menetét, s észrevételeit, tapasztalatait feljegyezhesse.

Délelőtt a szükséges belső könyvtári munkát végzi, felkészül az órára, szerkeszti a katalógust, bibliográfiát állít össze stb.

A délutáni időszakban az olvasótermi munka mellett a kölcsönzést is folyamatosan képes ellátni, hiszen a tanulók önmaguktól is igen jól el tudnak igazodni a könyvtárban, másrészt a kölcsönzés nem tömegmértetű, s így a szükséges adminisztráció is elvégezhető. (Ebben a könyvtáros szakkör — amelyet minden iskolában célszerű megszervezni — tagjai is segíthetik.)

Jó, ha egy város minden iskolájában más-más tanári szakkal rendelkezik a könyvtáros, mert így hatékony, könyvtárra épülő tanóra-módszertant dolgozhatnak ki a saját szakjukra, és azt a város többi iskolájának is átadhatják.

A tanteremben elhelyezett iskolai könyvtár állományának nagysága erősen korlátozott, mivel

legfeljebb 6 ezer kötet fér el benne. Tekintve, hogy városunk iskolai könyvtárai központi ellátásban részesülnek, megoldható, hogy a helyben levő állomány csak a feltétlenül szükséges, jól válogatott, *élő* könyvanyagot tartalmazza. 1981 tavaszán létrehoztunk egy olyan központi raktárat, amely több községi könyvtár és az iskolai könyvtárak raktározási gondjait is megoldja.

A továbbfejlesztés várható eredményei között említhető, hogy minden bizonnyal kifejlődik majd az általános iskolás korosztály aktív és tudatos könyvtárhasználata; nő a tanulók aktivitása, alkotó-, illetve kifejező készsége, ismeretszintje, bővül látókörük, fejlődik ízlésük és gondolkodásuk, önművelési készségük, ennek következtében emelkedik a tanulmányi munka színvonala és a ta-

nulmányi szint, növekszik a továbbtanulási esély; még hosszabb távon általánossá válik a felnőttkori könyvhasználat; kiterjedt együttműködés alakul ki az általános iskolák és a városi könyvtár között.

A továbbfejlesztést éves feladatokra bontva kívánjuk megvalósítani, és öt kisközség hasonló módon tervezett központi ellátásának a bevezetéséhez kapcsoljuk. Természetes, hogy az együttes feladat egyrészt az ellátást szolgáló könyvállomány fokozott fejlesztését követeli meg, amelyhez támogatást szándékozunk kérni, másrészt az ellátó városi könyvtár létszámának fejlesztése is szükséges.

Varga Sándor

(A *Könyvtáros* jubileumi cikkpályázatán díjazott munka)

Az iskolai könyvtárak központi ellátása két városban

Veszprém megyében 1977 végén *Ajkán*, majd nem sokkal később *Tapolcán* merült fel az igény, hogy az általános iskolákat a városi könyvtárak lássák el könyvekkel. Körülbelül ebben az időben kezdtek hasonló kísérletekbe Törökszentmiklóson, Hatvanban és Kiskunhalason is. Az utóbbi időben mind nagyobb az érdeklődés eredményeink és gondjaink iránt, ezért látom szükségesnek, hogy közreadjam, vitára bocsássam tapasztalatainkat. (Lásd még Mészárosné Stenger Katalin *Központi állománygyarapítás Ajkán* című cikkét is a *Könyv és Nevelés* 1981. 4—5. számában.) Már csak azért is, mert mostanában könnyen elbizonytalanodunk a sokféle kísérlet, a nyakra-főre házasodó, majd elváló intézmények láttán, és nem érzékeljük pontosan, melyik kísérletnek van értelme, melyiket érdemes követni. Nekem azonban

meggyőződésem és tapasztalatom is, hogy az általános iskolák központi ellátása a feltételek szerényebb javulása esetén is nagyot mozdíthat az iskolai könyvtárak ügyén. Erre pedig nagy szükség van: az új tantervek a korábbinál sokkal nagyobb mértékben támaszkodnak a könyvekre, folyóiratokra, könyvtárakra, s törekednek a könyvtárhasználati ismeretek elsajátíttatására. (Igaz, nem minden tárgy esetében és — sajnos — nem mindig ügyelnek a fokozatosságra, más tantárgyak követelményeire, de a szükséges kiigazításokra menet közben bizonyára nyílik majd lehetőség.) Ma már néhol akad olyan szaktárgyi felügyelő is, aki számunkéri az óravezetésben, a tanmenetben ezeket a szempontokat és az ismeretek megszerzéséhez szükséges segédeszközök használatát. Tapasztalataink szerint ez a legjobb: az olvasásra, könyvtárhasználatra elsősorban a szaktanár neveljen, akit a szakfelügyelő ösztönözhet erre. Az iskolai és a gyermekkönyvtárak már ma sem tudják — *együttesen sem* — kielégíteni az iskola igényeit. Az előbbieket állománya kicsi és gyenge, s többnyire szétszórta, szekrényekbe zárva található. Alig van szabadpolcos könyvtárhelyiség, s legfeljebb heti 3—6 órában kölcsönöznek. A gyermekkönyvtárak működési feltételei sem sokat javultak az utóbbi 15 évben! Egy gyermekkönyvtár nem képes arra, hogy 6—15 iskola oktatásának fogaskezeihez egyidőben csatlakozzék. Közoktatásunknak és közművelődésügyünknek tehát egyaránt

létkérdése az iskolai könyvtárak fejlesztése. Az ötnapos tanítási hét még sürgősebbé tette a megoldást: a zsúfolt hétköznapokon szinte lehetlenné vált akár egy-egy tanítási óra áthelyezése a közművelődési gyermekkönyvtárba. Ráadásul a szakkörök, az úttörőfoglalkozások, a hétvégi és szünidei lehetőségek a közművelődési gyermekkönyvtárakat is új, másféle feladatok elé állítják.

A szervezés

A rendszer szervezéséhez mind Ajkán, mind Tapolcán a városi művelődésügyi osztály felkérésére, egyetértésével és támogatásával kezdtünk. Elképzeléseinket részletesen, tanulmányban dolgoztuk ki, amely tartalmazta a pillanatnyi helyzetképet éppúgy, mint a terv megvalósításának módját és feltételeit. Az érintett általános iskolák igazgatóival, könyvtárosaival, a szakmai felügyeleti szervek képviselőivel, a közművelődési könyvtár vezetőjével meghánytuk-vetettük a legfontosabb teendőket, aggályainkat, s lelkesen érveltünk a rendszer mellett. Nélkülözhetetlennek tartjuk ma is, hogy ehhez hasonló széles körű szakmai vita előzze meg a szükséges lépéseket. A vita eloszlalt, a dolgok nem ismeréséből fakadó gyanakvást, mindenkit lehetőségeinek végiggondolására késztet, s egyúttal a személyes ismeretség alapjait is megteremti. Két irányból szándékoztunk megközelíteni a célt: a városi könyvtár hozzákezd az iskolák meglévő állományának rendezéséhez (selejtezés, a leltárkönyvek egyeztetése, átvétel stb.), és az e célra juttatott központi keret terhére megkezd az új könyvek beszerzését a Könyvtárellátótól. Másfelől: a művelődésügyi osztály és az iskolák igazgatóinak elhatározása szerint fokozatosan javítják az iskolai könyvtárak tárgyi és személyi feltételeit; törekednek könyvtárhelyiségek kialakítására, az iskolai könyvtárosok órákedvezményének, illetve tiszteletdíjának emelésére. A művelődésügyi osztály a központi ellátás fedezésére mindkét városban összevonta az iskolák beszerzési keretének körülbelül 75 százalékát (a fennmaradó összegből nevelői segédkönyveket, munkafüzeteket vásárolnak az iskolák), valamint egy-egy státust adott a megnövekedett munka ellátására. Ajkán a rakározási és a szállítási gondok megoldásához is segítséget ígért — ez nemcsak az iskolai ellátás, hanem a növekvő városkörnyéki települések érdekében is kívánatos. Megállapodtunk abban, hogy a központi ellátás *nem érinti a könyvtárak hálózati hovatartozását*: azok továbbra is az iskolaigazgatók fennhatósága alá tartoznak, s munkájukat el-

sősorban az iskolai szakfelügyelő segíti. Akkor nem tartottuk szükségesnek, de ma *nagyon érezzük annak hiányát, hogy nem rögzítettük a városi és az iskolai könyvtárak kapcsolatának, viszonyának, a kétoldali szakfelügyelet együttműködésének „jogi” vonatkozásait, formáit, esetleg egy újfajta szakfelügyelet lehetőségét.*

Az egységes alapelvekre építve a két város — sajátos feltételeit és lehetőségeit figyelembe véve — kétféle gyakorlatot követ. Az Ajkai Városi Könyvtár olyan iskolai ifjúsági gyűjtemények kialakítására törekszik, amelyek az olvasóvá nevelést, a könyv- és könyvtárhasználati alapismeretek oktatását mindenütt helyben teszik lehetővé, mégpedig minden iskolás gyermeknek. Ezt a város nagy kiterjedése is indokolja.

Az ajkaiak nemcsak könyveket vásárolnak, hanem központi eszköztárat is létrehoztak, amelyben hangos-képes ismerethordozókat (diákat, lemezeket, filmeket, oktatócsomagokat stb.) gyűjtenek és kölcsönöznek az iskoláknak. Kihhasználják a Veszprémben működő Országos Oktás-technikai Központ segítségét is. Az ajkai ellátás tehát *igen erősen oktatás- és gyermekközpontú*, noha nem téveszti szem elől a pedagógusok szakirodalmi ellátását sem. Ajkán nem titkolt szándék a városi gyermekkönyvtár felmentése az iskolai jellegű funkciók alól, hogy az sajátos közművelődési teendőire nagyobb gondot fordíthasson.

Tapolcán igen gazdag központi pedagógiai gyűjteményt építenek a városi könyvtárban, az iskoláknak csak a valóban gyakran használatos pedagógiai, pszichológiai, módszertani könyveket vásárolják meg. Elegendő pénz hiányában és az elhelyezés igen rossz körülményei miatt *egyelőre nem törekednek a nagy példányszámú, széles választékú iskolai ifjúsági könyvállomány kialakítására*. Ez azonban máris visszaüt. Hiába működik ugyanis itt a megye legjobb gyermekkönyvtára, egyre kevésbé tudja kielégíteni a megnövekedett igényeket. A közeljövőben megnyíló új iskolában talán lesz olyan önálló könyvtárhelyiség, amely lehetőséget teremt az eddigi gyakorlat megváltoztatására: a tervet szerint itt kettős funkciójú gyermekkönyvtár fog működni.

Ajkán 1979 végén, Tapolcán 1980-ban kezdték meg a központi ellátást. Ajkán 8, Tapolcán 5 iskola ellátásáról kell gondoskodni. Mindkét városban hozzákezdtek már a városkörnyéki iskolák könyvtárainak bekapcsolásához is, ez további 6—8 egyseget jelent majd. Mindkét városban *írással megállapodást kötött a városi könyvtár valamennyi általános iskolával*, ebben rögzítették, mit vállal a

városi könyvtár, és mi az iskolaigazgatók, illetve az iskolai könyvtárosok teendője. E megállapodások után jelent meg az iskolai könyvtárak működési szabályzatára vonatkozó rendelet, amely a központi ellátásban részt vevő vagy közös funkciójú könyvtárakban — a sajátosságok figyelembevételével — külön szabályzat készítését írja elő. Mindkét városban átdolgozásra és kiterjesztésre szorulnak tehát az eredeti megállapodások, melyek felülvizsgálata során már figyelembe vehetik az elmúlt néhány évnél a gyűjtőkörre, raktári rendre, a katalógusokra, nyilvántartásokra, a nyitvatartásra stb. vonatkozó tapasztalatait is.

Tapasztalatok

Minden iskolában rendezték az eredeti könyv-állományt (a régi állománynak csaknem egynegyedét ki kellett selejtezni). Ellenőrizték és lezárták a leltárkönyveket: csak a rendezett, megtisztított állomány került be a városi könyvtárak csoportos leltárkönyvébe. Az új gyarapodás vagyoniilag nem különül el a városi könyvtár egyéb állományától. Az iskolai könyvtárak ellátását egyik városi könyvtárban sem egy ember végzi, e tevékenység beépült a városi könyvtár feldolgozó munkájába; az állományellenőrzéseket 2—3 munkatárs végzi, a kapcsolattartás az iskolákkal egy munkatárs feladata. Ajkán a korábbi 60—80 ezer forint helyett az első évben 110, majd 143 ezer, Tapolcán 80 ezer forintért vásároltak az iskoláknak új könyveket. Mindkét évben sikerült külön támogatást is szerezni az ellátórendszereknek: egyszer a megyei tanács központi keretéből, majd az országos kulturális alapból. Ezeket az összegeket elsősorban a legnagyobb hiányok pótlására, a kézikönyvtárak kiegészítésére és az eszköztár felszerelésére fordították.

Ajkán 1979-ben 1987, 1980-ban 4359, 1981-ben 7850, Tapolcán pedig ez idő alatt 1463, 1268, illetve 828 kötettel gyarapodtak az iskolai könyvtárak. 1982. január 1-én az iskolai könyvtárak állománya Ajkán 30 193, Tapolcán pedig 8318 kötet volt, egy tanulóra átlagosan 5,68 illetve 2,9 kötet jutott.

A tudatos állománygyarapításhoz nagy segítséget nyújt az időközben elkészült sommás raktári katalógus (Ajkán) és a központi raktári katalógus (Tapolcán). Megkezdték a hiányos kézikönyv-sorozatok kiegészítését és a főlőpéldányok cseréjét is a rendszeren belül. Alig két év alatt észrevehetően javult a szépirodalom és az ismeretterjesztő irodalom aránya, s jelentősen nőtt a szaktárgyakhoz használható ifjúsági könyvek száma. (He-

lyenként az iskolákban ma még jobban örülnek a szépirodalomnak, szóvá teszik a szórakoztató munkák hiányát, és könnyen lemondanak az ismeretterjesztő könyvekről.) Az állomány kialakításához jó segítséget ad Benkő Attilánénak *Javaslat a közös iskolai és gyermekkönyvtárak gyűjtőkörére* (OSZK KMK—OPKM, 1977.) és az azt kiegészítő *Könyvtári kistükör. Gyermekirodalom 1965—1975* (MKKE, 1978) című kötete, amelyet a *Könyvtáros* 1979. évi 6. száma ismertetett. Az *Új Könyvek* jelölései eligazítanak ugyan, de gyakran felülbírálatra szorulnak. A rendelkezésre álló keret jelenleg a szépirodalmi és a meséskönyvekből Ajkán 2—5, Tapolcán 1—2, az ismeretterjesztő gyermekkönyvekből Ajkán tanulócsoportonként 4—6, Tapolcán iskolánként 2—4, a pedagógiai-pszichológiai művekből 1—1, szakmódszertani jellegű kiadványokból 2—4 példány beszerzését teszi lehetővé. A könyvtárak rohamos növekedése itt is egyre súlyosabb gondot okoz a gyarapításban.

A pedagógusok szakirodalmi ellátása is javult, mégpedig elsősorban a folyamatos beszerzés jóvoltából. Mégis e területen kap több kritikát az ellátórendszer: gyakran találják túl hosszúnak a könyvesbolti észleléstől a tényleges beszerzésig eltelt időt. Sok szaktanár szeretné a szaktárgy felsőfokú szakkönyveit is a keze ügyében tudni, a pedagógiai és pszichológiai könyveket pedig szinte egyéni használatra kisajátítani.

Mindkét városban gazdag és korszerű pedagógiai állomány található a városi könyvtárakban, amelyek nyomtatott levelezőlapon értesítik az iskolákat, milyen új pedagógiai könyv került állományukba. Telefonálás vagy a városon belüli kérelap segítségével egy nap alatt bárki hozzájuthat a városban meglévő pedagógiai művekhez. Tapolcán a könyvtárosok a régi pedagógiai folyóiratokat is kiegészítik, és hozzáférhetővé teszik az olvasóteremben. Ajkán az osztályfőnöki munkához állítottak össze ajánló bibliográfiát.

Gyakran okoz gondot, hogy az iskolák még ma is kapnak más forrásokból ajándécsomagokat. Ezek csak kerülő úton jutnak be az ellátórendszerbe, s emiatt előfordult, hogy nagyobb összeget költöttek már meglévő könyvek beszerzésére. Más esetben az Akadémiai Kiadó elfekvő anyaga került az állományba — megyei közvetítéssel — egyéb fontos könyvek helyett. A könyvesbolti terjesztésre nem kerülő pedagógiai jellegű kiadványokról viszont ritkán értesülnek az ellátórendszerek, emiatt nehezen szerezhetik be az ilyen műveket.

Valamennyi iskola megkapja az *Új Könyveket*, amelynek alapján jelezheti igényeit a városi

könyvtárnak. Az iskolai könyvtárosok magatartására két véglet jellemző. Vannak, akik késéssel vagy egyáltalán nem adnak visszajelzést; mások minden valóságérzéküket félretéve eleve kielégíthetetlen igényeket jeleznek: 20—40 példányt kérnek egy-egy műből. A városi könyvtár tehát kevés segítséget kap az iskoláktól a gyarapításhoz. Szerencsére néhány könyvtárossal sikerült már a rendelés szempontjait, lehetőségeit néhány jegyzék esetében egyeztetni, s velük jó együttműködés alakult ki. A jövőben az ő körüket kell majd kitágítani. Az iskolák általában havonta kapnak új könyveket. A raktári katalóguson kívül mindkét városban készül az iskolai állomány betűrendes katalógusa is, amelyet Ajkán a közeljövőben eljuttatnak az iskolákba. Súlyos gondot okoz azonban, mi lesz a sorsa ezeknek a katalógusoknak. Az iskolai könyvtárosok félnek tőle, mert nem ismerik a cédulák besorolásának szabályait. (Egy-egy továbbképzés, gyakorlat segíthetne tájékoztatásukon.)

Sajnos, az iskolai könyvtárak legfontosabb tárgyi és személyi feltételei alig változtak. Egyetlen iskolában van önálló (20 négyzetméter alapterületű) könyvtár, a többiben jó esetben a magyar szaktanteremben szabadpolcon, rosszabb esetben folyosókon, osztályokban, a tanárban, sőt szekrényekben tárolják a könyveket. Tapolcán katasztrofális a tanteremhiány, Ajkán is gond a gyermekek leültetése. Pillanatnyilag ennek megoldása a sürgősebb. Tudomásul kell vennünk azonban, hogy a körülmények miatt az iskolai könyvtárak várt fejlődése is a későbbi időkre marad. Könyvtárhelyiség nélkül nem lehet megfelelően kezelni az állományt, és a kialakított raktári rendet is nehéz betartani. Pedig az iskolák beszerezték a szükséges nyomtatványokat, s Ajkán már a katalógusszekrényeket is megrendelték. Az iskolák növekvő igényei és a gyarapodó könyvállomány remélhetőleg előbb-utóbb „kiköveteli” a megoldást.

Az iskolai könyvtárak nyitvatartási ideje sehol sem növekedett lényegesen. Heti 2—6 órában kölcsönöznek. Ajkán már korábban is szerény tiszteletdíjjal, illetve órákedvezményvel jutalmaz-

ták a könyvtárosok munkáját, egy fél-függetlenített könyvtárosuk is van. Tapolcán azonban a többség társadalmi munkában tevékenykedik, gyakori cserélődésük is, mert nagyobb igényeket támasztanak velük szemben, szorosabb kapcsolatot kellene kialakítaniuk a szaktárgyi munkaközösségekkel, és félnek a katalógusoktól is. Pedig fontos lenne, hogy az iskolai könyvtárak hosszabb ideig egy kézben legyenek, hogy a könyvtáros az alapfokú tanfolyamot elvégezze, és a rendszeres továbbképzésen részt vegyen.

Bizalmat a városi könyvtáraknak!

Terveinkben az iskolák könyvvél való ellátása a központi rendszer egyik fő céljaként szerepelt. Azt reméltük, hogy bizonyos idő után a pedagógusok és a gyermekek információs igényeinek kielégítése, a könyvtárhasználati szokások egységesítése is bekövetkezik. Az adminisztrációs nehézségek ellenére biztatóan fejlődtek a kapcsolatok. A Veszprém megyei Továbbképzési és Nevelési Tanácsadó Központ könyvtára a két város iskolai könyvtárosaiból munkaközösséget hozott létre, s évente két alkalommal továbbképzést is szervezett. Erre mindig meghívták az ellátórendszer dolgozóit is. A továbbképzéseket az iskolában, illetve a városi gyermekkönyvtárban felváltva tartották. Adva volt tehát a kapcsolattartás és a feladatok megoldásának a lehetősége. Gyakran azonban éppen az iskolai könyvtárosok hiányoztak: Óráik miatt még évente kétszer sem tudtak Ajkáról Tapolcára, vagy Tapolcáról Ajkára utazni. Az ötnapos munkahéttel e gond tovább súlyosbodik. Elképzelhető azonban, hogy negyedévenként egy-egy délutánt *helyben* szívesen fordítanak továbbképzésre az iskolai könyvtárosok, akik napi gondjaikkal, az irodalmi ellátás problémáival egyébként a városi könyvtárakhoz fordulnak. Már csak azért is, mert ezek vannak a legközelebb. A könyvtárak készségesen, de nagy belső nyugtalansággal igyekeznek segíteni: tudják ugyanis, hogy ezért megrovás éri őket az iskolai szakfelügyelet részéről. Pedig a felmerülő kérdések többsége könyvtártechnikai jellegű, s ezeket az ellátási rendszeren belül egyébként is össze kellene hangolni. (Könyvtárpedagógiai kérdésekben a városi könyvtárak munkatársai tartózkodnak a véleménynyilvánítástól, bár elképzelhető, hogy a gyermekkönyvtárosok ilyenekben sem adnának rossz tanácsot.)

Az elmúlt két évben mind az iskolai könyvtári, mind a közművelődési szakfelügyelő többször járt a könyvtárakban: tájékozódott, vizsgálta a mun-

kát. Néhány iskolában és a városi könyvtárakban is volt időközben általános felügyeleti vizsgálat. Az iskolai könyvtári szakfelügyelő megvizsgálta az ellátórendszer gyarapítási elveit és gyakorlatát, az iskolai könyvtárak tárgyi és személyi feltételeit, a könyvek pedagógiai hasznosítását. A szakfelügyeleti jegyzőkönyveknek azonban még a gyarapításra vonatkozó észrevételeit sem közölték a városi könyvtárral, mert ez az iskola „belügye”. Akkor pedig honnan tudhatja, miként vélekednek a szaktárgyi felügyelők, az iskolai könyvtári felügyelők a gyarapításról? Legfeljebb beszélgetésekből, mert a városi könyvtárigazgatóknak magánemberként jó a kapcsolatuk az iskolaigazgatókkal és a szakfelügyelőkkel. De helyes ez így? Helyes-e, hogy a városi könyvtár nem érdeklődhet az általa vásárolt könyvek további sorsáról? Arról, hogy használják-e őket, hogyan, s mire? Lehet-e, szabad-e éles határt húzni: eddig tart az ellátás, a többi már nem tartozik a városi könyvtárosokra? Értelmetlennek, öncélúnak érezhetik így azt a nagy munkát, erőfeszítést, amit az ellátásba beleölnek.

Vajon nem bizhatnák-e ezekben a városokban az általános iskolai könyvtárosok és a gyermekkönyvtárosok munkaközösségének vezetését a városi könyvtárakra? A Megyei Továbbképzési és Nevelési Tanácsadó Központ és az iskolai szakfelügyelő segítségével olyan továbbképzési programot alakíthatnának ki, mely a könyvtárosok pedagógiai és könyvtártechnikai ismereteit egyaránt gyarapíthatná. Így a szakmai kapcsolódás rendszere is kialakulhatna, anélkül, hogy az iskola belső köreit zavarnánk. Mindezt az is indokolná, hogy a város távolabbi iskoláiban egyre több közös funkciójú könyvtár létesítését tervezik, a csatlolt kisközségekben pedig megszüntetik a fölösleges párhuzamosságokat. Csupán az állandó kapcsolatok megszervezése eredményezheti, hogy a

könyvellátás javulásán kívül a pedagógusok színvonalas szakirodalmi ellátásában, a gyermekek olvasásra és könyvtárhasználatra nevelésében is érvényesül majd a feladatok megosztása és egymásra épülése a két könyvtártípus között.

★

Összegezve az első évek tapasztalatait: a nehézségek ellenére is mutatkoznak már a központi ellátás előnyei. Látványosabb eredményeket azonban mindaddig nem várhatunk, amíg az iskolai könyvtárak elhelyezése és személyi ellátottsága nem javul. Az égető tanteremhiány miatt erre még évekig várakoznunk kell. Addig sem fölösleges azonban az alapokat, a könyvtári gyűjteményt építgetni, s legalább az új iskolákban gondoskodni a könyvtárról. Hiszek abban, hogy ha egyfelől az oktatás erősödő igényei megfogalmazódnak, másfelől a javuló, gazdagodó állomány helyet, igénybevételt követel, akkor e kettős kényszer hatására mégiscsak megszületik a megoldás.

Balogh Ferencné

Kitüntetések

A művelődési miniszter hazánk felszabadulásának 37. évfordulója alkalmából, eredményes munkájuk elismeréseként *Gróf Ervin* főiskolai docensnek, a Szombathelyi Tanárképző Főiskola tanárának és *Lakatos András*nak, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ főkönyvtárosának A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT; *Csendes János* főiskolai docensnek, a nyíregyházi Bessenyei György

Tanárképző Főiskola könyvtári tanszékvezetőjének, *Nagy István* hivatalsegédnek, *Róka Mihály*-né eligazító-portásnak, *Simon Gizella* csoportvezetőnek és *Tálas Lászlóné* eligazító-portásnak (Országgyűlési Könyvtár) a KIVÁLÓ MUNKÁÉRT kitüntetést adományozta,

Juhász Teréziát, az Állami Gorkij Könyvtár szakalkalmazottját MINISZTERI DICSÉRET-ben részesítette.

Iskolai könyvtáraink pedagógiai optikával

Néhány megjegyzést kívánok fűzni dr. Tóth Gyulának Az iskolai könyvtárak a magyar könyvtárügy leggyengébb láncszemét alkotják c. cikkéhez, amely a *Könyvtáros* tavaly novemberi számában jelent meg.

A cikk könyvtári-könyvtárosi szemszögből íródott. Én viszont pedagógiai-pedagógusi optikán át nézem iskolai könyvtáraink ügyét, mert benne a pedagógiát tartom meghatározónak. E könyvtártípus célja és feladata ugyanis kezdettől fogva az iskolában folyó oktatás-nevelés szolgálata. A modern kori iskolában keletkezése pillanatától megtalálható a könyvtár. Véleményem szerint tehát az iskolai könyvtár mint könyvtártípus *nem az enciklopedikus könyvtár felbomlásának a terméke*, hanem sajátos pedagógiai képződmény, amely csak egy pontosan kitapintható történelmi időszakban, az általános művelődésügy fejlődésének következtében került a könyvtári rendszerbe. Napjainkban a könyvtárosi szóhasználatban lecsúszítás tapasztalható: *az iskolai könyvtár fogalmába az általános iskolai könyvtárat sorolják be*. A címben idézett „leggyengébb láncszem” minősítés először e szerint módosítandó, illetőleg értendő. Másodszor a szerint is vizsgálnunk és elemeznünk kell, hogy mihez viszonyítottan minősítünk. Teljes képtelenségnek tartom ugyanis, hogy megkülönböztetés és viszonyítás nélkül hasonlítunk össze könyvtárakat, könyvtártípusokat. Az kétségtelen, hogy az iskolai könyvtárak csoportján belül az általános iskolai könyvtárak vannak a legmostohább körülmények között, amit nem kismértékben lehet magyarázni (ha nem is menteni) nagy számmal. A csaknem másfél millió általános iskolai tanulónak ötezer könyvtári egység között megosztott könyvtári ellátását sokkal nehezebb megszervezni — és ebben sokkal lassabb ütem is várható —, mint akár a középfokú iskolákba járó félmillió tanuló hat- és félszáz könyvtárában. És ismét egészen mások a lehetőségek és eltérő a fejlődés üteme is a felsőfokon. A leggyen-

gebb láncszem jelzővel továbbá két okból is csínjában kell bánnunk: Először is az azonos könyvtártípuson belül a feladatrendszerhez viszonyítottan sok gyenge láncszem van. Igaz, hogy nagy számban vannak még olyan általános iskolák, ahol nincs elég és megfelelő összetételű könyvválogatmány — és nincs külön olvasóterem sem —, de a közművelődési könyvtárak egy részéről is elmondhatjuk a felszerelésbeli hiányosságokat, az alkotó, termelőképes korban levő olvasók érdektelenségét, a felsőoktatási intézmények könyvtárügyéről szólván pedig a nagyszámú esti és levelező tagozatos hallgató könyvtári ellátásának megoldatlanságát és így tovább.

Nem tartom vitatémának az iskolai könyvtárak koncepciónélküliségét. E könyvtártípus célját és feladatát az iskolai rendtartások általánosságban, a tanóra és a könyvtári szolgáltatás kapcsolatát illetően pedig a nevelés és oktatás tervét tartalmazó dokumentumkötetek konkrétan is meghatározzák. Nem beszélve az oktatási és a közművelődési párhatározatról, amelyek mindezek elvi alapját képezik. A fejlesztéssel kapcsolatos elképzelést pedig az *Irányelvek a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásának javítására* című dokumentum tartalmazza. Ha ezek tükrében vagy ha ezekhez viszonyítottan értékelünk, a hetvenes évek iskolai könyvtárügyének helyzetéről, fejlődéséről készített hiteles mérleg az Irányelvekkel kapcsolatos kétkedésekre fényes cáfolatot ad. Véleményem szerint az iskolai könyvtárügyben a hetvenes években jelentős fejlődés történt. A hivatkozott cikkben is olvashatjuk, hogy az a 250 általános iskola, amely szolgáltatási rendszerével pedagógiailag befolyásolhatja az iskolai munkát, ha az egészhez viszonyítva nem is nagy arány még, de mindenesetre történelmileg kimutatható magasabb szint minden korábbi időszakhoz képest. Nincs mit szégyenkeznünk akkor sem, ha valaki veszi a fáradságot magának, hogy a hazai viszonyokat a nemzetközi összehasonlítás mérlegére tegye.

Tóth Gyula szóban forgó cikke tulajdonképpen a *kettős funkciójú* iskolai könyvtárakkal kapcsolatos szervezési bizonytalanságokra hívja fel a figyelmet. Úgy értelmezhető, hogy a bizonytalanság inkább az alsó szervek körében tapasztalható, a miniszteriális intézkedések, irányelvek, állásfoglalások egyértelműen világosak. Ha tehát ez így van, elég lenne annyit mondanom, hogy ellenőrzéssel, tanácsadással, kísérleti típusú bázisintézmények létrehozásával, tapasztalatcserékkel kell érvényt szerezni a főhatósági elképzelésnek.

A Művelődési Minisztérium VI. öt éves terve helyesen fogalmazza meg a kettős funkciójú könyvtárak fejlesztési irányelveit mind a történelmi előzmények, mind a művelődésügy belátható fejlődését illetően. A tervek végrehajtására kell tehát összpontosítani szellemi, anyagi erőinket. Az általános elveket minisztériumi állásfoglalásban lenne célszerű jobban részletezni, jól körülhatárolni, anélkül azonban, hogy ez az állásfoglalás felesleges megkötéseket alkalmazna.

Merész Tóth Gyulának az a megállapítása, hogy a „mi iskolai könyvtáraink a *porosz utas fejlődést járó országok* (kiemelés tőlem, A. F.) iskolai gyűjteményéhez hasonlóan... jöttek létre közös iskolai és népkönyvtárként.” E megállapítás két vonatkozásban is támadható. Először is voltak hazai hagyományok, amelyek ugyan országgrészenként, nemzeti és felekezeti népcsoportonként különböztek, de helyileg az iskolai könyvtár—népkönyvtár működésébe, szolgáltatásaiba valamilyen módon beágyazódtak, és a későbbi évtizedekben is megmaradtak. Másodszor azért, mert mint a külföldi tanulmányúti beszámolókból közvetlenül is kitűnik, a külföldi példákat a svájci, a francia, az angol iskolai, illetőleg ifjúsági és népkönyvtári együttműködés gyakorlatából vették. Németországban éppen a kivételek közé tartozott a porosz kormányzat, amely nem hozott kormányintézkedést ez irányban. Az egységes művelődési gyakorlat a helyi hagyományokra, az egységes művelődéspolitikai szemlélet gyökerei pedig a 19. század derekán legnagyobb tekintélyű és hatású művelődéspolitikus, *Eötvös József* nézeteire vezethetők vissza, aki mind elméletileg, mind szervezetiileg képes volt alapvetően befolyásolni oktatási rendszerünket és az erre épülő népművelési rendszert. A koncepció központi gondolata az volt, „hogy a műveltség fája csak ott nő magasabbra, ahol annak gyökerei szélesesen terjednek el”. Ebből következően kell, hogy megfeleljen az oktatási rendszer az állam és a társadalom viszonyainak, mégpedig úgy, hogy a népiskola és a magasabb oktatás közti határvonal eltűnjön, s az oktatás „mint az új nevelési rendszer hordozója”

nemcsak a gyermekekre, de általuk a szülőkre is hasson, és a korszerű termelés elemeit is ismertesse meg.

Nehezen cáfolhatónak tartom azt a nézetemet — amelyről egyébként az iskolai könyvtár történetével foglalkozó szakértők is hasonlóan vélekednek —, miszerint az egységes népoktatást körvonalázó és a megvalósítás útját is kijelölő 1868. XXXVIII. tc. teremtette meg az iskolai könyvtárügy intézményes alapját.

1868-tól mintegy háromnegyed évszázadon keresztül, különösképpen falun, az iskola és a könyvtárügy közvetve vagy közvetlenül mindig kapcsolatban volt egymással. A differenciálódást nagyon nehéz időben behatárolni, részben azért is, mert közben új feladatokat is kapott a könyvtárügy, egyebek között a gazdasági népoktatás programjában. Ez is kapcsolatba került az iskolával. A régi és az új feladatok ellátására mind a könyvek elhelyezése, mind a kezelés tekintetében a legalkalmasabbnak az iskolát, a pedagógust tartották. Az 1871. március 4-én kelt VKM rendelet 4. pontját tekinthetjük olyan dokumentumnak, amely kifejezetten irányt mutat a kettős funkciójú, tehát népkönyvtári feladatokat is ellátó iskolai könyvtárra fejlesztésre. A szélesebben értelmezett népnevelésbe kapcsolódott bele a gazdasági népkönyvtárak telepítése a Földművelési Minisztérium gondozásában és szakirányításával. Vagyis azt mondhatjuk, hogy bizonyos értelemben a kettős funkció egy harmadikkal bővült ki.

Nem hagyhatom szó nélkül a Népiskolai Ifjúsági Könyvtári Intéző Bizottság (NIKIB) értékelését. Milyen volt a valóságban a „szinte minden idők legnagyobb arányú fejlődése” évszázadunk első évtizedében? Mennyi ebből a NIKIB érdeme? A NIKIB nem tanügyigazgatási szerv volt, hanem a minisztérium számára tanácsot adó, az iskolafenntartók számára könyvet ajánló bizottság, amely a korabeli iskolapolitikát teljes mértékben kiszolgálta, s a haladó művekre vonatkozó ajánlásait inkább kivételnek tekinthetjük. Az viszont tény, hogy a NIKIB ügyintéző előadói nagy optimizmussal dolgoztak, és értékelő jelentéseikben egy kicsit összekeverték a valóságot terveikkel. A NIKIB jelentések szerint 1902 és 1909 között 3059 népiskolai könyvtár szerveződött volna, 687 ezer koronát fordítottak könyveszerzésre, és 370 ezer kötet könyv volt az iskolai könyvtárakban. A szervezett könyvtárak átlagosan több mint 22 ezer koronát, illetőleg 12 ezer kötet könyvet kaptak volna. Az egy tanulóra jutó fejlesztés pedig 0,36 korona, illetőleg 0,19 kötet könyv hét év alatt. Ha a pénzügyi, kiadási, raktározási, személyi és egyéb feltételekre gondolunk, akkor ez tör-

ténelmi képtelenség. Szerencsénkre van más bizonyítási lehetőségünk is. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége gondosan és részletesen adatolt felméréséből valós helyzetkép rajzolódik ki az 1912—13-as évekről. Ekkor 317 iskolai ifjúsági, 84 kettős funkciójú ifjúsági és népkönyvtár, 73 — iskolában elhelyezett — gazdasági népkönyvtár volt található, 654 iskolában pedig más népkönyvtár-típus működött. Összesen tehát 1130 iskolában juthattak könyvhöz a tanulók, s ebből mintegy másfélszáz iskolában kölcsönöztek is a fiatalok és a felnőttek. A fejlődés szervezetileg és a funkcióbővülésben mutatható ki. A régi szervezésük állománya bővült, és új iskolai ifjúsági könyvtárak is szerveződtek, 1870 és 1912 között körülbelül 300 (a NIKIB hatása itt jelentkezhethet), továbbá új könyvtárszervezők és fenntartók jelentkeztek. Az új fenntartók ismeretterjesztő és szakoktatási könyvvállományukkal új funkciót is képviseltek a könyvtári szolgáltatásokban, de ez mindegyik esetben szorosan kapcsolódott az iskola feladataihoz. Jellemző példa erre, hogy Budapest Főváros a századforduló első évtizedében 12 népiskolában szervezett olvasósobát az iskolába már nem járó fiatalok számára, akik napi 3 órában vehették igénybe a könyvtári szolgáltatásokat.

A leszűkített könyvtári optika tipikus példája Tóth Gyulánál a Tanácsköztársaság iskolai könyvtárügyének megítélése. Én úgy ítélem meg, hogy az 1919-es programok mind könyvtári, mind pedagógiai oldalról egyet-egyet léptek az egységes könyvtári rendszer felé. Szabó Ervin esetében az előrelépést abban látom, hogy az iskolai könyvtári szolgáltatások kézikönyvtári alapját jelölte ki. Pedagógiai oldalról pedig a Városi Alkalmazottak Országos Szövetsége (VAOSZ) iskolai reformbizottságai, pontosabban ennek egyik szakosztálya — a tanítói — által készített tervezet igen korszerű programot adott, és egyúttal megjelölte azt a lépést is, amelyet az iskolai könyvtáraknak az egységes könyvtári rendszerbe való bekapcsolódás irányába kell tenniük. Szervezetileg mind a két könyvtártípust a helyi tanács művelődési osztálya tartotta kézben, amint ez az iskolai könyvtárak működési szabályzatának tervezetéből kitűnik. A VAOSZ programja lényegében megőrösi azt a történeti fonalat, amelynek kezdetét a Ratio Educationisban jelölöm meg. „Az iskolai könyvtárnak szervesen bele kell kapcsolódnia a tanítás munkájába”. A legideálisabb megoldás az osztálykönyvtár (a tantermi kézikönyvtár), ez azonban olyan horribilis összegbe kerülne, és olyan óriási könyvanyagot tenne szükségessé, hogy belátható időn belül nem valósítható meg.

Ezért tartotta szükségesnek a kerületi központi könyvtár szervezését, ahonnan „telefonon felszólításra szállítanak a megjelölt időre a kívánt könyveket”. Az olvasásra nevelésnek legjobb módját abban látta, hogy minden gyereknek a kezébe jusson könyv, legyenek nyilvános olvasótermek kézikönyvtárral felszerelve, legyen központi pedagógiai könyvtárak a tanítóknak, de az iskolában is legyenek kéznél a mindenkor szükséges kézikönyvek. A tanítókat könyvtárpedagógiai képzésben kell részesíteni. A NIKIB munkáját a „kapitalista üzleti érdek miatt bírálva” olyan, szakértőkből álló bizottság felállítását javasolta, amelyben pedagógusok, pszichológusok, írók és művészek vannak képviselve.

Mindazok a neveléstörténeti vonatkozások, amelyeket Tóth Gyula cikke kapcsán, annak kiegészítésére felhoztam, csupán abból a szempontból tekinthetők figyelemreméltónak, hogy az iskolai könyvtárak könyvtári szempontú vizsgálata egyoldalú, torz képet adhat: a könyvtári és a pedagógiai optikát nem szabad elválasztani. A történeti visszatekintésből úgy látom, hogy a kettős funkciójú iskolai könyvtárak jól kitapintható társadalmi szükségletek hatására alakultak ki. Az iskolai és a közművelődési gyermek- és ifjúsági könyvtáraknak bizonyos állományrészei a közös használatúak, és nem a funkciójuk közös, mert az effajta fogalmazás logikai negáció, amely az egyiket vagy a másikat kizárja. (A „takarékosági” törekvéseknek a gyökerei ide nyúlnak vissza.) A helyes megjelölés a kettős funkció, amelyben bizonyos elemek egybeesnek, de a lényeg mindig a funkciók különbözősége és egymásra épültsége.

A funkció-társítás (kettős, hármas vagy több funkciójú könyvtár) feltételeinek az ellátandó terület (iskola, könyvtár, művelődési intézmény) művelődési tendenciáiba kell beilleszkedniük; mindegyik maradéktalanul teljesítse feladatát (az iskolai kézikönyvtári állomány az iskolában, lehetőleg szaktantermi kézikönyvtári elhelyezésben maradjon), és a szolgáltatások egészükben véve többletet eredményezzenek az előző állapothoz képest: kapcsolódjanak egymáshoz, egészítsék ki egymást, az átfedéseket a legkisebbre csökkentve. A költségvetési források legalább a költségvetés fejlesztésének arányában növekedjenek; semmiképpen sem szabad megengedni, hogy takarékoság címen csökkenjen az ellátottság színvonala. A lehetőség szerint a helyi hagyományokat is ápolni kell. A tanácsi szervek felelősségét azért kell különösen hangsúlyozni, hogy a feltételek gondos elemzésével alakítsák ki a komplex feladatrendszert.

Dr. Arató Ferenc

„Nálunk is szükség van a sajtó tudományos vizsgálatára”

Beszélgetés dr. Máté Károllyal

Közismert tény, hogy a felszabadulás előtt hazánkban nem volt intézményes felsőfokú könyvtárosképzés, csupán könyvtári vonatkozású fakultatív előadásokat tartottak egyeteminken. Az így tanítható tárgyak közül Gyalui Farkas a kolozsvári tudományegyetemen 1901-ben bibliográfiából, majd Gulyás Pál a budapesti tudományegyetemen 1914-ben könyvtártanból, a két világháború között Nyireő István 1930-ban a debreceni tudományegyetemen könyvtártudományból, 1932-ben pedig Máté Károly a pécsi tudományegyetemen sajtótörténetből szerzett magántanári képesítést. Ő 1933 után Pécssett, majd 1940-től a budapesti bölcsészettudományi karon is elfogadott képesítésével Budapesten tartott előadásokat, s 1947-ben rendkívüli egyetemi tanári címet kapott. Mint az Egyetemi Nyomda igazgatója számos könyv és folyóirat szerkesztésével és kiadásával gazda-

gította kulturális életünket. Megilletődve kerestük fel Budafoki úti otthonában, hiszen igen kevesen vannak, akik idősebbek századunknál. Örömünkre a kilencedik évtizedében is szellemileg friss, jó testi erőben levő kiváló szakember készségesen vállalkozott arra, hogy hosszú pályafutása emlékeit felidézze, és megossza velünk tapasztalatait.

— A millennium évében, 1896-ban a Tolna megyei Simonmajor községben születtem. Édesapám az egytanerős pusztai iskola tanítómestere volt, így a pedagógia iránti érzéket és szeretetet tőle örököltem. A bonyhádi főgimnázium elvégzése után 1914. június 23-án érettségiztem, öt nappal később megölték Ferenc Ferdinándot, és rövidesen kitört az első világháború. Beiratkoztam a budapesti tudományegyetemre, ahol 1920-ban magyar—német szakos tanári oklevelet szereztem, de közben — az 1916—1918-as években — katonaként megjártam az orosz és az olasz frontokat. 1920-tól 1924-ig a dombóvári gimnáziumban magyar és német szakos tanárként működtem. A tanítás mellett cikkeket, riportokat írtam a *Dombóvári Hírlapba*. Korrektúra végett gyakran felkerestem a Dombóvári Nyomdát, és ott megismerkedtem a nyomdász szakmával, aminek később igen nagy hasznát vettem.

1924-ben *Thienemann Tivadar*, az Erzsébet Tudományegyetem német intézetének vezetője Pécsre hívott, és mint beosztott gimnáziumi tanár

tíz évig nála dolgoztam. Félállásban az állami reáliskolában is tanítottam, de munkám javát az egyetemi intézetben végeztem, ahol német lektor voltam. A tanszék 15—20 000 kötetes könyvtárának kezelését is rám bízta, így a könyvtárosi munkában is gyakorlatot szereztem. Fő feladatomban mindezek mellett a *Minerva* című folyóirat ügyeinek intézése volt, amelyet professzorom szerkesztett, de az adminisztrációs és nyomdai munkák rám hárultak.

— Pécssett, a négy egyetemi városunk egyikében milyen viszonyokat talált a húszas években?

— Az Erzsébet Tudományegyetem az első világháború után került át Pozsonyból Pécsre, és itt, az egyetem körül alakult ki a Dunántúli tudományos központja. A pezsgő szellemi élet jellegzetes megnyilvánulásaként 1921-ben *Gombocz Zoltán* elnökletével megalakult a *Minerva Társaság*, amelynek fő célkitűzése a magyar szellemi és tudományos élet történetének kutatása volt. Ennek érdekében 1922-ben megindították a *Minerva* című folyóiratot, az első évfolyamot *Horváth János*

nos és Thienemann Tivadar professzorok közösen szerkesztették, 1923-tól azonban közvetlen főnököm egyedül szerkesztette a folyóiratot. Ennek színvonalát hadd jellemezzem néhány belső és külső munkatárs nevével: többek között Eckhardt Sándor, Farkas Gyula, Gerevich Tibor, Halasy-Nagy József, Hóman Bálint, Kardos Tibor, Keresztury Dezső, Szekfű Gyula, Szerb Antal, Tolnai Vilmos, Turóczi-Trostler József, Zlinszky Aladár és Zolnai Béla tollából jelentek meg benne dolgozatok. Az érdekesebb tanulmányokat a *Minerva Könyvtár* című sorozatban is kiadtuk. E munkára serkentő környezetben jómagam is kutatásokba kezdtem, és 1926-ban elkészítettem doktori disszertációm a magyar önéletírás kezdeteiről. Ebben Tótfalusi Kis Miklóssal is foglalkoztam. A következő dolgozatomban irodalomtörténetírásunk kialakulásáról értekeztem (1928). Tanulmányom jelent meg a könyv morfológiájáról, és ebben a XVI. és XVII. századi magyar könyv formai fejlődését: a címlapok, a dedikációk, a mecénásokhoz írt ajánlások stb. változásait vizsgáltam. A korok ízlése ugyanis a címlapokon nyilvánult meg a legszembetűnőbben. Később előtérbe került a kiadó és a nyomda szerepe, de a legfőbb tényező az olvasóközönség maradt; a könyv formai megjelenése mindig ehhez igazodik.

— *E munkái alapján szerzett magántanári képesítést a pécsi tudományegyetemen?*

— Nagyonbízott igen, mert ebben az időben már foglalkoztam a sajtónak a társadalmi életben betöltött szerepével is. Az 1928—29-es tanévet ugyanis ösztöndíjjal a berlini Collegium Hungaricum-ban töltöttem. Tagja voltam a berlini egyetem sajtótudományi intézetének, az Institut für Zeitungskundenak, ahol kiterjedt tanulmányokat folytattam. Hazatérve, látván elmaradásunkat, igyekeztem ráirányítani a figyelmet a sajtótudományi kutatások fontosságára. 1929-ben a *Sajtó és tudomány* című tanulmányomban ismertettem a külföldi eredményeket, és rámutattam arra, hogy Magyarországon sajtótudományról még beszélni sem lehet, pedig nálunk is szükség van a sajtótudományos vizsgálatára. Hangsúlyoztam, hogy a magyar sajtó története ne a lapengedélyezések vagy a cenzúra története legyen, sem a politikai küzdelmek jellemzése a hírlapi cikkek alapján, hanem magának a zsurnalisztikának, a zsurnalisztikai és publicisztikai formáknak a fejlődéstörténete. Bár e fél évszázada tett megállapításaim óta helyes kezdeményezések is születtek — elsősorban Dezsényi Béla munkásságára gondolok —, 1929-ben írt dolgozatom egyes kérdései még ma is időszerűek, és megvalósításra várnak.

A vázolt elveknek igyekeztem érvényt szerezni

abban a munkámban, amelyben a pécsi és a baranyai sajtó történetét összefoglaltam. Mindezek alapján 1932-ben a pécsi tudományegyetem a sajtótörténet tárgyából magántanárrá képesített. Habilitációm 1940-ben a budapesti tudományegyetem bölcsészeti kara is elfogadta. 1947-ben pedig a kultuszminiszter egyetemi rendkívüli tanári címmel ruházott fel.

— *Sajtótörténeti egyetemi előadásainak mi volt a témája, volt-e segédlet hozzá, és milyen volt az érdeklődés iránta?*

— Péccsett 1933-tól, majd Budapesten 1941-től 1948-ig tartott bölcsészkarai egyetemi előadásaimban a modern sajtó kialakulását tárgyaltam a sajtó gyökereitől, a szóbeliség korától kezdve a levélformákon, majd a vásári hírlapokon át a hetilapokig és a napisajtóig. Ezenkívül foglalkoztam a könyvek és a folyóiratok (időszaki kiadványok) formai kifejlődésével, könyv- és hírlapkiadásunk történetével is. Előadásaimat nem publikálták, mert a sajtótudományban általánosan elfogadott ismereteket rendszereztek, s nem voltak eredeti kutatások eredményei. Az általában heti két órában tartott fakultatív előadásokon Péccsett kevesebben, Budapesten nagyobb számban vettek részt; emlékezetem szerint fél évenként mintegy 30—40 hallgató látogatta előadásaimat. A tárgy újdonság voltához képest tehát megfelelő érdeklődés mutatkozott. Megjegyzem, hogy Szegeden szintén voltak egy időben sajtótudományi kollégiumok, amelyeket Tápay-Szabó László tartott.

— *Tanár úr sajtótörténeti tanulmányait ma is számon tartja a szakirodalom. Mi volt kutatásainak tárgya a harmincas-negyvenes években?*

— A sajtó kutatásának előmozdítására 1936-ban megalakult a Magyar Sajtótudományi Társaság, amelynek kezdetben főtitkára, majd alelnöke voltam. Az elnöki tisztet Hlatky Endre, majd Egyed István egyetemi tanár töltötte be. A társaság két irányban folytatta hasznos tevékenységét: előadásokat rendezett, melyek közül a fontosabbakat saját sorozatában, a *Sajtótudományi Könyvtár* füzeteiben is megjelentette. E sorozatban Elekes Dezsőnek, Dezsényi Bélának, Goriupp Aliznak, Nagy Ivánnak az előadásait publikálták, amelyeket az időszaki sajtó problémáiról, a sajtószabadság fogalmáról, a külföldi magyar sajtóról stb. tartottak. A főtitkárságot 1939-ben Dezsényi Béla, az Országos Széchényi Könyvtár hírlaptárának vezetője vette át, és ettől fogva a társaság székhelye a Széchényi Könyvtárban volt. A Magyar Sajtótudományi Társaságot az 1948—49-es években szüntette meg az egyesületeket feloszlató rendelet.

A Magyar Sajtótudományi Társaságban 1939-ben tartott székfoglalóban arra a kérdésre igyekeztem választ adni, hogy melyik volt az első hirlap hazánkban. Az irodalomban ugyanis egyre gyakrabban tűntek fel olyan állítások, amelyek szerint az 1705-ben megindult *Mercurius Hungaricus*-szal szemben *Szentiványi Márton* jezsuita tanár 1675 és 1703 között latinul kiadott röpívei tekinthetők a hazai időszakos sajtó őseinek. E téves felfogást oszlattam el, amikor *Szentiványinak Ephemerides Latinae* című kiadványait megvizsgálva kimutattam róluk, hogy nem publicisztikai munkák, semmi közük a hirlapirodalomhoz, nem közölnek híreket, nem újságszerűek stb. A téves feltevés az „ephemeris” szó félreértésén alapult. *Szentiványi* ugyanis ezt a szót a „diárium”, „napló” értelemben használta. Az első rendszeresen megjelenő hazai hirlap tehát kétségtelenül a *Mercurius Hungaricus*, amely utóbb *Mercurius Veridicus ex Hungaria* címmel havonta látott napvilágot, és egészen a Rákóczi-szabadságharc leveréséig élt. A Sajtótudományi Könyvtár sorozatában *Az első magyarországi hirlap kérdése* címmel az Egyetemi Nyomda kiadásában 1943-ban megjelent tanulmányomat a Magyar Könyvszemle is közölte, ahol a *Sajtótörténeti fogalmaink tisztázása* című cikkem is megjelent. Végül *Sajtó és nevelés* című munkámban (Magyar Paedagogia. 1944—1946. évf.) azt a kérdést vizsgáltam, hogyan kísérelte meg a pedagógia a sajtót a maga céljainak szolgálatába állítani. Ehhez végigkövettem azt az utat, amely Comenius tervezetétől a

Ratio Educationis e tárgyú intézkedéséig vezetett, majd a sajtó publicisztikai és zsurnalisztikai funkcióinak tükrében kerestem a választ arra a kérdésre, hogy való-e az iskolába újságolvasó óra.

— Tanár úr ezekben az években már mint az Egyetemi Nyomda igazgatója dolgozott. E más irányú elfoglaltság mennyiben befolyásolta kutatói-oktatói munkáját?

— Ez a munka természetesen — különösen az első időben — szinte teljes energiámat lekötötte. A kezdeti években nemigen foglalkozhattam történeti kutatásokkal. Ugyanakkor munkám révén behatóan megismerkedtem a hazai könyv- és folyóiratkiadás helyzetével, problémáival, amikről azután számos közleményben számoltam be. De vegyük sorrendben az eseményeket. 1934-ben *Czakó Elemér* nyugalomba vonulása után a kultuszminisztérium háromtagú vezetőséget nevezett ki az Egyetemi Nyomda élére. *Jellen Gusztáv* a gazdasági-kereskedelmi, *Thierring Richárd* a műszaki, én pedig kiadóhivatali vezetőként az irodalmi ügyek irányítását végeztem. Az Egyetemi Nyomda kiadói tevékenységéről köteteket lehetne írni, most csupán egyik legnagyobb vállalkozását, az úgynevezett *Hungarológia*-sorozatot említem, amely a *Hóman—Szekfű-féle Magyar Történet*-tel indult, s a *Magyarság Néprajza* és a *Magyar Földrajz* stb. köteteivel folytatódott. Az értékálló könyvek kiadása mellett alighanem azzal is valószínűs kulturális missziót teljesített az Egyetemi Nyomda, hogy a Magyar Könyvbarátok mozgalmát szervezte. A belépő tagok 20 pengő ellenében évenként négy illetménykönyvet és a *Diárium* című folyóiratot kapták meg.

— Hogyan érvényesült a sajtótudomány kutatójának tapasztalata a *Diárium* folyóirat szerkesztésében?

— A *Diárium* 1926-ban mint előjegyzési naptár indult, majd 1931-ben az Egyetemi Nyomda kiadványait népszerűsítő folyóirat lett, melyet kezdetben *Czakó Elemér* szerkesztett *Voinovich Gézával* együtt. 1935-től 1940-ig én szerkesztettem a folyóiratot, amelynek a *Magyar Könyvbarátok Diáriuma* címet adtam. Tartalmilag is igyekeztem emelni a színvonalat: új rovatokat indítottam új munkatársakkal. A folyóirat vezércikkkel kezdődött, amelyben jeles szakemberek tapasztalataikkal, tanácsaikkal segítették a könyvek barátait. Így például *Kardos Tibor* Az én könyvtáram címmel bemutatta gyűjteményét, *Kozocsa Sándor* arról értekezett, hogyan készül a bibliográfia, jómagam pedig a *Könyvkiadás hajdan és most* című írásomban „bejártam” a magyar könyvkiadás történetének főbb állomásait, hogy a múlt tanulsá-

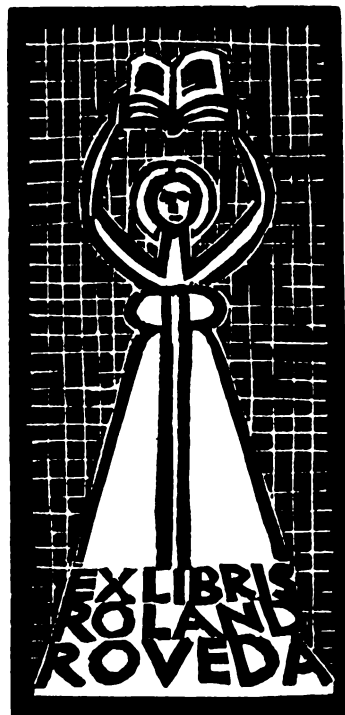
gán okulva szólhassak a jelen kiadói feladatairól. A vezércikket az ifjúsági irodalomról szóló beszélgetés követte, mivel e terület figyelemmel kísérése nagyon fontosnak tartottuk. Majd körülbelül 30—50 új könyv ismertetése következett, ezeket tehetséges fiatal szakembereink, köztük például *Haraszthy Gyula*, *Halász Gábor*, *Mátrai László*, *Ortutay Gyula*, *Tolnai Gábor* stb. írták tárgyilagos kritikai hangnemben. Ezután még a magyar szellemi életről adtunk tájékoztatást, és a *Levelesláda* rovattal — amelyben a könyvbarátok leveleire válaszoltunk — zártuk a lapot.

— *A Diárium 1940-től kezdve mint irodalmi és könyvészeti folyóirat szerepelt. Hogy felelt meg rangos címének?*

— Már a harmincas évek végén, 1938—39-ben megjelentek benne *Hubay Miklós*, *Móricz Virág*, *Ortutay Gyula* írásai, *Thurzó Gábor*, *Bóka László* és *Sötér István* novellái, *Jékely Zoltán*, *Weöres Sándor*, *Zelk Zoltán* versei és *Devecseri Gábor* fordításai. A lap fennállásának tizedik évfordulóján, 1940-ben a szerkesztést átadtam *Kenyeres Imrének*, aki *Császár Elemér* irodalomtörténeti intézetéből került hozzánk. Nevem ettől kezdve mint a kiadásért felelős szerkesztője szerepelt, a fiatal, tehetséges költőket és írókat pedig *Kenyeres* vonta be a munkába. Így kaptak nyilvánosságot a több mint tizezer példányban, évi 8—10 számban megjelenő folyóiratban — az említetteken kívül — olyan tehetségek, mint például *Bárány Tamás*, *Cseres Tibor*, *Gyárfás Miklós*, *Mándy Iván*, *Örkény István*, *Pilisnszky János*, *Vas István* és mások. A lap regény- és színműrészleteket is közölt, műfordítások, továbbá színházi és filmművészeti ismertetések is helyet kaptak benne. Így valóban megérdemelte az irodalmi folyóirat nevet.

— *A Magyar Könyvbarátok szervezete csupán a könyvkiadást szolgálta, vagy más célja is volt? Milyen támogatta például a könyvtárakat?*

— Az Egyetemi Nyomda kiadványainak népszerűsítésén messze túlmenően — mint ezt a nyomda jubileumára 1979-ben a Magyar Grafikába írott cikkemben is kifejtettem — a Könyvbarátok szervezete mint társadalmi mozgalom a műveltségterjesztés területén eredményes munkát végzett. A könyvkultúra elmélyítésével a kiművelt fők számának növelésén fáradozott. Mindezekkel természetesen közvetve a könyvtáraknak is olvasókat nevelt. De közvetlen segítséget is nyújtott, amikor folyóiratában a könyvtárakban rendezett kiállításokról, a nyitvatartásról stb. hírt adott. A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének felkérésére pedig 1936-ban, a *Diáriumban Könyv és könyvtár* cím-

mel külön rovatot nyitott. Ebben a könyvtárosok a könyvtárakkal kapcsolatos hasznos tudnivalókkal ismertették meg a nagyközönséget. Bemutatták például az Országos Széchényi Könyvtárban akkoriban bevezetett tizedes szakrendszert, az adremán készülő katalógusokat, továbbá egyéb, a régi magyar könyvekre, az ősnymtatványokra vonatkozó közleményeikkel az olvasók jobb tájékozódását segítették elő.

— *Emlékezzetek, hogy az 1937-ben rendezett könyvtáros tanfolyamon tanár úr is előadott. Erről és általában a könyvtárosokról milyen emlékei vannak?*

— A könyvtárosokkal mindenkor szívélyes kapcsolatban álltam, hivatalból gyakran találkoztam velük, abban az időben például a Magyar Könyvszemlét is az Egyetemi Nyomda állította elő. Vezető embereikkel, így *Fitz Józseffel*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatójával igen jó barátságban voltam. Ismeretségünk még Pécsen kezdődött, ahol ő az egyetemi könyvtár vezetője volt, és én kutatásaim során gyakran megfordultam a patinás könyvtárban. Pestre is egy időben kerültünk, így tovább tartott barátságunk, családjaink összejártak. Igen jól emlékszem kisfiára, *Fitz Jenőre*, aki a mai székesfehérvári István Király Múzeum igazgatója. A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete könyvtárosi

szakosztályának titkárát, *Asztalos Miklóst* még berlini ösztöndíjas korából ismertem. Amikor felkerestek, szívesen tettem eleget kérésüknek, hogy az egyesület rendezésében meginduló tanfolyamon előadásokat tartsak. Az 1937-ben szervezett könyvtárostanfolyamon a könyv- és hírlapkiadásról beszéltem, és ha jól emlékszem, három órában, távirati stílusban összefogva tekintettem át a magyar könyvek és folyóiratok kiadásának fejlődéstörténetét. A tanfolyam keretében megismertettük a hallgatókkal az Egyetemi Nyomda üzemét, amely a Múzeum körüti bölcsészeti kar főépületének alagsorában működött.

— *Hogyan alakult pályafutása a felszabadulás után, meddig és milyen munkakörökben dolgozott?*

— Az Egyetemi Nyomda kiadói részlegét igazgatóként 1949-ig vezettem, utána a nyomdát egyesítették a Dohány utcai egykori Tolnai, majd Forrás Nyomdával. Előtte még egy kedves esemény történt, az Egyetemi Nyomda műszaki személynéje 1947-ben, a nyomda fennállásának 370. évfordulója alkalmából tiszteletbeli nyomdásszávatott. Az erről készült díszes oklevél ma is itt függ szobámban. A másfél évtizedes nyomdai szakmai gyakorlatomat 1949 után több helyen, így a Tankönyvkiadónál, a Nyomtatványellátónál, az Akadémiai Kiadónál és a Kartográfiai Vállalatnál kamatoztattam, ahonnan 1957-ben nyugállományba vonultam. Mint nyugdíjas az Akadémiai Kiadó lexikonszerkesztőségében külön megbízások alapján műszaki szerkesztőként a Magyar Nyelv Értelmező Szótárának, az Új Magyar Lexikonnak, a Magyar Életrajzi Lexikonnak, a Ma-

gyar Irodalmi Lexikonnak stb. kiadásában működtem közre. Az 1978-ig tartó időszak alatt körülbelül 60 lexikonkötet műszaki szerkesztését végeztem. Munkásságomért 1976-ban megkaptam *A szocialista kultúráért* kitüntetést.

— *Milyen gondolatokkal tekint vissza eseménydús, hosszú, munkával telt életére?*

— Elégedett ember vagyok, hiszen igen szép kort értem meg, és hála a sorsnak — egészségesen. Még ma is gyalog járok le ötödik emeleti lakásomról. Családi életem boldog volt, bár feleségemet 31 évi harmonikus házasság után 1955-ben elvesztettem. Bánatomat családom, Lajos fiam, a Népművelési Intézet főmunkatársa, unokám, Máté Gábor, aki most Kaposvárott színész, szeretete enyhítette. Szerencsésnek mondhatom magam, mert azt a kis független nyugalmat, ami után minden idős ember sóvárog, öregségemben megtaláltam. Munkásságommal, életfilozófiámmal kapcsolatban engedtessek meg nekem, hogy régi kedves barátomnak, Keresztury Dezsőnek szavait idézzem, melyekkel nyolcvanadik születésnapom alkalmából az *Élet és Irodalomban* írt megemlékezésében (A könyvkészítés mestere. 1976. nov. 20.) megörvendeztetett: „Mindig is az írás, a könyv élete érdekelt. . . Egész élete során legfőbb feladatának tartotta, hogy ne csak tartalmas, jó és hasznos könyveket adjon az olvasó kezébe, hanem szépeket is. Gondja volt a jó papírra, a szép nyomásra, a tartós, izléses kötésre s a gazdag illusztrációra. . . A legnehezebb időkben is derűs mosollyal tette, amit kellett. . .”

Dr. Móra László

Egy városi könyvtáros feljegyzéseiből

Folyóiratkölcsonzés mappában

Szerény javaslat egy „vállalkozói” szolgáltatásra

A bátyáménál üldögéltem, amikor bekopogott a szomszéd lakás tulajdonosa. A délelőtt vásárolt tejet és az *Autó-Motor* legújabb számát hozta. Az utóbbit fivéremmel felváltva vásárolják, így évente 210 forintnál valamivel többet takarítanak meg mindketten. (Ha a *KISZ-társasház* — ahol laknak — többi gépkocsitulajdonosával közösen vásárolnák a lapot, együttes megtakarításuk termé-

szetesen még sokkal nagyobb lenne.) Ezek után — meglátva a heverőn heverő *Évát*, azaz az ilyen című képes folyóiratot — joggal kérdeztem sógornőmtől: Hát ez kié? — Az enyém! — volt a melankolikus válasz, mintegy éreztetvén, hogy lakótársi kapcsolatai során még nem sikerült e magazin vásárlását társulasos alapon megszerveznie.

Bizonyos országokban jó üzleti érzékű emberek-

nek sikerült olyan folyóiratkölcsonzési rendszert kialakítaniuk, amelynek gazdaságossága, ha nem is a közös vásárláson, de a közös *használaton* alapul. Az olvasónak nem kell partnert keresgálnie ahhoz, hogy olcsóbban jusson hozzá a drága folyóiratokhoz, a német nyelvű országokban és Hollandiában ezt megteszik helyette mások. Ahogy a *Magyarország* január 31-i számában a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* nyomán megjelent *Különös olvasószolgálat* című tudósításból kiderül, csak az NSZK-ban például 300 olyan vállalkozás van, amely úgynevezett *olvasómappákat* kölcsönöz. Az olvasómappák különböző folyóiratokat tartalmaznak — átlagosan 7—14 darabot —, amelyeket házhoz visznek és cserélnek. A megrendelők a legfrissebbeket a beszerzési ár feléért kapják meg; a régebbi mappákhoz ennél is jutányosabb áron juthatnak hozzá. Az országban minden héten mintegy 190 000 olvasómappát állítanak össze. Amikor a mappa az első olvasótól visszakerül a kibocsátókhoz, újra átnézik, a szakadt vagy piszkos füzeteket újjakkal pótolják.

Vajon kik az olvasómappák kölcsönzői? Az Alenbacher Intézet vizsgálata nyomán kiderült, hogy a lakosságnak az átlagosnál fiatalabb, magasabb képzettségű és pályáján sikeresebb rétege. Bár erről a cikkben nem esik szó, az olvasószolgálati „üzlet” feltehetően nem rontja a kiadói, terjesztői érdekeltséget, sőt talán fokozza is biztonságát. Amint a könyvek esetében az „olvasmánykölcsonzó üzemek”, azaz könyvtárak működése sem sérti a kiadói érdekeket. (lásd *Kamarás—Polónyi: Értelmiség, olvasás, könyvtár*. 8. l. 1971. NPI. /A KMK kiadványai 44./)

Van tehát közművelődési „vállalkozói” lehetőségünk. Vásároljuk meg — mondjuk — a *Burda*, az *Es a divat*, a *Lakáskultúra*, az *Interpress Magazin*, az *Ádám* és az *Éva* című folyóiratokat, és készítsünk belőlük olvasómappát, amit azután az első héten féláron, a továbbiakban negyedáron kölcsönözzünk. Tekintettel arra, hogy ezek a kiadványok egy hónap alatt nem veszítik el újdonságértéküket, feltehetően még további négy hétig kölcsönözhetők. Legvégül az egyes példányokat — vagy az egész sorozatokat — megőrizni kívánó érdeklődőknek jutányos áron valószínűleg el is adhatnánk őket. Egyetlen, hat folyóiratból álló sorozatunkból tehát két hónap alatt mintegy 500, de 10 sorozatból, mondjuk, már 5000 forint bevételünk származna, természetesen a házhoz szállítás fáradaimaival együtt. Példánk alkalmi jellegű. Bizonyára „értékesebb” mappákat (például *Burda* + *National Geographic* + *Schöner-Wohnen* + *Better Homes*, amelyek bevétele a negyedik héttől

már 160 forint lenne) vagy egyéb típusú, tartalmú sorozatokat is útjukra indíthatnánk.

Kérdésünk tehát, hogy mielőtt az egyéni vállalkozói kedv nálunk is rátálna erre a kétségtelenül hasznos (!) szolgáltatásra, s a megindításához a könyvtárosspályát elhagyó néhány szakemberből alakult társulás először nyerné el az Országos Közművelődési Alap céltámogatását, vajon nem lenne-e érdemes ennek bevezetését legalább a városi könyvtárak kiváltságává tenni? Az intézmény — módosítva szervezeti és működési szabályzatát — maga szervezné meg az olvasómappák vagy bizonyos folyóiratok egyedi kölcsönzését úgy, hogy a szolgáltatást igénybe vevőktől csak a lapok megvásárlásához szükséges hozzájárulást kérné. Mivel ehhez saját költségvetésükből a könyvtárak is támogatást nyújtanak, a kölcsönzési díj már olyan kevés lenne, hogy az nem zavarná a szolgáltatások ingyenességéhez hozzászokott érdeklődőket, annál kevésbé, mert éppen pénzben kifejezhető érdekeiket szolgálná. De a folyóiratkölcsonzők körének kialakítása valamilyen, a könyvtárhoz kapcsolódó klub, egyesület keretében is történhetne. Ekkor a tagdíjakból térülnének meg a közösségi célú kiadások. Ilyesmire egyéb művelődési közösségekben már számos példa van.

A külföldi gyakorlat mindenképp a folyóiratkölcsonzés intézményesítésére hívja fel a figyelmet. Ám a könyvtárak ott sem tudják még mindezt megvalósítani, s a szükséges újabb beruházás egyelőre nálunk is gondot okozna. Érdemes azonban megfontolni, hogy az átlagosnál drágább periodikumok esetében nem kellene-e, kísérletként, megpróbálkoznunk a kölcsönzéssel, akár a könyvbeszerzésre fordított összeg célszerűbb felhasználásával, átcsoportosításával is. Igaz, ma még nem reklamál az olvasó és nem szólal fel tanácsulésen, hogy a könyvtár csak a tizegynéhány forintos *Rakéta regénytár* vagy egyéb sorozatok kötetét vásárolja meg több példányban is és kölcsönzi részére, de például a 49 forintba kerülő és 190 lap terjedelmű *Interpress Magazin* csak helybenolvasásra adja a kezébe, a drágább külföldi barkácsújsághoz pedig hozzá sem juthat a könyvtárban. A kölcsönözhető folyóiratok ügyes megválasztásával, kínálatával bizonyára megelőznénk ezt a képzelte szemrehányást, annál is inkább, mert tagadhatatlanul olvasóink valós igényeit elégítenénk ki, sőt feltételezhetően újabb érdeklődőket, könyvtárhazsználókat nyernénk velük. Érdemes lenne körülnézni az antikváriumokban is: milyen folyóiratokat vásárolnak, majd adnak el ugyanott azok, akik egyelőre még hiába fordulnak a könyvtárhoz.

Arató Antal

Kihasztnálatlan lehetőségek

Közművelődési intézményeink többféle lehetőséget kínálnak a szocialista brigádok részére. Azért is teszik ezt, hogy a kulturális vállalások, a kulturálódás ne „szükséges rosszként” kerüljön a vállalások közé, hanem felszabadult, derűs, „töltekező” együttlétet jelentsen. Segíteni akart ebben Sárváron a Sylvester János Könyvtár is, amikor a KISZ városi bizottságának támogatását kérve, az Olvasó Ifjúságért indított mozgalomhoz is csatlakozva körlevélben fordult az üzemi KISZ-szervezetekhez, szocialista brigádokhoz. Ebben a könyvtár munkatársai felajánlották, hogy a jelentkező csoportoknak a könyvtár bemutatása után a kívánt témakörben előadásokat tartanak, zenei foglalkozást szerveznek stb. Az üzemi könyvtárakon keresztül is kínáltak többfordulós játékos rejtélyversenyt a fiataloknak, s ehhez felajánlották a könyvtár minden szolgáltatását. A többszöri próbálkozás ellenére egyetlen üzemi KISZ-szervezet sem jelentkezett. Többnyire arra hivatkoztak, hogy ők az üzemi szakszervezeti könyvtárnál

kivánnak bekapcsolódni az olvasómozgalomba. Ez még érthető lenne — de az már nem, hogy az üzemi könyvtárakon keresztül meghirdetett többfordulós versenyre viszont egyetlen megfjítés sem érkezett...

Tavaly 2844 beiratkozott olvasója volt a sárvári könyvtárnak, ebből mindössze 360 munkás. Ezt az adatot némileg enyhíti az a tény, hogy az üzemi könyvtárakban nőtt az olvasók száma. A városi könyvtárban tavaly kétszer azért sikerült a szakmunkástanulóknak foglalkozást szervezni, s két üzemi szocialista brigád kérte — a vagongyárból és a bórdíszműüzemből — a könyvtár bemutatását.

E tények alapján joggal kérdezhetjük: nem kevés ez? Vagy annyi egyéb kulturális lehetőséget kínál Sárvár?

Lehet. De a könyvtárat kihagyni, megkerülni akkor is kár.

(szakály)

Vas Nép

Lapozgató

A **Honismeret** című folyóirat 1982/1-es számában *Mezey László Miklós* a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár *Budapest-gyűjteményét, dr. Sipos Csaba* pedig a kaposvári Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár helyismereti részlegét mutatja be.

Veszprémtől Szentpétervárig címmel *Auer Lipót* életéről és művészetéről jelent meg értékes dokumentumkötet a veszprémiek *Horizont Közművelődési Kiskönyvtár* nevű sorozatának kiadványaként. Az ünnepi könyvhítre közreadott munka szerzője, *Rakos Miklós* a Veszprémben 1845-ben született nagy hegedűművész és zene-tanárt, világhírű hegedűsök egész sorának és a hi-

res orosz hegedűiskolának nevelő mesterét úgy mutatja be, hogy nemcsak az életrajzi eseményeket követi Veszprémtől Párizsig, Párizstól Németországig, majd 1868-tól 1917-ig Szentpétervárig, végül az Egyesült Államokban eltöltött idő-kig (1918-tól 1930-ig) és 1930-ban Németországban bekövetkezett haláláig, hanem a róla szóló dokumentumok sokaságával is megpróbálja érzékeltetni Auer Lipót jelentőségét, emberi és művészi alakját. A kötet külön fejezetet szentel a művész és Magyarország kapcsolatának, és Auer hegedűjáték-tanítási módszertani könyvének részletes ismertetésével a szakemberekhez is kíván szólni. (1981. [1982.] 195 l. — 30,— Ft)

Egy fiatal kihelyezett főiskolai tagozat fiatal könyvtáráról

Az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola budapesti kihelyezett tagozatát 1975-ben alapították Budapest XXI. kerületében, a csepeli Csillagtelepen. Szervezetileg az egri főiskolához tartozik, de önálló költségvetése van. Egy volt szakközépiskola épületében kapott helyet, ahol némi belső átalakítással sikerült elhelyezni a tanszékeket és oktatótermeket.

A könyvtárat szintén több tanterem összevonásával alakították ki: az 54 négyzetméter alapterületű olvasóterem csatlakozik a 20 négyzetméter alapterületű feldolgozó helyiséghez, és ehhez kapcsolódik a 75 négyzetméteres kölcsönzőtér, valamint a Dexion-Salgó polcokkal felszerelt raktár. Mindhárom helyiség egybenyitható, de a folyosóról is megközelíthető. Az olvasótermet és a feldolgozó helyiséget MERABONA és TANÉRT bútorokkal rendezték be. A könyvtár déli fekvésű, egész nap természetes világítást kap. Az olvasóteremben egyidőben 30 személy olvashat és tanulhat kényelmesen. A kölcsönzés a raktár előterében folyik, s így nem zavarja az olvasótermi látogatókat. A teljes állomány szabadpolcon van. A hallgatók a raktári és az olvasótermi állományt egyaránt korlátozás nélkül használhatják.

A gyűjtemény jelenleg körülbelül 40 000 könyvtári egység, mégpedig 31 000 kötet könyv, 550 kötet időszaki kiadvány; 3100 kötet egyetemi és főiskolai jegyzet, 5 ezer kötet általános és középiskolai tankönyv, tantárgyi segédlet, füzetes kiadvány, illetve aprónyomtatvány, valamint 350 darab hangzó dokumentum. A gyarapítást a könyvtár a tanszékek segítségével végzi, oly módon, hogy az *Új Könyvek* állománygyarapítási tanácsadót közreadja, s a tanszékek igényeit ennek alapján méri fel. Nagyobb könyvletét tizenhárom tanszéken található (a matematika, fizika, kémia, biológia, földrajz, oktatástechnika, magyar irodalom, magyar nyelvészet, történelem, neveléstudomány, orosz nyelv és irodalom, testnevelés és a marxizmus—leninizmus tanszéken), valamint öt hivatali egységben (igazgatóság, tanulmányi osz-

tály, gazdasági osztály, pártszervezet, személyzeti osztály).

A könyvtár legnagyobb gondja az 1975 előtti kiadványok beszerzése. A hiányzó munkákat az Országos Széchényi Könyvtár, az Akadémiai Könyvtár és más intézmények főlőspéldányjegyzékei, valamint antikváriumi előjegyzések segítségével igyekszik beszerezni. Az 1975 utáni anyagból a gyűjtőkörébe tartozó művek iránti igényeket csaknem teljes egészében ki tudja elégíteni.

A könyvtár a főiskolán oktatott szakterületek irodalmát a hazai kiadványokból teljességre törekvően, a határterületek szakirodalmát válogatva, az idegen nyelvű szakirodalmat erős válogatással gyűjti. Beszerzi az általános jellegű tájékoztató műveket (lexikonokat, szótárakat, adattárakat, statisztikai kiadványokat), a szépirodalmi és az ifjúsági kiadványok közül pedig a tanuláshoz, irodalomoktatáshoz legszükségesebbeket. A jegyzeteket, az általános iskolai tankönyveket teljes körűen beszerzi, és nagy példányszámban gyűjti a tanári kézikönyveket. Az idegen nyelvű (orosz, angol, német és francia) gyűjtemények közül a leggazdagabb az orosz nyelv oktatását segítő szak- és szépirodalmi anyag.

Jelenleg körülbelül 250 hírlap és folyóirat csaknem 400 példánya jár a könyvtárba, ezek mintegy háromnegyed része magyar nyelvű. A hanglemezgyűjtemény klasszikus zeneművekből és az okta-

tást, tanulást segítő prózai, vers- és meselemezésekből áll.

A könyvtár nélkülözhetetlen a hallgatók és oktatók munkájához. Ezt bizonyítja az olvasótermi és a kölcsönzési statisztika is. A beiratkozott olvasók száma 750—800 között váltakozik. 1981-ben az olvasóteremben csaknem ötezren olvastak. A kölcsönzők száma túlhaladta a kilencszázat, az általuk kivitt könyvtári egységeké több mint 11 000 volt.

Az idén 410 000 forint jut állománygyarapításra, ebből 300 000 forintot a könyvek, 110 000-et pedig a folyóiratok beszerzésére fordít a könyvtár, mely 200 000 forint értékben szerződést kötött a Könyvértékesítő Vállalat könyvtárellátó főosztályával. A maradék összeget szükség szerint használja fel. A könyvtárban három felsőfokú végzettségű könyvtáros, egy technikai kisegítő, valamint egy adminisztrátor dolgozik.

Az állomány, sajnos, még nem mondható teljesen feltártnak, 1975 és 1978 között ugyanis semmiféle katalógus nem készült, és az ebben az időszakban beszerzett dokumentumok feldolgozását

az új szerzeményekével párhuzamosan kell elvégezni. Jelenleg betűrendes kereszkatalógus, ETO-szerinti szakkatalógus, sorozati katalógus, jegyzet- és tankönyvszám szerinti katalógus segíti az eligazodást.

Mint minden könyvtárat, a tagozatát is fenyegeti a szokványos betegség, a helyhiány. Igaz, a főiskola igazgatójának jóvoltából kapott egy helyiséget a pincében, ahol az idén nyáron felszerelik a Békési Start Szövetkezet által gyártott gördülőszekrényekből összeállított, körülbelül 26 000 kötet elhelyezésére alkalmas tömörraktárat, s ez jó néhány évre megoldja a raktározási gondokat.

A főiskolán különösen fontos egy ilyen színvonalú könyvtár működtetése, mert az intézet minden nagyobb könyvtártól távol esik. A hallgatóknak óriási időnyereség, hogy nem kell bemenniük a városba más könyvtárak felkeresése végett. Szabad idejükben beülhetnek az olvasóterembe, ahol nyugodt és jó körülmények között olvashatnak, tanulhatnak.

**Menderné Kovács Ibolya
Hadrovics Gábor**

Görbe tükör

Kismacska pohárban

„Nagy sikert aratott a szakemberek körében a *Scandecor* cég heti budapesti kiállítása. A szuperposztztereiről és fotófalairól híres svéd vállalat a nálunk is ismert, szobafal nagyságú, pálmás tengerparti, erdei és hegyi tájképei mellett komplett könyvtárfalat, télikertfalat és műszererdővel tarkított pilótafalat is bemutatott. A felragasztható óriás képek közül a *kismacska és a fogmosó majom* aratták a legnagyobb sikert. Az újdonságokkal remélhető, már a *közeljövőben találkozunk az üzletekben is.*” — olvashattuk a *Hétfői Hírek*ben.

A népszerű lapban említett komplett könyvtárfal minden bizonnyal hézagpótló szerepet fog betölteni hazánk lakás- és olvasáskultúrájának fejlesztésében. Lehetséges, hogy általa külkereskedelmünk egy új, tartós hiánycikket fog becsmépszni a piacra. A könyvtárfalnak különösen akkor lenne nagy keletje, ha épületszerkezeti minőségben is számításba lehetne venni. Nem ártana azonban néhány további kiegészítő motívummal is gazdagítani a kínálatot. Talán akad hazai kisvállalkozó, aki színes fotóval pótolja — mondjuk — a következő, könyvtárak számára is nélkülözhetetlen hiánycikkeket:

- könyvtárplafon csillárral;
- kölcsönzőpult könyvtárossal, ikebanával, komputer-terminállal, 7/8-os életnagyságban;
- olvasótermi üvegfal, mögötte 12 olvasóval;
- ua. 24 olvasóval;
- ua. 36 olvasóval;
- tájékoztató-könyvtáros, öntapadó kivitelben;
- ua. térhatással;
- tanácstag-látogató;
- szocialista brigád látogatása — a tagok kék munkaruhában;
- ua. kék farmerban;
- ua. úrhajóssal;
- közönségfal, komplett, író-olvasó találkozóhoz, cserélhető íróportré-sorozattal, 6 darabos, 1 írónővel;
- ua. 10 darabos, 2 írónővel;
- pilótafülke-poszter feketedobozzal, amelyből a katasztrófa előtti utolsó harminc percben elhangzott megjegyzések visszajátszhatók.

A szakemberek körében aratott nagy siker hatására remélhető a folytatás.

n. ó.

Megkérdeztük a fenntartókat

A könyvtárnak nagy szerepe van a nemzetiségi kultúra ápolásában

Beszélgetés Fischer Jánossal, a Mohácsi Városi Tanács elnökével

Örömmel tapasztaltam, hogy szívesen, első szóra vállalkozott a beszélgetésre. Ezt a készséget fenntartók részéről, a Hivatal oldaláról ritkán tapasztalja az ember. Még jobban meglepett, hogy Ön nem csodálkozott, amikor a sorozat címét említettem, mert ismerte azt. Minek köszönhető, hogy — eszerint — nemcsak a város könyvtárával, hanem a könyvtárüggyel is foglalkozik, pedig valószínű, hogy sokrétű feladatai erre kevés időt engednek?

— Munkám megkívánja, hogy minél több területen legyek tájékozott. Vonatkozik ez a különféle társadalmi, gazdasági kérdésekre, a településfejlesztésre, a művelődésügyre, a közművelődésre s ezen belül természetesen a könyvtárra is. A tájékozódáshoz ezeken a területeken talán az egyik legfontosabb segítséget — az olyan közvetlen információforrások mellett, mint a rádió, a televízió — az írott szó nyújtja, amelyet a folyóiratok, újságok, könyvek őriznek meg és juttatnak el hozzánk. Éppen ezért rendszeres látogatója, olvasója vagyok városi könyvtárunknak, a Mohácsi Jenő Könyvtárnak. Szombatjaim jelentős hányadát könyvtárban töltöm, legjobb, legkedvesebb foglalatosságomnak tartom, ha olyankor szabadon bú-

várkodhatok, s az ott megtalálható könyv- és folyóiratállományból a hozzám, érdeklődési körömhöz közel álló tanulmányokat, cikkeket elolvashatom. Így kerül kezembe időnként a *Könyvtáros* is. Nem vagyok ugyan rendszeres olvasója ennek a fontos szakmai folyóiratnak, de esetenkénti olvasására mindenképpen sort kerítek. Az is rászoktatott a könyvtárhasználatra, hogy rendszeresen kell különféle témakörökben előadásokat tartanom, s ez a — véleményem szerint — nagyon jó könyvtár a felkészülésben mindig segítségemre van. Száz-ezer kötetes állományának jók a belső arányai, a könyvtár korszerűnek mondható épületben működik. Ilyen kis városban is, mint a miénk, sok forrásanyaghoz juthat minden érdeklődő.

— Nyilvánvalóan ebből a kapcsolatból adódik az, hogy Ön is a felszólalók között volt az elmúlt nyáron tartott IV. országos könyvtárügyi konferencián, s hozzászólása a hallgatók körében érdeklődést keltett, sőt egyetértésre is talált. Kérem, ismertesse olvasóinkkal akkor elmondott gondolatainak lényegét!

— Mohácson a könyvtárnak, a könyvtárügynek szép múltja van, a könyvtári munka már a felszabadulás előtt is fontos szerepet töltött be a város életében. Nagyon megtisztelő volt az a meghívás, amit a konferenciára kaptam. Mi valóban folytatni kívántuk a felszabadulás előtti hagyományokat, sőt mindent megtettünk azért is, hogy ne csak a hagyományból táplálkozzék a könyvtár iránti érdeklődés, hanem megteremtjük azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik a könyvállomány gyarapítását, a helyben olvasást, a kutatási lehetőségeket is. 1971-ben adtuk át a könyvtár új épületét, amelyben kielégíthetők ezek az igények, mégpedig jó színvonalon. A könyvtár tevékenysége széles társadalmi alapokon nyugszik, s az általános olvasói szolgáltatásokon túl nagy szerepet játszik az itt élő nemzetiségi lakosság olvasási igényeinek kielégítésében is. Igyekezetünk és ered-

ményeink elismeréseként fogtuk föl a meghívást, s mint mondtam, ezért különösen jólesett. S mivel már említettem a nemzetiségi igényeket, ezzel felszólalásom központi gondolatára is utaltam. Erről beszéltem ugyanis a konferencián. Mohács sajátos hely, itt nagy a nemzetiségi lakosság száma. A város lakosságának 15 százaléka szerb, horvát és német ajkú, tehát nemzetiségi, nem csupán abban az értelemben, hogy valamilyen módon kötődik nemzetiségi csoportjához, hanem abban is, hogy nemzetiségi nyelvtől beszéli, a tájnyelv vagy a köznyelv szintjén. Mivel a nemzetiségi politika a helyi politikának szerves és fontos része, szükséges, hogy e politika megvalósításában más közművelődési intézményekkel együtt a könyvtár is szerepet kapjon. Úgy láttuk és látjuk, hogy *a könyvtár fontos helyet tölt be az anyanyelv és a nemzetiségi kultúra ápolásában, az oktatási intézmények mellett a legjelentősebbet.* Hozzászólásomban felhívtam a figyelmet arra is, hogy a lehetőségeket, amelyeket szerintünk a könyvtárak nyújtanak, még jobban, még hatásosabban használjuk ki a nemzetiségi lakosság ellátásában. 1972-ben jött létre nálunk a megyei báziskönyvtár, amely a megyén belül gyűjti és feldolgozza a horvát-szerb nyelvű könyveket, míg a Pécssett működő Baranya megyei Könyvtár mint német báziskönyvtár foglalkozik a német nemzetiségi csoportok ellátásával. A könyvtár és a város vezetőségének közös erőfeszítésével sikerült tekintélyes nagyságú állományt teremteni, hiszen az itt összegyűjtött könyvek száma eléri a tízezer kötetet. Ennek hasznosításáról és az állományfejlesztés gondjairól is szóltam a konferencián. A gondokat emlitem előbb: kétségtelen, hogy a nemzetiségi nyelvű könyvkiadás, annak ellenére, hogy ismereteim szerint programját — az első öt éves programot — sikeresen teljesítettük, nem tartott lépést a szükséglettel. Ez az egyik akadálya a könyvvállomány megfelelő mértékű gyarapításának. De van remény, hogy eredményesebbek legyünk, mert a mostani program keretében az eddigiek háromszorosát ígérk a kiadók. Az állományfejlesztés másik gondja a könyvbehozattal kapcsolatos. A nehézségek részben anyagi természetűek, mert a behozott könyvek ára sokkal gyorsabban emelkedett és emelkedik, mint a hazaiaké. Egy példa: A Jugoszláviából vásárolt könyvek ára 1972-ben átlagosan 30 forint volt, 1980-ban ez az összeg 163 forintba rúgott, s azóta ez az ár tovább emelkedett. Mi ezzel az emelkedéssel nagyon nehezen, sőt — mondhatom — már egyáltalán nem tudunk lépést tartani. Minden igyekezetünk ellenére sem tudjuk a beszerzési keretet ilyen mértékben emelni. Olyan megállapodásra volna szükség,

amely figyelembe veszi és rögzíti, hogy e könyveknek milyen nagy szerepük van az anyaország kultúrájának megismertetésében, megszerettetésében, tehát ezek ára nem eshet azonos elbírálás alá a hazai könyvpiac áraival. Olyan lehetőségről is szóltam, amely nálunk jól bevált az elmúlt időszakban: az úgynevezett kishatármenti forgalomban módunk volt a könyvcserékre, vásárlásokra. Ez azonban nem államközi megállapodásokon alapult, hanem sajátos kereskedelem: csere volt.

— *Nincs mód ilyen megállapodások létrehozására? Tud-e róla, hogy magasabb szintű tárgyalások is folytak ez ügyben?*

— Kerestük a lehetőséget, de a döntés mindkét oldalon várat magára, hiszen az államközi megállapodásoknak nem ez a legfontosabb területük. Mindenesetre amíg módunk és lehetőségünk van rá, törekszünk arra, hogy a kishatármenti kapcsolatot, ha nem is az állománygyarapítás fő forrásként, de legalább kiegészítő szerepben felhasználjuk. Ezen a módon a magyarok területeken növelhetjük a magyar nyelvű könyvek, folyóiratok számát, hiszen az előnyök kölcsönösök: amennyit hozunk, annyit viszunk is. Az ottani magyarság ellátása sem kevésbé fontos feladat, mint az itteni horvát, szerb nemzetiség ellátása: a kishatármenti forgalom haszna tehát kettírányú.

— *Beszéljünk a nemzetiségi könyvtárosokról is, hiszen tudom, hogy ezeket a nehezen szerzett könyveket — kissé megfordítva a dolgot — nehéz „könyvtárossal ellátni”.*

— A könyvvállomány gyarapodásával nem emelkedett arányosan a könyvtári forgalom a nemzetiségi könyvtárakban. Megítélesem szerint ennek az a körülmény is oka, hogy a nemzetiségi könyvek kölcsönzéséhez nincs megfelelően képzett, a nyelvet kellőképpen tudó könyvtáros. A központban van ugyan a nyelvet irodalmi szinten ismerő munkatárs, aki — noha nem könyvtáros végzettségű — kapcsolatai és jó nyelvismerete révén nagyon sokat segített az állomány összegyűjtésében, kialakításában. A letéti könyvek felhasználásában azonban — több községben van a báziskönyvtárnak letéti állománya — már korántsem ilyen jó a helyzet. Egy megyei felmérés szerint a nemzetiségi lakta falvak könyvtárosainak mindössze 38 százaléka ismerte megfelelő fokon az ott élő nemzetiség nyelvét. Ez természetesen azt jelenti, hogy a nagy többség nem tud nemzetiségi könyvet ajánlani, hiszen nyelvismeret híján annak tartalmát sem ismerheti. Az is jellemző adat, hogy a könyvtárosok 12 százalékanak volt csupán a falujában lakó nemzetiséggel megegyező nyelvismerete. Ez talán még pontosabban tükrözi

a helyzetet, de az is előfordult, hogy a németet tanító pedagógus — és egy személyben könyvtáros — éppen horvátok lakta területen működött.

— *Nem okoz-e ezenfelül még az is gondot, hogy a nemzetiségi anyanyelvűek valamilyen tájnyelvet beszélnek inkább, amelynek kevés köze van a könyvek irodalmi nyelvéhez, s emiatt a könyvek számukra nehezen olvashatók?*

— A németek és a horvát-szerb lakosság által beszélt nyelv inkább — ahogyan Ön is mondta — tájnyelv. Az idősebb lakosság körében ez különösen jó érzékelhető. Iskoláinkban csak 1972-től folyamatos az anyanyelvi oktatás mindkét említett nyelv tekintetében. Erre a leendő olvasóközönségre próbálunk építeni, tehát mindent megteszünk, hogy a gyerekek közel kerüljenek a könyvekhez. Egyrészt horvát és német nyelvű letéti állományt helyezünk el az iskolákban, másrészt gyakran tartunk foglalkozásokat a könyvtárban: a tanárképző főiskola végzős hallgatói gyakorló órákat tartanak, anyanyelvi olvasásra tanítják a gyerekeket. Egy-egy vendég érkezése, egy-egy műsor rendezése kapcsán jó hallani, hogy a gyerekek már tudnak verset, prózát mondani, tehát néha már irodalmi rangú rendezvényt is lehet tartani. Ha nem is látványosak az eredmények, mégis azt tapasztalom, hogy az a folyamat, amely az asszimilációt egy időben nagymértékben felerősítette, lelassult, és lehetőség nyílt arra, hogy az itt élő emberek használhassák anyanyelvüket a magyar nyelv mellett. A két-három nyelvet beszélő ember értékesebbé is válik.

— *Köszönöm a részletes tájékoztatást, és azt hiszem, a nemzetiségi könyvtárügy jövőjében bizakodva most már áttekinthetjük a magyar lakosság könyvtári ellátásának kérdését is. Ismerem a Mohácsi Jenő Könyvtárat, s mielőtt Önnel beszéltem, érdeklődtem vezetőjénél a gondok, bajok felől. De sem régebben, sem most, soha nem tapasztaltam a könyvtárosok részéről elégedetlenséget, s tudom, hogy nem óvatosság vagy a kötelező tisztelet mondatott szöveket velük fenntartójukról. Mit kell tennie a fenntartónak, hogy ilyen jó vélemény alakuljon ki a könyvtárakban róla?*

— A város politikai és állami testületei rendszeresen foglalkoznak a könyvtárüggyel. 1975-ben, legutóbb pedig 1980-ban foglalkozott vb-ülés a könyvtárak helyzetével, ötvenként egyszer tehát mindenképpen terítékre kerül a könyvtárügy, de a testületi döntést kívánó ügyekben időközben is tartunk rendkívüli megbeszéléseket. 1980-ban a testületi ülés a könyvtárban volt, mégpedig nagyon jó hangulatban zajlott le, mert a

könyvtár híre, rangja jó a városban. Igaz, az olvasók száma egy ideje változatlan, vagy kissé csökkent is, a könyvforgalom hasonlóan. Ez nem kedvező jelenség, a mi törekvéseinkkel nincs összhangban, de véleményünk szerint erről a könyvtár nem tehet, hiszen mindig színvonalas a propagandamunkája, jó a kapcsolatteremtő készsége; állománya pedig — s ez természetes folyamat — mind sokrétűbb és jobb lesz. A csökkenés okait, mivel nem helyi jelenségről van szó, hanem tudomásom szerint országosan jelentkező gondról, nem a könyvtárosokban keressük, hanem igyekszünk közösen felderíteni a mélyebb, társadalmi okokat — persze a megoldás is gondolkodunk. Minden nehézség ellenére is elismerést váltott ki a testületből könyvtárosaink emberi magatartása, igyekezete. Én azt a közhangulatot is érzékeltem ezen az ülésen, hogy a könyvtárnak a közművelődési intézményhálózaton belül kiemelkedő szerepe van. Az ülés ezen álláspontja eredményezte, hogy a rendelkezésre álló pénzalapokból igyekszünk is mindig többet juttatni a könyvtárnak az állomány folyamatos fejlesztésére. Az elmúlt évben a póthitel meghaladta a 120 ezer forintot, tehát majdnem megkésztettük a beszerzésre fordítható összeget. Így tudjuk csak elérni, hogy a könyvárak növekedése ellenére a beszerzett könyvek és folyóiratok száma ne csökkenjen. Ebből is látható, hogy a könyvtár jó munkáját előtérbe helyezzük, nagyon fontosnak tartjuk, függetlenül attól, hogy Mohácson múzeum, művelődési központ, film-színház is van, és ezek sem működnek éppen rosszul.

— *Nehogy az önelégültség vádjával illethessenek minket: beszéljünk arról is, milyen fejlődési lehetőséget lát, mit terveznek, van-e egyáltalán beruházás?*

— Sohasem voltunk és nem is lehetünk elégedettek az emberek műveltségi szintjének növekedésével. A művelődés véleményünk szerint megszakíthatatlan folyamat, és a fenntartónak az olvasók, filmnézők, múzeumlátogatók mind magasabb színvonalon jelentkező igényeinek kielégítésére kell törekednie. Nagyon mélyről indultunk. Itt Mohácson a paraszti életmódhoz alacsonyabb igényszint párosult, mint, mondjuk, egy ipari település esetében. Másrészt Mohácsnak van egy szigeten fekvő lakott része, amelyen tulajdonképpen tanyarendszer volt. Van Mohácsnak egy szőlőhegyi része, amely régen is és ma is „hatással” volt és van a műveltségre. Az alapműveltség itt alacsonyabb az országos átlagnál. Az elmúlt két évtized során igyekeztünk ezt a lemaradást felszámolni, s az 1980-as népszámlálás szerint a 15 év feletti lakosság 65 százaléka már elvégezte az általános

iskola nyolc osztályát. Ez valamelyest jobb, mint az országos átlag, de — nem kell magyaráznom — még korántsem rózsás, annál kevésbé, mivel a technikai színvonal városunkban mutatkozó fejlődéséhez — az üzemek, vállalatok magas képzettségű szakemberek iránti igénye stb. — viszonyítva ez nagyon kevés. A lemaradás pótlásában nagy szerepet kell betöltenie a könyvtárnak is. A munkásművelődésben — a *Munka és művelődés* akció kezdeti sikerei után — visszaesés mutatkozik. Jobb módszereket kell keresnünk. A könyvtári ellátást „területibbé” kell tenni, tehát meg kell szüntetni a jelenlegi megosztottságot a vállalati, szakszervezeti, városi és iskolai könyvtárak között.

— *Lát-e hajlandóságot a szakszervezeti könyvtárak részéről is a közös munkára?*

— Az a baj, hogy nem nagyon. Azonban ahol már van megfelelő, a közművelődéshez értő szakember — mint például a Mohácsi Farostlemezgyárban —, ott már fontosnak tartják a közös munkát, jó példát mutatnak az együttműködésben. Az iskolai könyvtárak közül jó a kapcsolat a Mezőgazdasági Szakközépiskolával, de kevésbé jó a gimnáziummal. Ezeket a különbségeket szeretnénk megszüntetni, s különféle típusú könyvtárainkat jobb közös munkára serkenteni. Mi fenntartói vagyunk az iskolai és a városi könyvtárnak is, a fenntartó jogán tehát megkívánhatjuk az együttműködést. Az elmúlt évben kísérletet tettünk arra, hogy a lakótelepi iskolában kialakított 16 ezer kötetes könyvtár közelebb kerüljön a lakossághoz. Nincsenek még tapasztalataink arra vonatkozóan, hogy ez hogyan befolyásolta az olvasottságot, de kétségkívül csökkent a földrajzi távolság a lakosság és a könyvtár között. Nekem az a véleményem, hogy a lakók beköltözésével egy időben rendelkezésükre kell állnia a könyvtárnak éppúgy, ahogy az óvodának és az iskolának is.

— *A Baranya megyei Könyvtárral milyen a kapcsolatuk? Szoktak-e módszertani, felügyeleti vagy egyéb anyagokat kapni tőlük, s ha igen, hasznosítják-e a bennük tett javaslatokat?*

— Igen, van velük kapcsolatunk. A megyei könyvtár egyik fontos segítsége számunkra, hogy értékelő-elemző cikkeket, kiadványokat, szakfelügyeleti vizsgálati jelentéseket kapunk tőlük, s ezek alapján fel tudjuk mérni könyvtárunk helyét és szerepét a megye, a város közművelődésében. Útmutatást adnak munkánkhoz, mert hiszen a fenntartó tanács nem szakmai felettes. A szakemberek szavára mindenképpen hallgatunk, arra figyelniük kell.

— *Végezetül személyesebb kérdések: Milyen az Ön otthoni könyvtára, milyen könyveket gyűjt, olvas szívesen, van-e kedves, jó emlékü könyvtára?*

— Falusi születésű ember lévén, első nagy élményem egyetemista koromban az Országos Széchényi Könyvtár és a Szabó Ervin Könyvtár volt. Középiskolás korában az ember az iskolai könyvtárral jobbra elégedett, és csak utólag látja, hogy milyen szerény lehetőséget kínált az olvasásra. Budapesten ebben a két nagy könyvtárban aztán átrendeződnek az értékek, itt ismeri meg valójában az olvasó ember, milyen is az a könyvtár, amelyik igazán nagy lehetőséget nyújt a kutatásra, az elmélyült tudományos munkára, az igényes tanulásra. Én időnként szeretem egy-egy író valamennyi művét sorban elolvasni. Nagy élmény, ha így végig követhetem például Németh László, Kolozsvári Grandpierre Emil és mások munkásságát. Az utóbbi önéletrajzi műveiben éppen azt a korszakot idézi fel, amelyet egyetemi hallgatóként éltem át. Érdekes volt újragondolni ezt a korszakot, mert mi akkor nagyon sok mindent másképpen láttunk, éreztünk, éltünk át, mint ahogy ma látjuk. Otthon is olvasó ember lévén, rendszeres gyűjtője vagyok a könyveknek. Ez családi vonás, feleségem éveken keresztül könyvesboltban dolgozott, a szép és jó könyvek „hivatából” kerültek otthonunkba. Könyvtáram olyan, hogy lehetőséget nyújt egy-egy kérdés átgondolásához, s mikor otthon dolgozom, akkor a legszükségesebb információkat megkaphatom belőle. Egy jó városi könyvtár aztán bővíti — kiegészíti ezt, s azt szeretném, ha mindig jobban és teljesebben egészítené ki ismereteimet, könyvtáramat, s természetesen bárki másét is, nemcsak a tanácselnökét. Munkását, mérnökét, parasztét, pedagógusét — a város valamennyi lakójáét egyaránt.

Pintér László

Szurmay Ernőt, a szolnoki Ver-seggy Ferenc Megyei Könyvtár igaz-gatóját, a Tudományos Ismeretter-jesztő Társaság Szolnoki megyei Szervezetének elnökét az utóbbi öt évben végzett magas fokú ismeretter-jesztő tevékenységének elismerése-ként, a TIT VIII. küldöttgyűlésének alkalmából a **Munka Érdemrend arany fokozatával** tüntette ki az El-nöki Tanács.

A **Művelődési Közlöny** június 23-i száma közli a művelődési mi-niszter 6/1982. (V. 28.) MM számú rendeletét a kulturális, valamint a nevelő-oktató munkát végző dolgozók másodállás, mellékfoglalkozás és munkavégzésre irányuló egyéb jogvi-szony keretében történő foglalkozta-sáról.

Az **Országos Könyvtárügyi Tanácsban** több változásra került sor a közelmúltban néhány tag nyug-díjba vonulása, illetve munkaköri vál-tozások következtében. Új tagja lett az OKT-nak **dr. Vágó József**, az AG-ROINFORM főigazgatója, **dr. Ben-da Kálmán**, a Református Egyház Ráday-gyűjteményének igazgatója és **Szente Ferenc**, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ megbízott igazgatója, aki bekerült az elnökségbe is. Mint már hirt adtunk róla, **Papp István** az OKT titkári teendőinek el-látására kapott megbízást. Nyugdíja-zása miatt megszűnt a tagsága **dr. Kováts Zoltánnak**, a Veszprémi Vegyipari Egyetemi Könyvtár igaz-gatójának és **dr. Székely Sándornak**, az Országos Orvostudományi Infor-mációs Intézet és Könyvtár igazgató-jának.

A **Hatvani Városi Könyvtár** 134 négyzetméterre bővített gyermek-részlegét az ünnepi könyvhét alkalmával, június 4-én adta át rendelteté-sének **Tóth János** tanácselnök-helyet-tes. Az átalakításra 300 ezer forintot költött a tanács, a város lakói, üzemei és intézményei (Csöszterelő Vállalat, Lenin tsz., Volán, Damjanich Szak-

munkásképző Intézet, MÁV) pedig rengeteg társadalmi munkával vették ki részüket az építkezésből. A 17 ezer kötetes gyermekkönyvtár több mint 1100 olvasója részére vezeték segítsé-gével közvetítik a hangot, zenét a fel-nöttek könyvtárában régóta működő zenei részlegről.

Kiállításon mutatta be *Budapest második kerületét* a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest-gyűjtemé-nyre annak a sorozatnak keretében, amelyet a tavasszal indított a fővárosi kerületek múltjának és jelenének megismertetésére. A könyvtár lép-csőházában rendezett kiállítást június 8-án nyitotta meg a II. kerület ta-nácselnöke, **dr. Takáts István**. — A nagy magyar írókat, költőket bemu-tató sorozatában a 80 éves *Illyés Gyulát* köszöntötte a *Váci Híradástechni-kai Anyagok Gyárának* könyvtára és közművelődési bizottsága, amely ez alkalommal házigazdálul megnyerte a koldsi Lenin Műegyesület Terme-lőszövetkezetét is. A május 22-én tar-tott, kiállítással egybekötött *Magam-nak felelek* című irodalmi est vendé-geit **Pádár Sándor** igazgató köszön-tötte. A *Petőfári Gyula* könyvtáros által szerkesztett műsorban közre-működött *Czine Mihály* irodalom-történész, *Horváth Ferenc* előadómű-vész és a váci KISZ-kórus, *Bogányi Tibor* vezényletével. — A budapesti *Semmelweis Orvostörténeti Múzeum* június 10-én a *Kalocsai Érseki Könyvtár* könyvtárlásáiból nyitott kiállítást, amelyen csaknem kétszáz

kódexet, kéziratot és régi nyomtat-ványt láthattak az érdeklődők.

A **Magyar Tudományos Aka-démia** legutóbbi közgyűlésén több könyvtáros-tudóst is a tagok sorába választottak: az új rendes tagok közé **Keresztury Dezsőt** (magyar iroda-lomtörténet), az Országos Széchényi Könyvtár nyugalmazott főosztályve-zetőjét; a levelező tagok közé pedig **Németh G. Bélát** (XIX. századi irodalom), az Eötvös Loránd Tuda-mányegyetem Könyvtárának főigaz-gatóját és **Kosáry Domokost** (új- és legújabb kori történelem), aki az öt-venes években a Gödöllői Agrártu-dományi Egyetem Könyvtárának igazgatója volt.

Júniusi értekezleti naptár: 9. Az Országos Könyvtárügyi Tanács közművelődési és iskolai könyvtári tagozatának ülése a területi könyvtári együttműködésről; 11. Az Országos Könyvtárügyi Tanács tájékoztatási és szakkönyvtári tagozatának ülése a szakterületi együttműködésről; 17. Az Országos Könyvtárügyi Tanács teljes ülése a könyvtári szakfelügye-letről. (Mindhárom OKT-ülés szín-helye a Művelődési Minisztérium volt); 21—22. A Magyar Könyvtáro-sok Egyesületének gyermekkönyvtá-rosi szekciója által szervezett tapasztalatsere, illetve továbbképzés Nyír-egyházán és Mátészalkán; 23—24. Az Egyetemi Könyvtárigazgatók Ta-nácsának és a Főiskolai Könyvtárve-zetők Tanácsának együttes ülése Pé-csen, a Pollack Mihály Műszaki Fő-iskolán.

Cikkeink szerzői

Arató Antal, a Jászberényi Városi-Járási Könyvtár igazgatója; *dr. Arató Ferenc*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum ny. főigazgatója; *dr. Balázs János*, a KG-INFORMATIK ny. főosztályvezetője; *Balogh Ferencné*, a Veszprémi Megyei Könyvtár munkatársa; *Bánhegyi Gyuláné*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Hadrovics Gábor*, a Ho-Si Minh Tanárképző Főiskola kihelyezett tagozat könyvtárának munkatársa; *Kéki Béla*, a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának ny. igazgatóhelyettese; *Menderné Kovács Ibolya*, a Ho-Si Minh Tanárképző Főiskola kihelyezett tagozat könyvtárának vezetője; *dr. Móra László*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ ny. osztályve-zetője; *Nagy Attila*, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Páldy Róbert*, a Könyvtáros ny. felelős szerkesztője; *Pálvölgyi Endre*, a Könyvtáros munkatársa; *Péter László*, a szegedi Somogyi Könyvtár munkatársa; *Pintér László*, a Pécsi Városi Könyvtár munkatársa; *Semsey Andor*, a *Kisgrafika* szerkesztője; *Tóth András*, a Petőfi Irodalmi Múzeum ny. osztályvezetője; *Vargáné Major Judit*, az MTI Dokumentációs Szerkesztőségének rovatvezetője; *Varga Sándor*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum osztály-vezetője.

A kölcsönzési jogdíjak a világban

Az utóbbi évtizedekben több nyugati államban a könyvtárakhoz kapcsolódó új jelenség hívta fel magára a figyelmet: a nyilvános kölcsönzési jogdíj (public lending right = PLR) intézménye. Ennek lényege, hogy azok a szerzők, akiknek műveit a könyvtárak kölcsönzik, külön anyagi juttatásban részesülnek annak a feltevésnek alapján, hogy a könyvtárak kölcsönzési tevékenysége következtében műveikből a kereskedelem kevesebb példányt tud eladni a könyvpiacra, ami anyagilag a szerzőket is hátrányosan érinti.

A nyilvános kölcsönzési jogdíj rendszerét eddig a következő államok vezették be: Dánia 1946, Norvégia 1947, Svédország 1954, Finnország 1963, Izland 1967, Hollandia 1972, Német Szövetségi Köztársaság és Nyugat-Berlin 1973, Új-Zéland 1973, Ausztrália 1974, Nagy-Britannia 1982. Belgium 1947-ben, Ausztria pedig 1976-ban szintén foglalkozott a rendszer bevezetésének gondolatával, de végleges döntést gazdasági okok miatt a mai napig nem hozott. Az Egyesült Államok, Kanada és a Dél-afrikai Köztársaság ugyancsak tervezi a nyilvános kölcsönzési jogdíj bevezetését, a végső elhatározásig azonban

még ezek az államok sem jutottak el. — Olyan folyamat indult el tehát Európában és másutt, amely feltétlenül figyelmet érdemel, annál is inkább, mert a kérdés körül folyó viták közelről érintik a könyvtárakat, és igen tanulságosak mind a jogalkotás, mind a gyakorlati megvalósítás szempontjából. A kérdés behatóbb tanulmányozására jó forrásként ajánlható a jelenlegi ismertetés alapjául is szolgáló *Library Trends* c. amerikai folyóirat 1980/1981. évi 4. sz. füzeté, amelynek teljes anyaga a nyilvános kölcsönzési jogdíj problémáit tárgyalja Public Lending Right címen, P. D. Morrison és D. Hyatt szerkesztésében.

Viták a rendszer jogi alapjai körül

A nyilvános kölcsönzési jogdíj voltaképpen a szerzői jogból (copyright) ered, illetve arra vezethető vissza, amely — mint a tulajdonjog egyik sajátos formája — a szellemi alkotások kiadására és hasznosítására (terjesztésére) kizárólagos jogot ad a szerzőnek, halálát követően pedig jogutódainak további 50 évre. Vannak, akik szerint a szerzői jog tulajdonképpen nem is a tételes jogalkotás (törvény, rendelet stb.), hanem a természetes jogérzet („természetjog”) alapján illeti meg a szerzőt, a tételes jogalkotás a szerzőnek ezt a jogát legfeljebb csak elismeri, megvédi, de szinte már kezdettől fogva társadalmi érdekekből korlátozza is, sőt ez a korlátozó jelleg az utóbbi időben egyre inkább előtérbe kerül. Mások viszont azt hangsúlyozzák, hogy a mű eladásával szerzői jogi alapon a mű alkotóját további jogok nem illetik meg (kivéve a mű újrakiadását), legfeljebb csak abban az esetben, ha más jogszabályok egyéb elvek alapján számára újabb jogokat szavatolnak.

Tény, hogy a nyilvános kölcsönzési jogdíj rendszerét eddig bevezető államok közül mindössze egy, az NSZK tekinti a szóban forgó jogdíjat a szerzői jog részének, az összes többi állam a

szerzői jogtól független, illetve attól különálló alapon nyugvó rendszert lát benne, nem is annyira elvi, mint inkább gyakorlati megfontolásokból, amihez azonban fontos jogi, valamint anyagi következmények fűződnek. A szerzői jogot ugyanis nemzetközi egyezmények alapján az a kötelezettség terheli, hogy az aláíró államok egymás szerzői számára a kölcsönösség elvének megfelelően azonos elbírálást és védelmet nyújtanak az említett jog tekintetében. Ha tehát a nyilvános kölcsönzési jogdíjat valamelyik állam a szerzői jog részének tekinti, ebben az esetben vonatkoznak rá a már említett nemzetközi kötelezettségek is, azaz a kölcsönzési jogdíjat a külföldi szerzők részére ugyanúgy szavatolni kell, mint a hazai szerzőknek műveik kölcsönzésekor, ami természetesen egyben gazdasági kérdés is, s a legtöbb állam nincs abban a helyzetben — főleg a kisebbek nincsenek —, hogy ilyen kötelezettségeknek eleget tehessen. Ez a magyarázata annak, hogy a nyilvános kölcsönzési jogdíj rendszerét bevezető államok növekvő táborra — az NSZK kivételével — azt a szerzői jogtól különálló intézményként kezeli, olyannyira, hogy közülük egyesek a rendszert nem is törvény útján, hanem egyéb intézkedések formájában, központi alapok létesítésével léptették életbe (Hollandia, Svédország, Ausztrália, Új-Zéland).

Fontosabb gyakorlati és gazdasági kérdések

A rendszer bevezetésekor az érdekelt államoknak elsősorban a következő fontosabb kérdésekkel kell szembenéznük, és azokat megválaszolniuk.

A jogdíjban részesíthető *szerzők köre*. Elvileg ugyan minden szerző számításba vehető, akinek művét a könyvtárak beszerzik, a legtöbb államban azonban — mindenekelőtt gazdasági megfontolások alapján — az a gyakorlat alakult ki, hogy csak hazai szerzőiket és legfeljebb a tartósan ott élő külföldieket veszik figyelembe a jogdíj szempontjából. Szinte minden állam így jár el az NSZK kivételével, amelyik minden külföldi szerzőnek is szavatolja a jogdíjat életében, halálát követően pedig jogutódainak 70 évig. (A művek előállításában közreműködő szerkesztők, illusztrátorok, fordítók bizonyos államokban szintén részesíthetők jogdíjban.)

A jogdíj fizetése szempontjából a másik fontos gyakorlati kérdés a figyelembe vehető *művek köre*. Elvileg nemcsak a könyvek, hanem az egyéb kiadványtípusokba tartozó dokumentumok is számításba jöhetnek (például az NSZK-ban, Norvégia-

ban), azonban — ugyancsak gazdasági megfontolások alapján — a dokumentumok köre a legtöbb államban lényegesen leszűkül az említett szempontokból. Elsősorban a könyveket veszik figyelembe, sőt bizonyos államok még ezen belül is további megszorításokat tesznek, így például Hollandiában jelenleg csak a szépirodalmi művek és a gyermekirodalom termékei után fizetnek jogdíjat, ha azok az összes többi feltételnek megfelelnek. A legtöbb állam csak az 1—3 szerzős műveket veszi tekintetbe a jogdíj szempontjából, nem akarván annak összegét túlságosan elaprózni: ennek következtében például a sokszerzős referensz-munkák kívül esnek a figyelembe vehető művek körén. De a terjedelem tekintetében is érvényesülnek megszorítások: így például a 48 lapnál kisebb terjedelmű műveket általában nem veszik figyelembe, kivételt csak a verseskötetek, a drámai művek és a gyermekirodalom termékei képeznek, amelyek esetében általában 24 lap a legkisebb terjedelem a jogdíj szempontjából.

További kérdés a *könyvtárak köre*. Elvileg valamennyi nyilvános könyvtár számba jöhet (az NSZK-ban például ez a helyzet), azonban a gyakorlatban — szintén gazdasági megfontolások alapján — ezek köre ugyancsak leszűkül. A rendszer bevezetését a legtöbb állam a közművelődési és esetleg az iskolai könyvtárakkal kezdi, és később terjeszti ki a kört az egyéb könyvtárakra is.

A rendszer bevezetésével összefüggő további fontos kérdés a művek könyvtári forgalmának *mérési módja*. Az eszményi megoldás nyilvánvalóan az volna, ha a művek tényleges könyvtári forgalmát lehetne alapul venni a jogdíj fizetésekor, de ennek megállapítása olyan óriási adminisztrációt zúdítana a könyvtárakra, amilyenre ma még gondolni sem lehet, ez legfeljebb a számítógépesített könyvtárak esetében alkalmazható. Napjainkban kiegészítő megoldásokat alkalmaz valamennyi állam, amely a jogdíj rendszerét már bevezette. Ilyen viszonylag egyszerűbb mérési módszernek látszik a kölcsönzésre kerülő művek példányszámának megállapítása. Természetesen ennek a mérési módnak alapvető hibája, hogy nem a művek valóságos forgalmát, hanem azok hozzáférhetőségét dokumentálja. Az érdekelt államok — az adminisztráció csökkentése végett — szívesen alkalmaznak úgynevezett *mintavételi eljárást*, ami abból áll, hogy kijelölik az érintett könyvtár típusokat állományuk, gyarapodásuk, olvasótáboruk és forgalmuk szempontjából leginkább reprezentáló, viszonylag kis számú könyvtárat, és ezek több héten át mért forgalmát veszik alapul. Ily módon valószínűsítik azok évi forgalmát, majd a kapott adatokat megküldik a rendszert működtető köz-

ponti szervezeteknek, amelyek a mintavételi helyektől érkező adatokat összegezik és a megfelelő összegű jogdíjat évenként kiutalják a szerzőknek.

Minthogy a nyilvános kölcsönzési jogdíj fizetése egyik érdekelt államban sem az olvasókat vagy a könyvtárakat terheli, hanem központi állami keret terhére történik, szükségessé vált a rendszer központi adminisztrációját, a pénzügyi keret kezelését és felosztását, a jogdíjak kiutalását végző központi szerv (vagy szervek) kijelölése, illetve felállítása is. Nyilvánvaló, hogy a szerzőkkel és a könyvtárakkal kiépített kapcsolatok ápolása, a tőlük beérkező adatok nyilvántartása, folyamatos gondozása és a megfelelő műveletek kellő időben való elvégzése szükségessé teszi e központok számítógépesítését.

Az egyes államok — elsősorban gazdasági teherviselő képességüktől függően — természetszerűleg egymástól lényegesen eltérő összegű központi keretet fordítanak a kölcsönzési jogdíj fedezésére. Ez az összeg általában növekvő tendenciát mutat. Így például az 1979. évi adatok szerint az összeg Dániában 4,8; Norvégiában 1,7; Svédországban 7,3; Finnországban 0,6; az NSZK-ban 5,8 millió dollárnak felelt meg, Anglia pedig az 1982. évre előreláthatólag 2 millió font sterlinget (mintegy 3 és félmillió dollárt) költ erre a célra. Az említett összegek természetszerűleg magukban foglalják a rendszer működésével kapcsolatos, szintén nem jelentéktelen adminisztrációs költségeket is.

Más adatok szerint 1980-ban Dániában mintegy 4500 szerző szerepelt a jogdíjban részesíthetők listáján, az egy kötet kölcsönzésére fizetett jogdíj összege 2,37 dán korona volt (1 Dkr = 0,16 dollár). Svédországban az 1979/80-as években mintegy 3500 szerzőnek fizettek kölcsönzési jogdíjat, a listavezető, akinek művei 1,5 millió kötetes kölcsönzési forgalmat értek el, 51 000 svéd koronát (1 Skr = 0,23 dollár) kapott. Az NSZK-ban 1 kötet kölcsönzése után 1 pfennig jogdíjat fizetnek. 1976-os adatok szerint a szerzők több mint 90 százaléka 100 márkánál alacsonyabb összegű jogdíjban részesült, a legkeresettebb író 3150 márkát kapott ezen a címen. Tekintettel arra, hogy a tudományos művek forgalma jóval kisebb, az NSZK-ban a tudományos művek szerzőit nem a kölcsönzés gyakoriságától, hanem új kiadványaik számától függően részesítik anyagi juttatásban. Az NSZK-ban és Ausztráliában egyébként lehetőség nyílik a kiadók támogatására is a rendszer keretében.

A jogdíj fizetésekor alkalmazott mechanikus eljárás következtében a kisebb terjedelmű és könnyebb fajsúlyú (bestseller) művek szerzői előnyös

helyzetben vannak a tudományos értékű és terjedelmesebb művek alkotóival szemben, s ennek enyhítésére egyes államokban az egy szerző részére évenként kiutalható jogdíj összegének alsó és felső határát meghatározzák, illetve bizonyos határokon túl a kölcsönzött kötetenként járó jogdíj összegét fokozatosan csökkentik (például Svédországban).

A méltányosság szempontjainak hatékonyabb érvényesítése érdekében egyébként több államban a kölcsönzési jogdíj céljára szolgáló központi állami keret egy részét a nehéz anyagi körülmények között élő tehetséges szerzők támogatására fordítják (jövedelemkiegészítés, a nyugdíjösszeg pótlása, irodalmi díjak, alkotói szabadságok, ösztöndíjak, utazási lehetőségek stb. formájában), hogy alkotói tevékenységüket ilyen módon is támogassák. A nyilvános kölcsönzési jogdíj rendszerének méltányos formában való alkalmazása tehát szoros kapcsolatban van az államok társadalom- és művelődéspolitikai céljaival, ezért érthető, hogy a rendszer államoként más-más formában jelentkezik a gyakorlatban, s nem is valószínű, hogy belátható időn belül a szerzői joghoz hasonlóan valamennyi állam nemzetközileg szabályozható közös megoldásokra jut.

A könyvtárosok álláspontja

A sajtótól megállapítható, hogy a könyvtárosok többsége általában nem híve a nyilvános kölcsönzési jogdíj rendszerének. Mint hangoztatják, nem bizonyítható, hogy a könyvtárak olvasószolgálati tevékenysége hátrányosan érinti a szerzőket, hiszen a könyvtárak maguk is rendszeres vásárlók a könyvpiacra (drágább művek kiadására sok esetben nem is kerülhetne sor könyvtári beszerzésük reménye nélkül). A könyvtáraknak igen nagy szerepük van továbbá az olvasási kultúra kialakításában és ápolásában, ami feltétlenül előnyösen hat a könyvpiac forgalmára általában is, nem kevésbé a szerzők megismertetésére és népszerűsítésére. Ezek az előnyök a mennyiségiileg nem bizonyítható állítólagos hátrányokat keltezően ellensúlyozzák, sőt azoknál sok esetben nagyobb súllyal esnek a latba a szerzők és a kiadók szemszögéből is.

A kölcsönzési jogdíj bevezetésének ellenzői azt is hangsúlyozzák, hogy a rendszer a könyvtárakra olyan mérvű adminisztrációs terheket ró, amelyeket azok csak egyéb feladataik hátrányára tudnának viselni. További aggodalmuk, hogy a jogdíj fedezetének előteremtése, annak ellenére, hogy ez nem a könyvtárak költségvetését terheli, végső so-

ron hátrányosan érintheti a könyvtárak anyagi ellátását is, mivel félő — és erről tapasztalatok is vannak (például Dániában) —, hogy a szükséges központi keretet az állam a könyvtárak anyagi támogatásának csökkentése révén teremti elő.

De az ellenzőknek talán a legfontosabb ellenérvük az a már említett tény, hogy a rendszer a maga eredetileg elképzelt formájában nem éri el tulajdonképpeni célját, mivel a legnagyobb összegű jogdíjakat épp azok a szerzők kapják, akiknek művei a könyvpiacra is a legnagyobb forgalomnak örvendenek (a bestsellerek szerzői), holott az érték-

keőbb művek alkotóinak támogatása volna a fő feladat.

Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a könyvtárosok túlnyomó többsége ne helyeselné, hogy az állam, illetve a társadalom támogassa hatékonyabban az arra érdemes művek szerzőit, azonban ennek legcélravezetőbb módját nem a nyilvános kölcsönzési jogdíj rendszerének bevezetésében, hanem az egyéb lehetőségek (például adókedvezmény, illetve -mentesség, irodalmi díjak, ösztöndíjak, utazási lehetőségek, alkotói szabaddíó stb.) nagyobb mérvű megteremtésében látja.

Dr. Balázs János

Művelődő kisközösségek a tapolcai járás könyvtáraiban

Egy tél végi nap kora délutánján *Zánkán*, a körzeti könyvtárban beszélget egy kis csoport. *Benke László*, a révfülöpi általános iskola nyugalmazott igazgatója viszi a szót, veti fel a témákat, és kérdezget. *Geiszler Józsefné* könyvtároson kívül jelen van néhány idősebb, élénk szellemű zánkai lakos is: *Móro Kálmán* nyugalmazott úttörő, *Simon József* nyugalmazott boltvezető, *Tungli Orbán* kőfaragó, *dr. Szabó Lajosné* nyugdíjas tanácsitká, valamint *Geiszler néni*, aki a tsz nyugdíjasa. Időközben mások is érkeznek, s bekapcsolódnak a beszélgetésbe. Arról folyik a szó, hogy milyen volt a régi zánkai olvasókör élete, mit érdemes feljegyezni történetéből, milyen művelődési és szórakozási lehetőséget találtak a körben a tagok, miért maradt fenn évtizedekig, egyáltalán, miért szerették a falu lakói ezt a maguk alapította egyesületet.

Az olvasókör 1886-ban alakult, ez látható a bélyegzőn is, amelynek lenyomata ott van a mai könyvtárba begyűjtött régi könyveken. Az olvasókör múltját *Simon József* nyomozta, az adatokat elsősorban a 80 éves *Siffer Károly* és *Vas Imre* szolgáltatva emlékezetből. Az egylet 1945-ig működött, utolsó elnöke *Vas Imre* volt. Könyvválományából sokat felderítettek, a klasszikusok közül emlékeztek Csokonai, a két Kisfaludy, Vörösmarty, Kossuth, Madách, Jókai, Gárdonyi műveire. Megtalálták a tűzoltók 1880-as évkönyvét és a dunántúli református egyházak 1908-ban kiadott történetét is, s az idős emberek felsorolták a kör által előfizetett nyolcféle újságot. Az újságok

kezelője ifj. Vas Imre volt. A tagok vasárnap és egy-két hétköznap este gyűltek össze a körben, beszélgettek, újságot olvastak, kártyáztak, majd egy-egy könyvet hazavettek olvasásra. Az egylet a református népházban működött, ott szokott rá a falu az olvasásra, most is ebben az épületben működik a könyvtár. Utolsó könyvtárosa 1935-től *Gál Ferenc* iparos volt, megbecsült ember, aki sokat dolgozott önzetlenül a községért. De a régebbi könyvtárosok listáját is sikerült összeállítani.

Évenként rendeztek színelőadást, együttműködve a tűzoltókkal. A darabokat a szomszédos községekben is bemutatták. A bálákat, amelyek karácsony és húsvét másnapján voltak, szintén az olvasókörben tartották. Ezeken az egész falu részt vett, bár a szolgálgyerekeket ritkán hívták meg. Benke László kérdéseire a jelenlevők elmondták, hogy cigarettával és kalapban nem illett táncolni, részeg ember kevés akadt a bálozók között, verekedésre nem emlékeztek, ha valaki hangoskodni kezdett volna, a rendező tűzoltók, akiknek nagy tekintélyük volt, azonnal közbeléptek. Csárdást, polkát, keringőt, lengyelkét táncoltak, a zenét a kapolcsi cigányzenekar vagy a csicsói fúvószenekar szolgáltatta. Éjfélkor vacsoraszünetet tartottak, az ételt és italt hazulról hozták magukkal a résztvevők. A vacsorára természetesen meghívták a zenészeket is. Az éjféli szünet után hölgyválasz következett. Benke László afelől is érdeklődött, hogy meddig tartott a faluban a báli hangulat, meddig beszéltek róla. Az elhangzott közléseket

feljegyezte, majd a későbbi beszélgetések alkalomával is ellenőrizte, kiegészítette, végül egy-egy témakör adataiból összefoglalást készített, amely azután a községtörténeti adattárba került.

Egy honismereti kör

Az elmondottak szerint tehát néphagyománygyűjtő beszélgetésre kukkantottunk be a könyvtárba. A legközelebbi beszélgetést a falusi disznóölésekről tartják. *Benke László* kéri a megjelentektől, hogy hozzanak magukkal olyan új adatközlőket, például böllérkédő lakosokat is, akik jól ismerik ezeket a szokásokat. Később majd sort kerítenek a balatoni halászat, az erdei gyűjtögetés és más népi tevékenységek emlékeinek felidézésére és megbeszélésére. Elindították már néhány falusi család történetének lejegyzését is, arról, hogy kik voltak, hogyan éltek, s mivé lettek mára a család tagjai. A kör összejövetelei kitöltenek egy-egy délutánt. Nem gyűlést, nem előadást tartanak, hanem beszélgetnek, véleményt cserélnek.

Benke László a Zánkához tartozó 8 közös tanácsú községben szervezeten végzi a néphagyománygyűjtő munkát. Nemcsak a múltat kutatják, hanem a jelen krónikáját is írják. Feljegyzik a régi falusi jegyzők, bírók, kereskedők, iparosok, neves emberek, továbbá a tanácselnökök, tanácsitkárok, termelőszövetkezetek, üzemek vezetőinek nevét, tevékenységük adatait, de azt is, hogy működésüknek milyen emléke maradt a falusiak között. A krónikába bekerülnek a községi tanácsülések, termelőszövetkezeti zárszámadások beszámoló és határozatai is. A könyvtárban van egy erre a célra szolgáló fiók, abba gyűjtik a könyvtáros a dokumentumokat. Tungli Orbán kőfaragó felderítette a hegyestői kőbányászat múltját. A zánkai Páva-kör minden eseményét feljegyzik, úgyszintén a falu életének kiemelkedő eseményeit. (Ilyen volt például a belga miniszterelnök látogatása.) A kör tagjai jól megjegyezték *Illyés Gyula* televíziós interjújának egy mondatát: „Minden romban és régiségben életnedv van.” Ennek a honismereti csoportnak folyton szélesedő köre állandó adatgyűjtőkből és váltakozó adatközlőkből áll.

— A múlt és a ma kapcsolatán dolgozunk — mondja Benke László. — Jó lenne, ha a mai fiatalságot is érdekelné a múlt, sokféle haszonnal járna ez. *Balatonsicsón* a szemétdombon heverő limlomok között találtam egy köteg régi fényképet. A modernizált lakásokból ma már kidobják az öreg képeket, pedig ezek az itt lakó német nemze-

tiség régi népviseletéről őriznek becses emlékeket. Amióta megszűntek a falvak kisiskolái, külön tanácsai, a könyvtár maradt az egyetlen művelődési intézmény az apró falvakban. Ezért ezt az intézményt feltétlenül meg kell őriznünk, s nagyon fontos, hogy egy-egy községcsoportnak főfoglalkozású könyvtárosa is legyen, mint itt, Zánkán. Ez a község körzeti tanácsai székhelye, de nincs például iskolája. Negyedik éve végezzük a könyvtár keretében ezt a honismereti munkát! Folyton szerepelnek a régi és az újabb események adatai. Eltettük gyűjteményünkbe például a könyvtár munkájáról 1978-ban készített felmérést is, az olvasók névsorával együtt, hadd maradjon meg a jövőnek.

Zánka élénk szellemi érdeklődésű község. Területén épült az *Úttörőváros*, amely külön életet él ugyan, de hatása a községen is érződik. Nemcsak azért, mert sokan ott találnak munkaalkalmat, hanem szellemileg is részeseülnek az Úttörőváros művelődési életéből. Az odalátogató neves vendégeket például gyakran meghívják a községi könyvtárba is, így találkozott olvasóival *Agh István*, *Bella István*, *Bertha Bulcsú*, *Gyurkovics Tibor*, *Lengyel Dénes*, *Nagy Katalin*, *Ördögh Szilveszter* és *Tatay Sándor*. A könyvtár művelődési közösségei közül az asszonyklub a legrégebbi, ebből sarjadt a Páva-kör, amelynek életébe már a fiatalok is bekapcsolódtak. Később megalakult a kertbarátok köre, párhuzamosan a honismereti körrel. A könyvtár barátságos, otthonos helyiségét szívesen keresik fel a zánkaiak.

Szövőszékek a könyvtárban

Amíg az előbbi beszélgetés tartott, megérkezett Tapolcáról *Kertész Károly* könyvtárigazgató és *Starcsevics Tiborné* hálózati könyvtáros, akikkel itt beszélünk meg találkozót. Vezetésükkel *Szepezdre* vettük utunkat. Ez a kisközség arról nevezetes, hogy 489 beiratkozott olvasója van könyvtárának, a lakosság 70 százaléka. Igaz, az olvasók között nemcsak állandó szepezdi lakosok vannak, hanem rendszeresen visszatérő üdülők is, ezért a százalékszámot valamennyire módosítani kéne, de nem sokkal. *Botos János* könyvtáros, nyugdíjas vasutas a dermesztő hidegben dolgozott. Nem jó ugyanis a könyvtár kályhája, illetve kéménye, s eddig hiába próbálkoztak rendbehozásával. A könyvtáros a község mindenese, nemcsak a kertbarát-kör, a nők klubja, az öregek klubja és a vadászok összejöveteleit rendezi, hanem a tanács felkérésére számtalan más társadalmi munkát is végez. Csak a művelődési otthon vezetőjével nem

sikerül együttműködni, pedig ilyen is van a faluban.

Szepezd után *Révfülöp* következik. A Balatonparton fekvő tágas könyvtárhelyiségben jó meleg van, s barátságosan fogadnak bennünket a szövőszékek körül foglalatoskodó asszonyok. Négy szövőszék van a könyvtár erre alkalmas helyein felállítva, s nyolc asszony részvételével csendben folyik a kézicsomózású perzsa-szőnyeg-szövő tanfolyam. A munka nem zavarja a könyvtár tevékenységét, inkább kiegészíti azt. A résztvevőket *Palkó Istvánné* tanítja, és látja el munkaeszközökkel, mintákkal, szakirodalommal. Ő mestere a perzsa-szőnyeg-szövésnek. Útmutatásai alapján eddig négy szövőszéket készítettek, nyárig nyolc-tízre nő a számuk. A mostani tanfolyam tulajdonképpen előkészület a nyárra, amikor perzsa-szőnyeg-kiállítás lesz a könyvtárban, és tanfolyam az iskolásgyermekek részére. Már most nagy az érdeklődés iránta. A szövéshez csak néhány egyszerű munkaeszköz kell, a felhasznált anyag azonban sokba kerül. Igaz viszont, hogy időtálló értékeket teremtenek. A mostani tanfolyam első szőnyegének készítésében valamennyi asszony részt vesz, azt az iskolának szánják ajándékba.

Révfülöpön a művelődési intézmények az iskola igazgatójának, *Sütő Istvánnak* irányításával működnek. Új épületben van az iskola, de ott csak tantermeknek jutott hely. A napközti a régi iskola épületében helyezték el, s vele együtt az iskolai és a községi gyermekkönyvtárt is. Művelődési ott-hon nincs, a községi felnőttkönyvtár külön épületben, közel a gyermekkönyvtárhoz működik. Főfoglalkozású könyvtárosa *Szabó Gézánné*, aki maga látja el mind a két könyvtárban a munkát. A varrótanfolyam az iskolában működik 20 résztvevővel. Az ismeretterjesztő esteket a könyvtárban tartják. *Palkó István*, a Szombat helyi Tanárképző Főiskola nyugalmazott igazgatója legutóbb arról beszélt, hogyan jött rá az emberiség a szőnyegszövés titkaira. Elmondta és képeken is bemutatta, hogy a bőrruhák és a kelim szőnyegek után hogyan és hol alakult ki a perzsa-szőnyegek szövése.

Sajnos, egy téli délután elég rövid, több községi könyvtár felkeresésére nem jutott időnk. Így Tapolcán, a városi-járási könyvtárban folytattuk a beszélgetést *Kertész Károllyal* és *Starcevic Tibornéval* a könyvtári kisközösségekről.

— *Hogyan működnek a többi községben a művelődési közösségek?*

— A szomszédos *Kővágóörsön* a Hazafias Népfront támogatásával a könyvtárban működik a kézimunka-szakkör és a pedagógusok klubja. *Nemesgulácson* hasonló a helyzet, a kézimunkázó

asszonyok rendszeresen a könyvtárban találkoznak. A társaság összetartásához az is hozzájárul, hogy a hagyományos könyvtári szolgáltatásokon kívül vendégladók is szerepelnek az összejöveteleken. Az idén Balázs József és Gyurkovics Tibor írók, továbbá a Balogh Béla—Mártonffy Mária színművész házaspár szerepeltek, az utóbbiak Mikszáth-émlékműsorral. *Kapolcson* hat éve működik jól az ifjúsági klub. *Marton Zsuzsa* könyvtáros tartja össze a társaságot, az ő személye a vonzóerő. A fiatalok minden fontosabb községi megmozduláson ott vannak. Művelődésükben különösen a művészet iránti érdeklődés erőteljes. Budapestre és máshova is járnak kirándulni, s a könyvtáros vezetésével mindig eljutnak színházba, operába, múzeumokba is. Ifjúsági foglalkozásaik művelődési szempontból különösen tartalmasak és színvonalasak. A községben régóta működik honismereti kör, de egy kicsit búvópatakszerűen, időnként megelégnél tevékenysége, más-kor szünetel. A könyvtáros a tagok számára sok könyvet hozat, ezekből a település eredetével és történetével ismerkedhetnek meg. *Kapolcson* azonban változás lesz, mert *Marton Zsuzsa* férjhez megy Keszthelyre. A fiatalok egyszerűen nem akarták elengedni a faluból. Az elköltöző könyvtáros egyik legjobb olvasóját, az érettségizett *Lukács Máriát* tanította be utódjának.

A *Badacsonytördemén* tevékenykedő *Vollmuth Frigyesné* pedagógust nem kell külön bemutatnunk a *Könyvtáros* olvasóinak, régi, eredményes munkása ő az *Olvasó népért* mozgalomnak. Különösen nyári tanfolyamai keltettek érdeklődést; ezeken az olvasási nehézségekkel küzdő gyermekeknek igyekezett segíteni a korszerű pedagógiai módszerek alkalmazásával. Ő ma is foglalkozik gyermekekkel és KISZ-es fiatalokkal, könyvtára-

ban gyermek- és ifjúsági klub működik. Tevékenységében azonban már mutatkoznak a kifáradás jelei: elsősorban azért, mert munkájának nem elég jók a helyi feltételei. A könyvtár hideg, télen nem lehet benne foglalkozásokat tartani, de nem kap elég támogatást a községében végzett nagy jelentőségű munkájához sem.

— *Zalahalápon* a művelődési otthonban működnek a kisközségek, ahol nagyon kellemes körülmények között folyhat a művelődési élet, a községi tanács jó érzékkel teremti meg munkájukhoz a legjobb feltételeket. *Fekete Csabáné* népművelő-könyvtáros foglalkozik a csoportokkal, esetében bevált az a szervezeti megoldás, hogy egyszemélyben ő a klubkönyvtárvezető és a könyvtáros is. Kitűnő olvasógárdája van, belőlük szervezte a kisközségeket. A nőklubbal kezdte, a kertbarátkörrel folytatta, majd megalakult a Hazafias Népfront klubja, meg a középiskolák KISZ-es csoportja is. *Sümegen* eredményesen dolgozik a körzeti könyvtár, nagyon jó a könyvvállománya is, ehhez az idén irodalmi rendezvénysorozat járult, amely elősegítette néhány társaság összehozását. *Szigligeten* az iskola és a gyermekek saját tulajdonuknak tekintik a községi könyvtárat, érdeklődnek iránta a KISZ-korosztály harminc éven aluli tagjai is, de eléggé távol tartják magukat a könyvtártól a felnőttek. Van azután néhány község, ahol ugyan be van jegyezve a gyermekklub, de munkájának tartalma nem megfelelő.

— Sok községben iskolai órákat tartanak a könyvtárban, ez a szokás általánosnak mondható. Megfigyelhető az is, hogy a fiatalokkal való könyvtári foglalkozások jó tapasztalatai tovább terjednek a községekben. Például az egész járásban használják a tapolcai könyvtár gyermekfoglalkozásainak forgatókönyveit. Szomorú viszont, hogy a takarékosági intézkedések folytán sokhelyütt törölték a könyvtárak költségvetéséből a folyóiratok előfizetésének tételeit. Ez különösen a Balaton-parton okoz nehézséget, mert ott az olvasók hozzászórtak már ehhez a szolgáltatáshoz.

Autodidakta könyvtárosok

— Volt már szó róla, hogy a kisközségek egy részében, a tanácsok és az iskolák, sőt a termelőszövetkezetek összevonása következtében nem maradt értelmiségi lakos, ezért könyvtárost is nehezen találnak. Számos helyen sikerült azonban megnyerni erre a posztra olyan munkásokat vagy parasztokat, akik sokat olvastak és olvasnak, önműveléssel tisztas műveltséget szereztek maguknak, s ennek révén tekintélyük is van a községben.

Ilyen könyvtáros *Monoszlón Horváth Sándor*. Ő különösen a mezőgazdasági szakirodalomban tájékozott. Előfordult, hogy kertészkedés közben vitába keveredett néhány szomszéd a metszésnek valamilyen problémájáról. Horváth Sándor a munka befejeztével behívta a társaságot a könyvtárba, s ott a Mezőgazdasági Lexikon és más szakönyvek segítségével tanulmányozták a vitatott kérdést, s sikerült kideríteniük a helyes megoldást. Ő tette meg azt is, hogy saját pénzen vásárolta meg a folyóiratokat, s ezeket bocsátotta olvasói rendelkezésére. Néha még *Lengyel József* író tanácsait is kikérte könyvtárosi munkájához, aki utolsó éveit Monoszlón élte. Horváth Sándor már letette a könyvtárosságot, de nyomába léptek fiai.

— *Hegyesden* a halászmester vezetett művelődési közösséget, *Zalaerdődön Laci Imre* könyvtáros fogta össze az olvasókat. Az ilyen embereket kell megtalálni! Csak az a baj néha, hogy ezeket a használható embereket hamarosan túlterhelik a sokfajta társadalmi munkával, pedig jó lenne mértéktartóan gazdálkodni becses munkajegyükkel. Azért is, mert egyre fogynak ezek az emberek, a fiatalok pedig, akik már iskolákban tanulnak, hamarosan elhagyják falujukat. Nemrég sikerült azonban *Káptalanótiban* egy fiatal munkást, *Unger József* villanyszerelőt megnyerni a könyvtárosi feladatra, akinek magának is háromezer kötetes könyvtára van.

— *Nemesvitan*, ebben az egykori hétszilvafás faluban *Töreký Rafael* a könyvtáros, de egyben a Hazafias Népfront községi titkára is. Már hat éve ő vezeti a könyvtárban működő cigányklubot. A község cigánylakossága csak órá hallgat, a tanács is rajta keresztül tudja érvényesíteni akaratát. Érdemes néhány jellemző mondatot idézni Starcsevicsnéhoz küldött legutóbbi leveléből: „A cigánylakosságból főként az óvodás- és iskoláskorúak járnak rendszeresen a könyvtárba. Meséket kölcsönöznek és fiataloknak való irodalmat, helyben olvassák a képes folyóiratokat. Legszívesebben a társasjátékokkal játszanak. Sakkozni a 7—8 évesektől kezdve valamennyien tudnak, a táblák állandóan foglaltak. A felsőtagozatos iskolás lányok közül az utóbbi másfél év alatt heten kezdtek életközösséget, és ötven szültek is már, így az iskolából kimaradtak, s könyvtárba is ritkábban járnak. De ha jönnek, akkor csecsemőmegőrzőnek látszik a könyvtár, mert tévé- és dianézésre, meg társalgásra azért eljárnak. A felnőttek szintén ezért jönnek elsősorban, de egy részük kölcsönzi is a könyveket. Olyanok is jönnek, akik írni-olvasni sem tudnak, de hetenként legalább egy este mégis megjelennek. A férfiak közül most sokan vannak kereset nélkül, mert a sok igazolatlan

hiányzás miatt a vállalatuk visszaadta munkakönyvüket. A családokat az asszonyok tartják el, a téesz szőlőjében dolgoznak egész évben. Három családfő rokkantjáradékos, de ők családjuk részére egy fillért sem adnak, hitelező italmérőknél előre elisszák járadékukat. A felnőtt fiatalok cigányosan élénk színű, divatos holmikát viselnek, a kisebb gyermekek öltözeke hiányos. Téli meleg ruhájuk, cipőjük nincs sem a felnőtteknek, sem az iskolásoknak. A falusi lakosok közül csak a serdülőkorúak tűrik valamennyire a cigányokkal közös könyvtárlátogatást, talán azért, mert az iskolában megszokták már őket.”

— *Balatonedericsen* most lett körzeti könyvtáros a nemesvitai könyvtáros nemrég érettségizett leánya, *Tőreké Éva*. Máris látszik munkájának eredménye: a községben és a szomszédos községekben néhány ifjúsági asztaltársaság kezdte meg működését. Ezek még nem nevezhetők kluboknak, lazábbak annál, de az összetartó szálak már szövődnek.

— *Hogy sikerült így általánossá tenni a tapolcai járásban ezeket a könyvtári művelődő kisközösségeket?*

— Már jó ideje észrevettük, hogy ezek a közösségek mintegy „fű alatt” ott vannak majd minden könyvtárban. Ha hárman-négyen beszélgetnek a polcok között, vagy összeülnek, az már majdnem művelődési kör. Segíteni kell az egymásratalálást, fejleszteni a magától kialakult érdeklődést. Nem kell ezeket a köröket agyonlajstromozni! Az a fontos, hogy az olvasók jól érezzék magukat e találkozásokon. Összehozni sem nehéz őket: a könyvtárakban még sanyarú viszonyok között is van ál-

landó társaság. A környezet legyen jó: a tisztaság a fő, és télen a meleg szoba. Azután az dönt el mindent, hogy tud-e valaki kovász lenni egy-egy társaságban, képes-e következetesen ébren tartani az érdeklődést, célokat megjelölni, érdekesen kérdezni, tartalmasan válaszolni. Nem fontos, hogy minden esetben a könyvtáros legyen a művelődési kör vezetője. A rendezvényeket sem kell erőltetni. Fontos, hogy mennél kevesebb formáság kösse meg a körök tevékenységét.

— *S tudnak így közösségekben gondolkodni a falvak könyvtárosai is?*

— Amikor az *Olvasó Nép* folyóirat 1981. februári számában megjelent a kisközösségek módszertani tájékoztatójának tervezete, a tavaszi könyvtárosi tanácskozásokat az egész járásban ennek a témának szenteltük. Először a 12 főfoglalkozású könyvtáros összejövetelén tárgyaltuk meg alaposan a dolgot, hogy a résztvevők értsék meg, miről van szó. Azután körzetenként megbeszéltük a tiszteletdíjas könyvtárosokkal is. Később is sort kerítünk majd ezekre a témákra, hiszen évenként kétszer tartunk megbeszélést minden körzetben.

A könyvtárakban a könyvkiválasztásban máris érződik a művelődő közösségek létének hatása. Figyelünk ezekre a kis csoportokra és egyszerű eszközökkel segítjük munkájukat. Nekem általában is az a véleményem, hogy a könyvtárosoknak nagyobb figyelmet kell fordítaniuk a kisközösségek alakulására és működésére, hiszen az olvasók lappangó és új igényeit tudjuk figyelmebben szolgálni általuk — fejezte be tájékoztatását *Kertész Károly*.

Páldy Róbert

Hallottuk

az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központban, hogy a könyvtári könyvek ellopásának megakadályozására alkalmas elektronikus rendszert fejlesztett ki a Biztonságtechnika Szövetkezet, amelynek a könyvtárhoz hasonló elven működő berendezéseit már alkalmazzák is a belkereskedelemben. A rendszer működéséhez a dokumentumokba elektronikus érzékelő tikkett kell helyezni, ennek segítségével szabálytalan kölcsönzés esetén riasztó jelzést ad a berendezés. A tikkettek ára jelenleg darabonként 16,10 Ft, nagy tételű, legalább hárommillió darabos rendelés esetén azonban a szövet-

kezet 10 Ft-ra, ezen felüli igény esetében pedig 8 Ft körüli összegre mérsékeli az árat. Ezért az OSZK KMK igénybejelentést kért nyolc nagykönyvtártól, az egyetemi könyvtáraktól, öt múzeumi és hat egyházi könyvtártól, valamint a megyei könyvtáraktól. A könyvtárak biztonságát érintő nagy jelentőségű fejlettségről lévén szó, kívánatos lenne, ha a megkérdezettek kívül más könyvtárak is közölnék igényüket az OSZK KMK illetékes munkatársával (Kiglicsné Katona Rita 134-000/295 m.), aki a berendezéssel kapcsolatos további kérdésekről is szívesen ad felvilágosítást az érdeklődőknek.

A Somogyi Honismereti Híradó

A Somogyi Honismereti Híradó még csupán tizenéves: 1970-ben indult a megyei honismereti bizottság tájékoztatójaként. Megjelent számait időrendben lapozgatva egyre szívesebben merültem el tanulmányozásában. Közben fel-felvillantak képzetelemben Somogy megnyugtató, domboz-lankás, szépséges tájai, gazdag színei, s ezek mindinkább megteltek újabb képekkel, tartalommal. Lassan kibontakoztak előttem annak az átgondolt, jól szervezett *honismereti mozgalmi munkának* a körvonalai is, amelyet a folyóirat tükröz.

Ez a történelemszemléletet, nemzeti tudatot formáló nemes mozgalom arra mozgósította a megye apraját-nagyját: a diákot és a tanárt, a parasztaszszonyt és a tudóst, a pártmunkást és a lelkeszt, hogy rendszeresen foglalkozzanak a somogyi nép történetével, életével, szokásaival, nyelvével, gyűjtsék és feltárják a múlt és a jelen értékeit, és ezekkel megismertessék a helyi embereket és az országban másutt élőket egyaránt.

A beköszöntő számban a szerkesztő bizottság így ír: „Helyt adunk minden érdemes írásnak, amely megyénk múltjával, szocialista jelenünk krónikás megörökítésével, népünk sokszínű hagyományával foglalkozik. Rovataink elsősorban helytörténeti és munkásmozgalmi kutatásokkal, iskolatörténetirással, néprajzi és nyelvjárási gyűjtőmunkával foglalkoznak.”

Ami megvalósult . . .

A kiadvány *rovatai* a mai napig szinte állandóak maradtak, csak az idő kívánta módosításokra volt szükség. *A helytörténetírás szolgálatában* című rovat a tudományos életre fogékony, minő igényesebb helytörténész gárda felnevelésére, felkutatására vállalkozott, hogy ennek tagjai a helytörténeti kutatás rögzítő útjait megjárva, megszenvedve értékes, tudományos igényű munkákkal jelentkezhesenek. E tanulmányok közül a legjelesebbek az egy-egy település történetével, fejlődésével foglal-

kozók, amelyek témájukat többnyire az ország társadalmi-gazdasági fejlődésébe ágyazva, jegyzetekkel ellátva, tudományos igényű és színvonalon tárják fel. (Például Berzence, Buzsák, Hetes stb. története.) A szerkesztőség jó érzékkel olykor engedményeket is tett, amikor például terjedelmesebb, önálló tanulmánynak is beillő írásokat közlített — hiszen nem ezek jellemzik elsősorban a híradót. Sokat foglalkozik e rovat — főként visszaemlékezések formájában — a Tanácsköztársaság helyi eseményeivel, valamint a felszabadulás előtti és utáni nehéz időkkel is. Ez érthető, mivel a hitlerista hadsereg utolsó nagy ellentámadását Somogy megye területén kísérelte meg 1945 márciusában. Hasonlóképpen említésre méltók a forrásközlések, a török időkkel foglalkozó tanulmányok vagy például a Szent György-kultuszt feldolgozó írás is.

Becsülendő és értékelendő a híradónak az a törekvése, hogy az ipartörténettel, elsősorban a szakmatörténettel foglalkozó kutatókat igyekezett publikálásra bírni, annál is inkább, mivel Somogyország egyáltalán nem ipari megye. Ezért is olvastam élvezettel például a Marcali környéki céhek írásos emlékeit vagy a Bafaton környéki ipartestület létrehozásának tervét 1931-ből. De a helyi ipar, elsősorban a kézműipar is jelen van a folyóiratban: érdekes volt megismerkedni a kenderfeldolgozás, szövés titkaival és más hasonló mesterségekkel — hiszen lassacskán már nagyszüleinktől sem hallhatunk ezekről. Kis gyöngyszem a *Vándorúton* című szociográfiai igényű vallomás, s napjainkban sem érdektelen egy 1849-ből eredő házassági szerződés közlése.

Megkísérelte a híradó a somogyi iskolák múltjának feltárását is. Sajnos, egy-két halvány próbálkozás után e törekvés elakadt.

A *Néprajzi dolgozatok* rovat gazdagon és színesen szemlélteti a kis és közepes nagyságú somogyi falvak népének jellegzetes világát. A szerkesztési elvek következetes alkalmazásának köszönhető, hogy az olvasó pontosan tájékozódhat a megyében

folyó néprajzi kutatómunkáról. Az írások egy része rövidebb lélegzetű, de ezek is fontos, olykor forrásértékű adatokat tartalmaznak, jó segítséget nyújtanak a hasonló témakörben búvárkodó kutatóknak. Más dolgozatok a somogyiak mindennapjaival, szokásaival, életmódjával, életkörülményeivel vagy éppen a népelet eddig ismeretlen oldalával, vonatkozásaival foglalkoznak. E rovat külön érdekessége és az egész kiadvány egyik fontos *erénye a módszertani segítségnyújtás*, amivel a szakemberek irányítják, javítják, tudományos értékűvé teszik a különféle témák, adatok vagy leletek feldolgozását. Úgy vélem, ez a láthatatlan mankó, a hozzáértők szakavatott tanácsai, segítő, csiszológató kezevonásai százakat nyertek meg a néprajzi gyűjtőmunkának, s nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy feltárulkozzanak előttünk a jellegzetes somogyi mesterségek és foglalkozások titkai, megismerkedhessünk eszközeikkel, szerszámaikkal, munkakörülményeikkel; a mesteremberek és családjuk életmódjával és szokásaival. Ilyenek például a Kis-Koppány patak régi malmaival vagy a paraszti gazdálkodás részleteivel foglalkozó írások: a vetéstől a cséplésig; a csordás és a kanász munkája, kapcsolata a faluval. S ha már a régi falusi életnél tartunk, körülnézhetünk a portákon, a házban: megmutatkozik előttünk az egykori falu teljes élete — olykor a maga nyomorúságával vagy az azt megszépítő ünnepeivel, szokásaival, viseletével, étkezési kultúrájával. Az írások jóvoltából végigkísérhetjük a somogyi ember életét születésétől egészen a haláláig, s közben a népi embergyógyítás titkait is megismerjük. Megtudjuk, miért áll az eladó lány a „csutak”-ra (hogy mezíten talpa ne fázzék a legény széptevése közben), és betekinthetünk az asszonyok himzésének, szövésének-fonásának titkaiba. A paraszti életrajz, valamint a vallomás a pusztai életéről hű korrajz és érdekes olvasmány is egyben.

Sorolhatnám a példákat vég nélkül, összegezsül azonban csak annyit: E gyűjtőmunka nagyban hozzájárult az egykori társadalom életének sokrétű feltáráshoz.

A *Névtani és nyelvjárási munkák* a magyar nyelvjárások feltárái és őrzői, fontos adalékai az országos kutatásnak. Belőlük megtudhatjuk, mikor milyen nevek voltak szokásban, mi befolyásolta a névadást, hogyan becézték a gyerekeket e tájon. A ragadványnevek magyarázata szintén érdekes közlés. Nem feledkeztek el a gyűjtők a paraszti gazdálkodás jellegzetes szókincséről, s kitűnő az a dolgozat, amely a nyelvjárás és a köznyelv egymásra hatásával foglalkozik a 6—10 éves tanulók nyelvhasználatában. Kedves olvasmány a fa-

lucsúfoló szólások csokra — főként magyarázatai értékesek.

Vitathatatlan a névtani kutatások időszerűsége, s ezekben élen jár a híradó: a földrajzi nevek gyűjtésével és felkutatásával máris nagy segítséget nyújtott az országos felméréshez. A rendkívüli alaposággal végzett munka eredménye, hogy sokan jelentkeztek ilyen jellegű tanulmánnyal, s beszámoltak gyűjtő- és feltáró munkájukról, annak tapasztalatairól, majd pedig több szempont szerinti feltárásban közreadták földrajzi névgyűjtésüket is. Mind a névtani, mind a nyelvjárási írásokra jellemző a jelölések pontossága, a gyűjtés és a feltárás módszereinek alapos ismerete, ami már a korábban megkezdett módszertani segítségnyújtás nagyon is jól érzékelhető eredménye.

A *Figyelő* rovat valóban figyel — mégpedig mind megyei, mind országos vonatkozásban — a helytörténeti, helyismereti, honismereti kutatások jelesebb eseményeit, kiadványait, publikációit. Mindezekről érdemlegesen beszámol, ismerteti, értékeli őket. Ily módon tájékoztatja a híradó olvasóit, s bekapcsolódik az ország honismereti vérkeringésébe.

A *Hírek* rendeltetésének megfelelően tudósít a kisebb-nagyobb eseményekről, évfordulókról, tanácskozásokról. A *Szakköreink életéből* című összeállítás biztató vállalkozás, hiszen a tervszerű honismereti munkára vállalkozó szaporodó közösségekről ad mind több hírt, tudósít a tervekről, az éppen folyó gyűjtőmunkáról.

Úgy vélem, hogy Somogyban jó és ígéretes együttműködés és munkamegosztás alakult ki a különféle szervek és intézmények között. A kimondottan tudományos jellegű írásoknak a megfelelő levéltári és könyvtári periodikákban van fórumuk. Ezeknek szerves kiegészítői a *Somogy* című kulturális folyóirat, a Somogyi Honismereti Híradó, valamint az egyéb időszak kiadványok.

Ami még hiányzik . . .

Néhány téma hiányát szóvá kell tenni a Somogyi Honismereti Híradó összeállításában, noha nyilvánvaló, hogy a hosszabb helytörténeti munkák közlésének nem itt a helye. Sajnálatos módon igen kevés a munkásmozgalommal foglalkozó publikáció: nem esik szó a megye földmunkásmozgalmáról, ifjúsági mozgalmairól, esetleges szervezeteiről; vagy a még régebbi időkre is gondolva: a különféle egyletekről, népkörökről. Kimaradt a pártok helyi tevékenységének, szerepének, hatásának ismertetése. Pedig ezek fontosak — akár progresszív pártokról van szó, akár nem —,

somogyi honismereti híradó

hiszen befolyásolták a politikai életet, hatást gyakoroltak a társadalom és a társadalmi mozgalmak alakulására, fejlődésére. A felszabadulás utáni időszakkal foglalkozó írások elnagyoltak, téma- és adatszegények, pedig ennek az időszaknak alapos feltárása nemcsak a helytörténet-, de a történetírásnak is sürgető igénye.

Amit szívből sajnálók: a tudomány-, az irodalom- és a művészettörténet, régészet gazdag témavilágának rendkívül hiányos a feldolgozása és közlése. A Somogy megyei társadalmi viszonyok feltárásából szinte teljesen kimaradt a falusi értelmiség szerepének, a népoktatás fejlődésének kutatása. Ugyanígy szívesen olvasnánk a megye régi és mai egészségügyéről szóló híradásokat.

Talán nem lenne hiábavaló néha — akár sorozatban is — egy-egy jelesebb somogyi személyiség bemutatása, munkásságának ismertetése, lett legyen az bármilyen foglalkozású, ha élete, pályája, munkássága kapcsolódik a megyéhez. Hiszen élt és él ott számos neves tudós, művész és közéleti ember.

Hasonlóképpen nagyobb figyelmet érdemelnének a megye műemlékei, értékes természetvédelmi területei — még ha kevésbé ismertek is. Szerencsére ebben az irányban már megtörténtek a kezdeti lépések.

Noha Somogy nem volt ipari megye, már vannak jelentős üzemei, ezért fel kell készülni az ipar- és üzemtörténeti tanulmányok megírására, s hasonlóképpen helyes volna megkeresni az intézménytörténettel foglalkozó szakembereket is.

Dicsérendő, hogy a híradó a honismereti vo-

natkozású írásokat, a megye egészéről, egészéből gyűjti, Kaposvár mégis mintha elveszne saját megyéjében (bár a centenáriumi kölönszám ezen némiképpen szépít). Arányait tekintve talán egy kicsivel több helyet kaphatna a megyeszékhely.

Jelen, jövő, változások

A honismereti munka ügyes, ötletes irányításának határozott és értékelendő jelei érzékelhetők a Somogyi Honismereti Híradó utóbbi számaiban: az egyikben például irodalmunk helyi hagyományainak gyűjtésére szólít fel a szerkesztőség a Petőfi Irodalmi Múzeum kezdeményezése alapján. Nagyon jó segédeszközök a szakköröknek, a honismereti kutatóknak, pedagógusoknak a Somogyra vonatkozó válogatott helyismereti irodalomjegyzék.

A folyóirat — bár a hagyományainak megfelelő úton jár — az elmúlt évben mind tartalmilag, mind formailag fontos változásokon ment át. A tematikus számok (Balaton) jó ötletnek, kitűnő kezdeménynek bizonyulnak. Örömmel hallottam, hogy a szerkesztő bizottság 1983-ra tervezi a híradó repertóriumának önálló megjelentetését. — Egyébként a lapszámok szépen gondozottak, oldalaik, szövegük jól áttekinthető és élvezettel olvasható — még ha sokszorosítással készül is a híradó.

A Somogyi Honismereti Híradó kezdetben évente háromszor jelent meg, majd összevont számokat adott közre. 1973-ban centenáriumi különszámmal jelentkezett abból az alkalomból, hogy Kaposvárt 1873-ban nyilvánították rendezett tanácsú várossá. Az 1977-es egész évi kihagyás után 1978-tól kezdve rendszeresen évi két száma készül, jelenleg 600 példányban.

A kiadványt a megyei könyvtár sokszorosítójában állítják elő a Szakszervezetek Megyei Tanácsának és a Somogy megyei Tanácsnak anyagi támogatásával. Ez feltehetően csak a kiadás költségeit, valamint a rendkívül szerény — csupán eszmei jelentőségű — szerzői honoráriumok kifizetését fedezi. Terjesztésébe bekapcsolódott a Hazafias Népfront Somogy megyei Bizottsága, a megyei levéltár, a múzeum és a művelődési központ is.

A Somogyi Honismereti Híradó eleget tett és tesz megfogalmazott céljainak: alkotó hazaszereztetre nevel, s a helyes értelemben vett lokálpatriotizmust szolgálja. Írásaival, tudósításaival hozzájárul a honismereti mozgalom további erősödéséhez, s ezzel egyetemes közművelődésünk vérkeringésének felpozícionálásához is.

Vargáné Major Judit

Mi a fényszedés?

Az ólombetű kiszorul a nyomdászatból

Olvasóinknak bizonyára feltűnt, hogy a Könyvtáros júliusi száma új címlappal jelent meg, és belseje, az alkalmazott betűk típusa, oldalainak formálása, valamint nyomtatása is megváltozott. Mivel lapunkban a régi ólombetűs szedést és a magasnyomatást a fényszedés és az ofsetnyomatás váltotta fel, a következőkben megkíséreljük, hogy ezekkel a teljesítményeket nagymértékben megnövelő nyomdai eljárásokkal megismertessük olvasóinkat, a nyomdászat termékeivel hivatászerűen is szoros kapcsolatban álló könyvtárosokat.

A régi újságírók szívesen nevezték magukat az ólombetűk katonáinak, ám ez a kissé patetikusan hangzó és lassan közhellyé koptatott elnevezés nemsokára teljesen elveszti időszerűségét. Ugyanis az öt évszázadon át nélkülözhetetlen betűfém: a kevés önna és antimonnal ötvöztött ólom fokozatosan kiszorul a nyomdákba, és helyét új betűszedési eljárások, számítógépes, katódsugárcsőes, sőt újabban lézersugárral működő berendezések foglalják el.

A múlt századi gépesítés, amelyet a nyomdászat technikai forradalmának szoktak nevezni, átmenetileg eléggé egyoldalú fejlődéshez vezetett. Az új találmányok csak a nyomtatás műveletét gyorsították meg kiugró eredménnyel. Már *König* és *Bauer* 1810-ben megépített gyorsajtója is több ezerszeresen meghaladta a korábban használt sajtrékek teljesítményét, a múlt század derekán munkába állított rotációs gépek pedig ennek tízszeresére is képesek voltak. Ugyanakkor a nyomdászok a szedőtermekben éppen úgy álltak a betűszekrények előtt, és nyúltak egyenként a rekeszekben tárolt betűk után, akárcsak Gutenberg idejében, és természetesen a nyomtatás befejeztével a betűket vissza is kellett osztaniuk helyükre. A szedés gépesítésére csak a múlt század hetvenes éveiben indultak komoly próbálkozások. Ismeretes, hogy a világhírű amerikai író, *Mark Twain* több regényének nagy összegű tiszteletdíját ál-

dozta egy feltaláló kísérleteire, aki szedőgép tervezésével foglalkozott. Az áttörés e téren csak a nyolcvanas években következett be. *Ottmar Mergenthaler*, az Egyesült Államokba kivándorolt német órásmester 1884-ben mutatta be nagy elismeréssel fogadott sorszedőgépét, amelynek értékét csak növelte, hogy fogazott matricái révén a vízszasztást is sikerült teljesen automatizálnia. S alig néhány esztendő múltán, 1890-ben már gyártották *Linotype* amerikai mérnök egyes betűket öntő, tehát monórendszerű szedőgépét. E két egyébből álló ikergépek egyike papírszalagra lyukasztja a betűk, számok és írásjelek kódjeleit, a másik pedig a lyukszalaggal vezérelve nagy gyorsasággal (és zajjal) önti az egyes írásjegyeket. A nyomdaipar méltán volt büszke a két ötletes találmányra, s ezt indokoltan tehetette annak ellenére, hogy a *Linotype* és a *Monotype* szedőgépek termelékenységége meg sem közelítette a könyveket és főleg újságokat nyomtató, rendkívüli sebességgel működő körforgó gépeket.

A feltalálók most olyan megoldások után kezdtek kutatni, amelyek lehetővé teszik a szedés műveletének további gyorsítását és az annak idején már széles körben elterjedt fényképszeti eljárások nyomdaipari hasznosítását. Így jutottak el a fényszedés gondolatához. Úttörőként az amerikai *Fergusont*, a magyar *Porzsolt Jenőt*, és az angol *Frieze-Greent* tartjuk számon. *Porzsolt Jenő* (1856–1938), aki Budapest egyik kereskedelmi iskolájának tanára volt, 1893-ban nyújtotta be szabadalmaztatásra fényszedő gépének terveit, tehát ugyanakkor, amikor *Ferguson* Amerikában. *Porzsolt* egyébként 1894-ben Németországban és Angliában is szabadalmaztatta elgondolását. *Frieze-Green* fényszedő gépének leírására 1895-ben kapott szabadalmat Londonban. Mondanunk sem kell, ezek a találmányok egyáltalán nem vesztélyeztették a sorszedő és a monószedő berendezések gyors térhódítását. Hisz kezdetben a fényszedés megoldását ígérő szabadalmak jóformán

csak ötleteket tartalmaztak a részletes kidolgozás nélkül, és emellett a századforduló idején még hiányzott az a magas fejlettségű ipari háttér is, amely a felvázolt tervek gyakorlati keresztülvitelét lehetővé tette volna.

A fényszedés gondolata azonban nem került le a napirendről. Ebben nagy szerepe volt egy új eljárás, az ofszetnyomtatás feltalálásának. *Rubel* amerikai gépmester 1904-ben — a véletlennek köszönhetően — rájött arra, hogy ha a nyomtatás folyamatába beiktatnak egy gumikendős hengert, tisztább és élesebb nyomatokat kapnak, mint amilyenek a rotációs gépeken készülnek. Már 1906-ban forgalomba kerültek az első ofszetgépek. Nálunk azonban csak a világháború után, 1920-ban vezették be ezt a közvetett, síknyomó eljárást.

Az egyébként sok előnnyel rendelkező ofszetnyomtatásnak súlyos tehertétele volt, hogy egyetlen levonat kedvéért fáradságos, hosszan tartó munkával el kellett készíteni a szedést és a tördelést, és csak ezután következhetett a szövegátvitel a fényérzékeny telt alumínium- vagy többfémes (például króm—réz) lemezekre. Az így előállított nyomóformáról végezték a nyomtatást a gumikendős hengerre, majd az eljárás befejező mozzanataként a gumihengerről a papírra.

Kézenfekvő megoldásnak tűnt: miért ne lehetne kiküszöbölni az ölombetűs szedést, közvetlenül filmre fotografálva a kézirat betűit? Az elképzelés első pillantásra igen egyszerűnek látszott, a gyakorlati megvalósításnak azonban sok nehézség állta útját. A nyomdászoknak előre megszabott,

azonos szélességű sorokat kell szedniük, a sorkizárás érdekében hol növelni, hol csökkenteni kénytelenek a szóközoeket, és gyakran kell szóelválasztáshoz is folyamodniuk. Az álló betűkből szedett szöveg hangsúlyos mondatait a szerkesztők egyszer dőlt, másszor félkövér betűkkel kívánják kiemelni. Bekezdésekkel, hasábokba tördeléssel, fejezetcímekkel kell tagoltta, áttekinthetővé tenni a nyomtatott szöveget.

Az eléjük tornyosuló nehézségek azonban nem riasztották el a géptervezőket, sőt a húszas években fokozódott az érdeklődés a fényszedés iránt, mivel az ofszeten kívül a mélynyomó gépek nyomóformáinak elkészítéséhez is jól használhatták volna a közvetlenül filmre vitt szedést. A mélynyomás technikáját *Karel Klič* prágai festőművész dolgozta ki még 1890-ben, az első mélynyomó gépeket 1910 táján hozták forgalomba, szélesebb körben való elterjedésükre azonban szintén csak az első világháború után került sor.

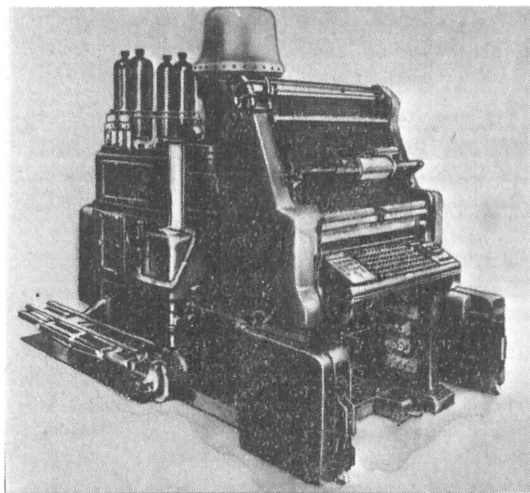
Egyszerre többen is kísérletezni kezdtek fényszedőgépek építésével. Közülük azonban elsőként és legeredményesebben egy magyar feltalálónak, *Uher Ödönnek* sikerült fényszedőgépet szerkeszteni, és pedig olyat, amelyik a szedés-tördelés valamennyi kényes problémájának megoldására alkalmas volt. Uherről *Haiman György* még 1956-ban is azt írhatta: „a jelenleg már üzemben levő fényszedőgépek feltalálói is beleszámítva, talán ő volt az, aki a legtöbb alkotó gondolatlaal járult hozzá a fényszedés megvalósításához.”

Uher Ödön találmánya

Uher Ödön erdélyi szász családból származott, de már Budapesten született 1892-ben. Apja jól ismert belvárosi fényképész volt. Az ifjabb Uher elég korán, 18 éves korában kezdett hosszabb-rövidebb filmeket készíteni apja Kossuth Lajos utcai műtermében. Mellesleg ő rendezte az első magyar filmdrámát, az 1912 szeptemberében bemutatott *Nővéreket*. 1915-ben alapított filmgyára a honvéd vezérkar felkérésére harctéri események filmezésével foglalkozott. Közben az ifjabb Uher több találmánnyal is elősegítette a filmgyártás fejlődését. (Közülük a legkedveltebb és a legtovább használt a Correx elnevezésű filmelőhívógép volt.) Érdeklődése azonban a háború után elfordult a filmtől, és a húszas években minden alkotó energiáját a fényszedőgép megtervezésére fordította.

Elmélyült munkáját éveken át figyelemmel kísérte a gépgyártás egyik bécsi szakértője, *Karl Al-*

**Uher Ödön fényszedőgépének
második változata (1932)**

bert professzor. Megfigyeléseit, tapasztalatait riporter frissességgel és a szakértő alaposágával írta meg a *Deutscher Drucker* című berlini szaklap 1930. évi decemberi számában. Beszámolója szerint 1926-ban egy nagy amerikai cég táviratilag kérte föl arra, hogy Budapestre utazva, tájékozódjék Uher Ödön készülében levő találmányáról. Ekkor ismerkedtek meg egymással, s Uher beavatta őt terveibe. 1929-ben fejeződött be a részletek kimunkálása. S miután elkészült az alkatrészeket ábrázoló temérdek rajz, a híres MAN cég (Maschinenfabrik Augsburg—Nürnberg) elvállalta a gép megépítését. Mi sem természetesebb, mint hogy egy év múltán, amikor Augsburgban — gépgyártási szakemberek népes csoportjának jelenlétében — sor került Uher fényszedőgépeinek bemutatására, a meghívottak között ott volt Karl Albert professzor is. A mintapéldányról adott leírása, valamint a gép 1932-ben elkészített másodíka változatáról szóló beszámoló egyaránt azt sugallják, hogy ez a találmány óriási szellemi erőfeszítést kívánt alkotójától, s a sok probléma megoldásáért folytatott küzdelemben Uher a gép szerkezetét túlzottan bonyolulttá tette.

Ezért a részletes ismertetés helyett csupán annyit mondunk el, hogy e fényszedőgép két egységből állt: a szedő- és a tördelőgépből, és az egész berendezésnek döntő fontosságú alkatrész egy üveghenger volt. Ennek belső, fekete falán ott sorakoztak négy milliméteres nagyságban a különféle betűtípusok álló, dőlt és félkövér kis- és nagybetűi, számjegyei és írásjelei — átvilágítható matricák formájában. Tizenkét sorban elhelyezve soronként 90 jel kapott itt helyet. (A gép második változatában már 11 sorban 125—125 jel állt.) Az írásjegyek filmre rögzítése céljából Uher nem az üveghengert mozgatta, hanem a periszkópra emlékeztető lencse-rendszer és a függőleges, forgó tengelyre szerelt prizma segítségével erős fénynyalábot vetített a kívánt betűk matricájára. Így világította meg az üveghenger alatt elhelyezett és egyik orsóról a másikra tekeredő keskenyfilmet.

Eredményesen oldotta meg a sorkizárást, a hibajavítást és a hasábkba tördelést. Mindentudó gépet szerkesztett Uher Ödön, és a bécsi professzor cikkében azt is megjegyzi, hogy előttük, szemük láttára a gép egy óra alatt négyezer betűből álló szöveg filmre rögzítését végezte el. E szűkszerű észrevétel egyben ítéletet is tartalmazott. Uher Ödön nagy erkölcsi győzelmet könyvelhetett el, de üzleti sikerre nem számíthatott. A sorszedő gépek ugyanis óránként nyolcezer betűt öntöttek sorokba, a monószedő gépek pedig elérték az óránkénti tízezer betűs eredményt is. A gép második változata megnövelt teljesítménnyel dolgozott, de

így sem állta a versenyt a sorszedő és a monószedő gépekkel. (Uher Ödön a későbbiek során a robbanómotorok fejlesztésén dolgozott, s több találmánnyal hívta fel magára a figyelmet. Hosszú ideje Svájcban él, idén tölti be kilencvenedik életévét.)

Győz az elektronika

A második világháború pusztító vihara lesöpörte a rajzasztalokról a fényszedőgépek terveit, és csak az ötvenes évek elején fordult a figyelem újból e géptípus felé, mivel a szedés meggyorsítása mind sürgetőbbé vált. A feltalálók rövid idő múltán tucatnyi fényszedőgép tervét nyújtották be az illetékes találmányi hivatalokba, de átütő sikert egyiktől sem lehetett remélni. Mégis akadt kettő, amelyek valamelyest meggyorsította a szedést.

Az egyik *Intertype*—*Fotosetter* márkanéven került forgalomba, s ez a találmány a Linotype szedőgép átalakításából született. Az eredeti gépbe be van építve egy betűöntő egység, amelynek üstjében állandóan ott fortyog 325 fokra hevítve az ólomból, antimonból és ónból álló ötvözet, és egy-egy sor szedésének befejezése után az üstből adagolva préselik a forró betűfémeket a matricákra. A Fotosetterben viszont az öntőegységet optikai berendezés váltotta fel, amely fotónegatívak segítségével filmre rögzíti a betűket és továbbítja a filmtekercset. Az öntés műveletének kimaradása megnövelte a gép teljesítményét.

Erre az amerikai Monotype Corporation is sietett piacra dobni a maga fényszedőgépét. Ezt a *Monophoto Mark* elnevezésű berendezést a monószedőgépek mintájára és működési elvei alapján tervezték meg. Ennél is lyukszalagra teszik át a szöveget (igen széles, 31 csatornás lyukszalagra), a fémmatricák helyére fotónegatívak kerülnek, és a lyukszalag nem az öntőműszert, hanem a megvilágítást, a szöveg filmre fényképezését vezérli. Magyarországon tulajdonképpen ennek a berendezésnek az üzembe helyezésével indult meg a fényszedés. 1958-ban hozatta be az Athenaeum Nyomda.

A gyökeres változás feltételeit a fényszedés területén csak az elektronika nagyarányú fejlődése és a számítógépek széles körű alkalmazása teremtetete meg.

A hatvanas évek elején a betűszedés számítógépes megoldása is napirendre került, s az eredmények e gépek hallatlan munkavégzési gyorsaságának ismeretében nagyon biztatónak ígérkeztek. Az első példányok mégsem arattak osztatlan sikert, mert néhány művelet ismétlődése, az anyag-

felhasználás nagysága miatt a gép működését a szakértők nem találták eléggé gazdaságosnak. De szó sem volt leküzdhetetlen nehézségekről. A következő években sűrű egymásutánban készültek más-más megoldású számítógépes fényszedőgépek. S mivel számuk rövidesen a százat is meghaladta, szokásossá vált — bizonyos közös ismérvek alapján — e gépek nemzedékekbe sorolása.

Az imént röviden tárgyalt Fotosetter, valamint a Monophoto Mark elnevezésű gépek alkotják az első generációt. Ezután már a számítógépes fényszedőgépek következnek. Közülük az egyik, világszerte jó eredménnyel használt típus a *Monophoto 600* elnevezésű, a második nemzedék gépei közé sorolt berendezés.

Idáig eljutva be kell számolnunk arról, hogy a magyar nyomdaipar vezetői szüntelen figyelemmel kísérték a fényszedés terén mutatkozó fejleményeket, és egy 1967-ben készült tervtanulmány már javasolta is a számítógépes fényszedés bevezetését, de egy nyomda keretein belül ez megvalósíthatatlannak tűnt. Éppen emiatt került sor több nyomda összefogására a fényszedő üzem létrehozása érdekében. Négy fővárosi és három vidéki vállalat vett részt a társulásban: az Egyetemi, a Kossuth, a Zrínyi és a Globus, valamint a kecskeméti Petőfi, a debreceni Alföldi és a Pest megyei Dabasi Nyomda. A hét vállalat vezetői döntésükkel elindították a beruházást, és nem közömbös, hogy a mintegy nyolcvan millió forintos költség háromnegyedét saját alapjaikból teremtették elő, s csak a negyedrészt származott állami támogatásból. Így rendelték meg 1973-ban az akkor egyik legkorszerűbb, Angliában gyártott *Monophoto 600* márkanévű számítógépes fényszedőgépet. A vállalatok összefogása és saját erőik mozgósítása

önmagában véve is példászerű, de mielőtt szemügyre vennénk, hogy a fényszedő üzem — és nemcsakára munkába állítandó több társa — miként hat a magyar nyomdaipar egészére, előbb ismerkedjünk meg az 1975 óta folyamatosan termelő és mindmáig egyetlen fényszedő központunk gépi berendezéseivel.

Monophoto 600

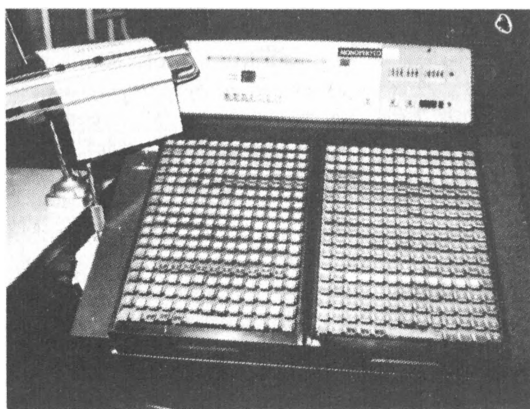
A látogatót, aki hozzászózott az írógép négy vagy öt billentyűsorához, mehökkenti az itt látható szedőgép hatalmas klaviatúrája. Egyetlen pillantással mintegy félezerre becsültük a táblán elhelyezett nyomógombok számát. Valójában nem sokkal kevesebbet: 34 sorban elhelyezve soronként 13 billentyűt, összesen tehát négyszáznegyvenkettőt találunk a táblán, és emellett a klaviatúra szélén ott sorakoznak a számítógépnek adható utasítások piros nyomógombjai is.

Az üzemben dolgozó szedők megszokott kifejezésével élve, ezen a nagyméretű klaviatúrán „lekopogtatják” a kézirat szövegét, mit sem törődve a sorok hosszával és kizárásával (ez a számítógép dolga). Csak úgy egyvégtében átviszik a szöveget a nyolccsatornás lyukszalagra. A csatorna itt azt jelenti: a szalagon végig függőleges elhelyezésben nyolc-nyolc lyukhely sorakozik egymás mellett a kódjelek számára. Elosztásuk nem szimmetrikus, felül öt, alul pedig három lyukhely van, s közöttük húzódik a vezető lyuksor, amely a szalag továbbításáról gondoskodik. A szedők teljesítménye óránként tíz-tizenkétezer leütés, vagyis ennyi karakter átvitele lyukszalagra. (Fogadjuk el a szaknyelvnek ezt az egyértelmű kifejezést, mert az *írásjegy* a köznapni nyelvhasználatban nem honosodott meg, az *írásjel* egészen más értelmű, a *jel* szónak már amúgyis hét-nyolcféle jelentése van, és az írás betűire nem vonatkozik.)

Felvetődik a kérdés: milyen betűk, számok és írásjelek halmazát tartalmazza ez a tekintélyes méretű billentyűzet? Mindenekelőtt a latinbetűs írás kis- és nagybetűit, a görög abécét és a cirill betűs írás nyomdabetűit, továbbá a számjegyeket, a matematikai jeleket és nagyszámú írásjelet. Ez utóbbiak közül a leggyakrabban használtakon kívül nem hiányoznak a százalék, az összeadás és az egyenlőség jelei, a szögletes és a kerek zárójelek, sőt a lábjegyzetekhez nélkülözhetetlen index-számok sem. Végül helyet kapott a „kopogtatón” a latin betűt használó népek írásában előforduló sok-sok különleges ékezet is.

Ám ezzel még nem ért véget e szedőgép tudománya, az összes karaktereket négy változatban

**A Monophoto 600
sorkizárós szedőbillentyűzete**

tudja produkálni: álló, dőlt és félkövér formában, a negyedik pedig a nagybetűk formáját utánzó, de a kisbetűk méretében készült betűsor: a kapitálchen (például BUDAPEST).

Az eddigiekhez annyit még hozzá kell tennünk, hogy ennek a gazdagon felszerelt gépnek egyszerűsített változata is létezik: fényszedő üzemünkben is dolgoznak ilyen gépek, és kiválóan megfelelnek az úgynevezett sima szövegek — például szépirodalmi munkák — szedésére.

A lyukszalagra irt szöveg útjának következő átlomása a *számítógép*. Elérkezett tehát a pillanat, hogy megismerkedjünk ennek az egyre szélesebb körben alkalmazott gépnek különleges képességeivel. Az egyvégtében lyukszalagra átvitt szövegről a számítógép — a műveletek tömegét szélsébesen elvégezve — *újabb lyukszalagot készít*, amelyen a szöveg, kódjelek formájában ugyan, de az előzetes terv szerint tipografáltan jelenik meg; a címetek a megfelelő betűméretben, a sorokat kizárva, hasábokba rendezve, fejezetcímekkel tagolva találjuk. Így bocsátja ki a számítógép az új lyukszalagot.

E cél eléréséhez azonban előzetesen alapos előkészítő munkát kell végezni. A számítógépeknél a programozás aprólékos, nagy figyelmet kívánó tevékenysége viszonylag hosszú ideig tart, ugyanis a gépbe előre be kell táplálni az *általános tipográfiai utasításokat*, amelyek megszabják a sorok hosszúságát, külön a címbetűk és külön a szöveg kívánt *betűfokozatát* (petit, borgisz, garmond, cicero, mittel és így tovább), minden egyes karakter szélességének hajszálpontos méretét, a kiválasztott *betűtípust* (például a New Times, Plantin, Baskerville), a *szóelválasztás logikai szabályait*, valamint a *több ezer kivétel teljes szótárát*.

Mielőtt az utolsóként említett kérdésről bővebben szólnánk, előbb fölvetjük a sorkizárás gépi műveleteinek menetét. Amikor a számítógép a betáplált program szerint villámgyorsan elvégzi a karakterek rendezését, egyidejűleg folyamatosan összeadja az egyes karakterek szélességének adatait, s mivel ismeri a sor előírt hosszát is, eljutva a sor végére, érzékeli a kérdést: túlszedtük-e a sort? Nemleges válasz esetén, ha tehát nincs szó túlszedésről, a gép máris elvégzi a sorkizárást. A bonyolalom akkor kezdődik, ha igenlő a válasz. A túlszedésre a gépnek az alábbi sorrendben háromféle válasza van: csökkenti a szóközöket; szóelválasztáshoz folyamodik; az utolsó szót vagy szótagot kidobja, és a sor kitöltése céljából növeli a szóközöket.

Az első és a harmadik változat könnyen végrehajtható, a szóelválasztás azonban számunkra érzékelhetetlen, parányi késedelmet okoz. A számi-

tógép ismeri, hisz betáplálták, a szóelválasztás logikai szabályait: a szótagkezdő magánhangzókat átviszi a következő sorba (hi-ány), elválasztja a kettőzött mássalhangzókat (for-ró), tisztában van azzal, hogy melyek a kétjegyű mássalhangzóink, sőt még abban sem téved, hogy a kétjegyű, hosszú mássalhangzókat elválasztáskor ki kell egészíteni (asz-szony), sohasem hagyja ott a sor végén a többszótagú szavak egy magánhangzóját (tehát nem választ így: e-redet), a szótagkezdő mássalhangzót természetesen átviszi (fo-lyó), de még torlódás esetén is csak egy mássalhangzót tesz át a következő sorba (ist-ráng). Ezeket az utasításokat a gép megbízhatóan és hibátlanul végrehajtja. Ám a magyar szókészletnek csupán 67 százalékát lehet logikai szabályok szerint elválasztani, s ez kedvezőtlen arány. Az angol helyesírási szabályzat a kivételek számát 20 százalékra korlátozta. Nálunk főleg az összetett szavak elválasztására érvényes külön előírás emeli meg a kivételek számát (rendőr, vas-edény). Szókészletünknek mintegy négyezer igen sűrűn használt szava tartozik a kivételek közé. A gép ezeket mágneslapra rögzítve őrzi, s minden egyes szóelválasztás előtt kénytelen ellenőrizni, hogy a szó, amelynek egy vagy több szótagját a következő sorba készül átvinni, nem szerepel-e a kivételek között.

Egyébként a számítógép teljesítményét két, egymással összefüggésbe hozott adattal mutathatjuk be a legszemléletesebben: ahhoz, hogy a 35—40 szedőgéppel egyvégtében lyukszalagra átvitt szövegeket tipografáljuk, vagyis megadjuk a nyomtatásban megjelenő formájukat, nem kell több, mint két számítógép. Egy-egy számítógép óránként 150—200 ezer karaktert képes feldolgozni.

A számítógépből kiadott lyukszalag ezután átkerül a harmadik, ugyancsak rendkívül fontos műveletet végző gépbe, ez pedig a megvilágítást, vagyis a szövegátvitelt végzi a különleges érzékenységű fényszedőfilmre. A második generációs fényszedőgépekbe — s a Monophoto 600 is ezek közé tartozik — xenon villanócsövet építettek be, valamint négy tárcsát, amelyeken körkörösén ott sorakoznak az összes karakterek matricái. Ezek segítségével a szöveg nagy gyorsasággal filmre fotografálható. A xenon villanócső óránként hetven-nyolcvanezer karaktert tud filmre átvinni, s ha ez a sebesség valakit csodálkozásra késztetne, megnyugtathatjuk, hogy a harmadik nemzedékhez tartozó fényszedő berendezések már katódsugárcsővel dolgoznak, s ezek teljesítménye óránként többszáz ezer karakter megvilágítása, a legújabb, a negyedik generációs gépek pedig lézersu-

gárral működnek, s óránként egymillió karakter megvilágítását is képesek elvégezni.

A filmre vitt oldalakról közvetlenül készíthetők xeroxmásolatok, a korrektúra elvégzése céljából. (A leírás bonyolultságának elkerülése végett elhallgattuk, hogy a házi korrektúrát az üzemnek módjában áll a műveletek korábbi szakaszában elvégezni, ezért kaphatnak a kiadók, a szerkesztőségek és a szerzők jóformán hibátlan szövegű levonatot a korrektúra végrehajtása céljából.) A levonat elkészítésére a xerox helyett fényszedő üzemünk a sokkal fejlettebb IBM másológépet használja.

A megvilágítás befejezése után a gépből kikerülő filmet előhívják, majd ez a montírozóasztalra kerül, ahol a nyomóforma előkészítése történik, s ennek eredményét vizsik át végül fényérzékeny alumínium- vagy többfémes lemezre.

A fényszedés jelentőségének érzékeltetésére egypár számadat közlésével hadd mutassuk be, hogy az elmúlt években miként nőtt a termelés a Nyomdaipari Fényszedő Üzemben: 1975-ben 3 ezer, 1976-ban 7 ezer, 1977-ben 10 ezer, 1978-ban 16 ezer, 1979-ben 20 ezer, 1980-ban 24 ezer, 1981-ben pedig ugyancsak 24 ezer ív szedése készült el, ami jelenlegi könyvkiadásunk szedés-szükségletének mintegy 20—25 százaléka.

A Monophoto 600-as fényszedőgéptől azonban még ebben az évben megváltik a fényszedő üzem, átadja a nyomdaipari tanműhelynek, s a negyedik generációs, lézersugárral dolgozó, legkorszerűbb, úgynevezett Lesercomp-rendszer kerül a helyére.

A fejlesztés újabb távlatai a fényszedő üzem vezetői előtt már kibontakoztak, s ha majd a Monophoto 600-as berendezést is felváltja az új és korszerűbb rendszer, lapunk hasábjain erre visszatérünk. Egyúttal felhasználjuk az alkalmat, hogy elmondjuk: az üzem termelési vezetője, *Mészáros Tibor* nemcsak betekintést engedett, hanem időt és fáradságot áldozva, kellőképpen be is avatott a

fényszedő rendszer gépeinek és a velük végzett műveletek hosszú sorának titkaiba.

Végül még adósok vagyunk a felelettel arra a kérdésre: miként hat nyomdászatunkra a fényszedés bevezetése. Hatása tulajdonképpen kettős: befolyásolja az életmunka-igényt, és cseréket követel meg a gépparkban. A régi Linotype és Monotype gépek mellől sok szedőnek föl kell majd állnia, bár egy részükre nyilván szükség lesz a fényszedőgépek kopogatóinál. A tördelő nyomdászok is fölöslegessé válnak, de közülük sokan helyet kapnak a programozás megnövekedett fontosságú munkahelyein. Ami pedig a nyomdaüzemek gépparkját illeti, nem is annyira a sor- és monoszedőgépek fokozatos kielejtezése okozza a gondot, hanem a nyomtatás munkafolyamatában beálló változások. Ugyanis a fényszedéssel előállított nyomóformák nem használhatók a magasnyomással dolgozó gépeken, ehhez ofset- és mélynyomó gépeket kell munkába állítani. Csupa nagy költséggel járó átszervezés, de megéri, mert — remélhetőleg — megrövidül a művek kiadásának nyomdai átfutási ideje, és még több külföldi megrendelést vállalhat a magyar nyomdaipar.

1973-ban a *Magyar Grafika* harmadik számában olvastuk az első részletes beszámolót a számítógépes fényszedés bevezetésének előkészületeiről, és ugyanebben a számban a magyar könyv- és nyomdásztörténet tíz kutatója között egy-egy tanulmányt a magyar könyvnyomtatás megindulásának 500. évfordulója alkalmából. *Hess András* budai nyomdaalapítása emlékezetes fordulópontja a magyar művelődéstörténetnek. Az első hazai fényszedő üzem létrehozása ismét új utakra terelte a magyar nyomdászatot, megszüntetvén az ólombetű öt évszázados egyeduralmát. Utódaink minden bizonnyal szintén történeti súlyú fordulatként értékelik majd nyomdaiparunk áttérését a fényszedésre.

Kéki Béla

IRODALOM

Albert, Karl: Zum Problem der photomechanischen Setztechnik. Die Uhertype-Lichtsetzmaschine. = *Deutscher Drucker*. 1930. 3. sz.

Baráth János: A születő fényszedőközpont és szerepe a magyar nyomdaiparban. = *Magyar Grafika*. 1973. 3. sz.

Bretag, Wilhelm: Edmond Uhers Erfindung. = *Linotype Post*. 1955. 26. sz.

Haiman György: A fényszedés — ma. = *Magyar Tipográfia*. 1956. 7. sz.

Nyomdaipari Enciklopédia. Főszerk. Dr. Gara Miklós. 2. kiad. Bp. 1979. (A fényszedésről szóló fejezetet — a 151—163. lapokon — Baráth János és Mészáros Tibor írta.)

Siemoneit, Manfred: Fényszedés. Ford. Radó Endre. Bp. 1976. 133 l.

A számítógépekről közérthetően megírt könyv: *Kulcs a számítógéphez*. Szerk. Martin F. Wolters. 1—2. köt. Bp. 1972.

Józef Szuszkiewicz

Tarnówban, *Bem József* tábornok szülővárosában egy park közepén oszlopokon nyugvó szarkofág őrzi a szabadságharc lánglelkű hadvezérének hamvait. A lengyel és a török nyelvű sírfelirat mellett megilletődéssel olvashatjuk magyarul is: „Bem apó”... E városban, Kecskemét testvérvárosában lakik a magyar születésű *Lippóczy Norbert*, aki a budapesti Mezőgazdasági Múzeumnak ajándékozta szülővel-borral foglalkozó kisgrafikáinak gyűjteményét, s ezt azóta is folyamatosan gyarapítja. És itt él és alkot a magyar kisgrafikai élettel bensőséges kapcsolatot ápoló *Józef Szuszkiewicz* festőművész és grafikus is (33—100 Tarnów, ul. Urwana 23/4, Lengyelország), akit magyar barátai csak Szuszkiewicz (ejtsd: Suskievics) Jóska néven emlegetnek.

A művész 1912. február 3-án született Lwówban. Festészeti tanulmányait a varsói képzőművészeti akadémián végezte, ahol *Tadeusz Prusowski*, a Rytm néven ismert lengyel művészcsoporthoz tartozott. Széles ecsetkezelésű festményeinek témái között tájképeket, csendéleteket, portrékat találunk, s talán az utóbbiak alkotják művészetének legégyenibb hangulatú részét. A fametsző vésővel korán megismerkedett, hiszen Lengyelországban, a modern európai fametszőművészet egyik fellelőjében a fametszésnek népi hagyományai vannak, és ezek korszerű formában ma is élnek.

A háború után költözött Tarnóba, s ott hamarosan bekapcsolódott az újjáéledő művészeti élet szervezésébe. Részt vett a művészeti iskola alapjainak lerakásában (ez ma állami képzőművészeti líceum néven működik), 13 évig vezetője volt az iskolának, és 27 évig tanította a rajzot és a festészetet. A művészet egy másik területével, a színművészettel is kapcsolatba került: tagja volt a tarnó-i amatőr színháznak. A színház világa iránti érdeklődésére utal számos, színművészek részére készített, illetve színpadi jeleneteket ábrázoló könyvjegye. Mint festő és grafikus eddig 45 egyéni kiállításon mutatta be műveit (Tarnów, Krak-

kó, Rzeszów, Olsztyn, Lublin, Balatonfüred stb.), részt vett minden nagyobb lengyel kiállításon, de külföldön szintén gyakran szerepeltek művei. Számos művészeti díjat mondhat magáénak (a Lengyel Népköztársaság fennállásának 20. évfordulójára meghirdetett grafikai pályázat, a *Dziennik Polski* pályázata stb.), s művészeti tevékenységéért több állami és művészeti kitüntetést is kapott.

Mint minden jeles lengyel grafikusművész, ő is vonzódik az *ex libris*hez. Első könyvjegye 1942-ben készült, *ex libris*einek száma ma már meghaladja a 180-at. Ilyen irányú működésének az 1964-ben Krakóban megrendezett nemzetközi *ex libris*-kongresszus adott lendületet. Nekünk magyaroknak ez a nemzetközi találkozó azért is emlékezetes, mert itt kerültünk szorosabb kapcsolatba a lengyel *ex libris*-élettel, és itt ismertük meg Józef Szuszkiewiczet. A művész, aki többször is járt hazánkban, az 1970-ben Budapesten megrendezett nemzetközi *ex libris*-kongresszusra egyéni mappáját küldte el, melynek címe: *Szuszkiewicz József magyar barátai számára metszett ex librisei*. A szép kiállítás — *Lippóczy Norbert* lengyel és magyar nyelvű bevezetésével ellátott — mappa 13 lapot tartalmazott, amelyek magyar művészek, gyűjtők és családtagjaik részére készültek.

Szuszkiewicz *ex libris*einek túlnyomó többsége fametsző technikával készült, de linómetszetekkel is találkozunk. Rendszerint fekete-fehérben, a grafika ősi nyelvén fejezi ki mondanivalóját, színeket ritkán alkalmaz. A tömören megkomponált könyvjegyek témaköre igen változatos: aktok, történelmi vonatkozások, természeti képek, és igen gyakoriak a színházi témájú ábrázolások is. E munkák a világ minden nagyobb gyűjteményében megtalálhatók. Elismerésüket és megbecsülésüket bizonyítja, hogy Józef Szuszkiewiczet több ízben meghívták a legrangosabb nemzetközi *ex libris*-segregszemlére, a malborki biennáléra.

Semsey Andor

Fioláné Komáromi Gabriella: A hetvenes évek ifjúsági regényei

A hetvenes években több mint 150, 10–14 éveseknek szánt új magyar regény jelent meg; s ezek áttekintésére vállalkozott a szerző az értékek, a minőség felderítése s bizonyos tendenciák, összefüggések megragadása érdekében. Munkája feltétlenül tiszteletet parancsol, hiszen néhány regény előbb éri meg az újrakiadást, mint az értékelő, mérlegelő kritikát. Márpedig a pedagógusok, a gyermekkönyvtárosok és a szülők a kritika hiányában nagyon nehezen válogatnak és ajánlanak a gyermekeknek irodalmat, gyakran teljesen tanács-talanok. Sokszorosan hasznos könyvet kap tehát kézhez az olvasó, különösen, ha meggondoljuk, hogy az áttekintésben helyet kaptak a határainkon túl magyar nyelven megjelent, de itthon szintén (bár csak minimális példányszámban) könyves-bolti forgalomba került művek is.

Az évtized termését átfogó értékelés meggyőzően mutat ki bizonyos jelenségeket: Érezhetően megnőtt a félműltat, az utolsó 40–50 évet feldolgozó művek száma; a kaland, az izgalom, az események ideje a hétköznapi helyett túlnyomórészt a vakáció, s egyre több regény szól a gyermekmagányról — nem az árvaságról, hanem a magárahagyatottságról. A könyvek beszűkített (főként értelmiségi) környezete nem segíti a nyilvánvalóan nem csupán értelmiségi származású gyermekek ráhangolódó, együttérző, beleélő, azonosuló érzelmi folyamatait; a tudományos fantasztikus művek jövőképe mesésen leegyszerűsített, s ezek a könyvek gyakran csak cselekményesített adattárként olvashatók.

Külön említést érdemelnek a történelmi regényekről, a témaválasztás súlypontjainak elmozdulásairól, a realista történelemszemlélet hiányáról szóló megállapítások. A szerző kimutatja, hogy változatlan ugyan a török idők iránti érdeklődés, de határozottan megnőtt a magyar östörténettel, az Árpádok korával foglalkozó regények száma is, s kevesebb a Rákóczi-szabadságharcot, az 1848-as eseményeket bemutató mű, inkább a reformkori

témák és az emigránsok kalandjai, tehát a szabadságharc előtti, illetve utáni korszak került előtérbe. E jelenségek magyarázata, a szociológiai összefüggések feltárása, sajnos, már a szerző érdeklődésén kívül reked. Érthető, hiszen vállalkozása és teljesítménye így is messze meghaladja az egy emberre kiszabható szokványos feladatok méreteit.

A szerző másik célkitűzését is maradéktalanul megvalósítja: az általános tendenciák megragadása mellett érzékenyen, értően fedi fel és mutatja be a konkrét értékeket. *Gyurkovics Tibor Rikikijét* például a legköltőibb háborús témájú gyermekkönyvnek ítéli, *Szabó Magda Abigéljét*, *Csulák Mihály Mindenütt vannak csillagokját*, *Mezei András Svédcsavarját*, *Csontos Gábor Suhogó völgyét*, *Márton Klára Tessék engem elrabolni*, *Gion Nándor Postarablók* és *Nemere István Műkincsrablók a kisbolygón* című könyveit pedig külön is méltatja, és részletes elemzések alapján melegen ajánlja az olvasók figyelmébe. Ítéleteit árnyaltan, más vélekedést is megengedő módon fogalmazza meg, s bár néhol a sok kedvező megállapítást mármár egyoldalúnak érezzük, mégis magabiztosan kalauzolja el a szerző a kevéssé tájékozott olvasót az alig felismerhető értékek sűrűjében.

Stílusával, tárgyszerűségével, gondolatgazdagságával és szerkezetével (a betűrendes mutató nagymértékben növeli a mű gyakorlati, pedagógiai hasznosíthatóságát) messze meghaladja az átlagos kritikától megszokott teljesítményeket. A szociológiai szempontú tartalomelemzés közvetlen közelébe kerülő mű kézikönyv értékű, ezért mint az évtized termésének megbízható áttekintését a sajnos időnként rosszul tájékozott és ezért az ilyesfajta segítségre fokozottan rászoruló kezdő gyermekkönyvtárosokon kívül bizonyára örömmel fogadják majd a felkészült, sokat, de mindent mégsem olvasó pedagógusok, szülők és gyermekkönyvtárosok is. (1981, Tankönyvkiadó, 207 l., 16,50 Ft.)

Nagy Attila

Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1979

Az évek óta ismert elrendezésben, három nagy fejezetre bontva tizennyolc szerző írását közli nemzeti könyvtárunk új évkönyve. Az első fejezetben *Somkuti Gabriella* az OSZK 1979. évi működéséről ad összefoglalót. Adatokat, tényeket, fontos eseményeket rögzít tömören, célratorően és mégis érdekesen. Az immár 5 és fél millió könyvtári egységnél is többet számláló gyűjtemény gyarapodása 1979-ben tovább csökkent, részben a könyvimport évtizedek óta ostorozott, de azért változatlanul továbbélő rendszerének nehézsége miatt, részben a szükséges többes példányok beszerzésének lassú és sokszor eredménytelen menete következtében. Csökkent az olvasók száma is, és — hála az úgynevezett „előrendelés” anyaghasználatnak — a kevesebb olvasó kénytelen többször felkeresni az intézményt, hogy legalább egyszer megkapja azt, amire szüksége van.

Nem ujjonghatunk maradéktalanul annak olasztán sem, hogy elkészült a fokozottabb állományvédelmet szolgáló korlátozások szabályzata. Bármily körültekintően készültek is fel „a nem közérdekű, elhárítható, ill. más könyvtárak feladat körébe tartozó használat” korlátozására, a végrehajtás sokaknak okoz kellemetlenséget.

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ ugyanezen időszakban végzett munkájáról *Papp István* számol be, a dolog természetéből következően más módszerrel, de nem kevésbé érdekes tartalommal. A központ kiemelésre legalkalmasabb eredményeiként a szakszervezeti könyvtárak fejlesztési és működési irányelveinek korszerűsítésére készült javaslatot említi meg (amely az 1980. szeptember 29-i SZOT elnökségi határozat alapjául szolgált), továbbá a könyvtárak társadalmi szerepének és külső kapcsolatainak szociológiai vizsgálatát, az olvasás irányításának lehetőségeivel foglalkozó kutatásokat, a nem hagyományos dokumentumok kezeléséről összeállított útmutatók kiadását, valamint az országos és a helyi olvasómozgalmaknak nyújtott segítséget.

Az évkönyv második részében az OSZK gyűjteményeivel és történetével foglalkozó tanulmányok olvashatók. *Havasi Zoltán* azt vizsgálja, milyen szerepet játszanak az ideológiai-politikai tényezők (a nacionalizmus, az internacionalizmus, a kozmopolitizmus) a nemzeti könyvtárak fejlődésében. Sikraszáll a nemzeti könyvtár állományának egységéért, szót emel a „nemzeti” és a „szocialista” anyagra történő szétbontás ellen, képtelenségnek ítéli a feudalista, kapitalista, szocialista korszakok szerinti tagolást. Foglalkozik a gyűjtőkör, a funkciók kérdéseivel és az olvasók kiszolgálásából fakadó teendőkkal is.

*Karl-Heinz Jügel*t német nyelvű értekezése arról számol be, milyen visszhangot váltott ki a magyar nemzeti könyvtár megalapítása a Jénában, illetve 1804-től Halléban megjelent Allgemeine Literatur Zeitungban.

Haraszthy Gyula folytatja az OSZK régebbi kiváló munkatársainak bemutatását. *Könyvtáros sorsok és pályák* című írásában ezúttal három fiatalon elhunyt tudós, *Honti János* európai híri folklorista, *Hevesi András* író és kritikus, valamint *Sárkány Oszkár* tanár, a magyar—cseh kapcsolatok kutatója életének a könyvtárban töltött szakaszáról fest szinte dokumentum hitelességű, megízéző képét.

Németh Mária a könyvtár 1945 és 1974 közötti tudományos tevékenységének mérlegét készítette el. Tanulmánya több szempontból is figyelemre méltó: könyvtártörténeti vonatkozásain túlmenően kutatásszervezési és -tervezési tanulságokat is kínál.

Wix Györgyné *Az OSZK állományának fehér foltjai* címmel érdekes állományelemzésre vállalkozik, amelynek során nemzeti könyvtárunk különféle — kronológiai, földrajzi, az előállítás vagy a terjesztés módjából következő, nyelvi, használati stb. — jellemzőkkel meghatározható, bizonyos értelemben törvényszerűnek is nevezhető hiányaira mutat rá. Egyben útmutatással szolgál az

„aktiv hiánypótlás” legégetőbb területeinek feltárásához, illetve az ezzel kapcsolatos távlati tervek elkészítéséhez.

Pajkossy György az oly régóta várt várbeli elhelyezés egyik alapkérdéséről, a Budavári Palotába történő átköltözés utáni olvasó- és tájékoztató szolgálatról kialakított személyes elképzeléseit ismerteti tiszteletet keltő alaposággal. Tanulmányában kitér a tervek kidolgozásának történetére, a szolgálat jelenlegi helyzetére, majd az új épületben tervezett szolgálat általános elveit, az elhelyezés módját, szervezeti formáját és feladatait ismerteti. Felméri az új megoldás előfeltételeit is: a szükséges személyzeti létszámtól az ügyvitelen át a kézikönyvtárak felállításával járó teendőkhöz. Írását olvasva — 603 olvasóhely, 9 olvasóterem, 25 000 kötetes bibliográfiai kézikönyvtár, 64 000 kötet a tanulmányi olvasóban, hetvenegynéhány főnyi olvasószolgálati létszám — szinte elérhető közelségben érezzük a terv megvalósulását.

A harmadik részben könyv- és művelődéstörténeti tanulmányokat talál az olvasó. *V. Ecsedy Judit* az első pillanatban nem túl hálásnak látszó feladatra vállalkozik: egy olyan 17. századi református nyomda történetének mozaikdarabkáit gyűjti egybe, amelyre működésének rövid időtartama és fennmaradt termékeinek csekély száma miatt eddig kevés figyelmet fordítottak. A Batthyány család tulajdonában levő nyomda és vezetője, *Szepesváraljai Bernhard Máté* Németújváron, majd Pápán működött.

Pavercsik Ilona viszont az egyik leghíresebb magyarországi nyomda, a lőcsei Brewer-tipográfia 17—18. századi történetét írta meg igen részletesen, felhasználva a lőcsei levéltár iratanyagát és a rendelkezésre álló nyomtatott források adatait. A most közölt tanulmány a nyomda alapítását és megszűnését, a tulajdonosnak és alkalmazottainak vagyoni helyzetét, a társadalmi és az egyházi életben vállalt szerepét tárgyalja. A szerző azt ígéri, hogy a nyomdaműhelyről magáról, a nyomda felszereléséről és termékeiről egy későbbi írásában számol majd be.

Fallenbüchl Zoltán egy 17. század végéről származó érdekes, forrásértékű kéziratot ismertet: *Alessandro Guadagni* levél- és iratmásolatokat tartalmazó levelezéskönyvét. A toscanai ősektől származó katonatiszt (Szendrő várának parancsnoka), bányatulajdonos és vállalkozó egyébként a költő Gvadányi József nagyapja volt.

Borsa Gedeon tanulmányorozatának befejező része (a korábbi három az Évkönyv 1974—1975., 1976—1977. és 1978. évi kötetekben jelent meg) két témáról szól: előbb az évszázadokon át rendkívül népszerű magyar népkönyv, a szövegében

megmerevedett, babonákkal teli csizió korszerű természettudományi ismereteket terjesztő „ellenlábait”, vagyis a hasonló jellegű, de annak kiszorítására szánt kiadványokat mutatja be, majd ezt követően az elhalóban levő, hagyományos csizió „utóéletével” foglalkozik: azzal, miképpen éltek tovább egyes részei a 19—20. századi sors- és kártyavető könyvekben, álmoskönyvekben.

Szelestei N. László a magyar orvostörténetírás és bio-bibliográfia atyjának, *Wesziprémi Istvánnak* (1723—1799) a felvilágosodáshoz fűződő kapcsolatáról, történetírói módszeréről és könyvtárának sorsáról fest — az eddigiektől eltérő — képet új források — elsősorban Wesziprémi levelezése — segítségével.

Fried István a 18. század végének, a jozefinizmus ellentmondásos korszakának magyar közgondolkodását veszi bonckés alá, mivel — amint rámutat — II. József személyének és tetteinek megítélése, szenvedélymentes értékelése még mindig nem történt meg. Az izgalmas téma egyéni megközelítése során felveti a kérdést: kire támaszkodhatott II. József új rendszerének megteremtésében, mit tekintünk jozefinizmusnak, és kiket jozefinistáknak?

Miklóssy János Vajda János pokoljárása (1864—1867) címmel a költő életének arról a sötét korszakáról tár fel új adatokat, amelyben szembefordulva a nemzeti ellenállás vezető osztályával, a középbirtokos nemességgel, a Béccsel való megegyezés hívévé szegődött. Vajda előbb a Bécsben székelő magyar udvari kancellária sajtóosztályának referense lett, majd 1865. október 1-től Budán a Helytartótanács elnökségén dolgozott 1866 nyaráig. Közben 1864 novemberétől a kormánysszubszenciát élvező félhivatalos lap, a *Sürgöny* és az ugyancsak kormánypárti *Bécsi Hirdető*, illetve a *Magyar Világ* állandó munkatársaként tevékenykedett, amivel országos népszerűtlenséget zúdított magára.

Nemeskéri Erika az OSZK kéziratárában őrzött hagyaték és más források alapján *Cholnoky László* életéről közöl részleteket, *Markovits György* a németek által megszállt Franciaországban született illegális *Éjféli Kiadó* tevékenységét ismerteti, különös tekintettel a magyar vonatkozásokra, így a kiadó alapítójára, az 1880-ban Magyarországról kivándorolt Bruller Lajos fiára, aki 1940-et követően Vercors néven vált világhírűvé. *Németh S. Katalin Németh Lászlónak és Kocsis Istvánnak* Bethlen Katáról szóló színműveit állítja párhuzamba egymással. *(Felelős szerk. Németh Mária. 1981. 1982. OSZK. 666 l. 120 Ft)*

Pálvölgyi Endre

A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár kéziratkatalógusa

Biztató jel, ha egy könyvtári kiadványsorozat második kötete gyorsan követi az első: ez a sorozatot gondozó tudományos műhely rendszeres munkájára és a vállalkozás anyagi megalapozottságára utal. Különösen örvendetes ez esetünkben, amikor a sorozat — hagyományfeltáró törekvéseink kutatási főirányát követve — a hazai nagy egyházi könyvtárak kéziratos állományát tárja fel. A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár *Szabó Flóris* által szerkesztett kéziratkatalógusa a sorozat első, debreceni vonatkozású kötetében kifejtett elveket követi, és az ott alkalmazott gyakorlatot tartja szem előtt. Elvileg, sajnos, mint alcíme is jelzi, csupán az 1850 előtt keletkezett anyaggal foglalkozik, azonban a már korábban is megkérdőjelezett évkörhatárt nem kezeli mereven. Teljességre törekedve foglalkozik azokkal a szerzőkkel, levélírókkal stb., akik a XIX. század első felében kezdték meg tevékenységüket, de munkásságuk áthúzódott a század második felére is. Ennek köszönhetjük *Jedlik Ányos*, *Czuczor Gergely*, *Czinár Mór* és mások egész életművének ismertetését.

Az évkörhatár természetesen újra a számsor hiányosságát hozta magával. A szerkesztő ezt úgy igyekezett — helyesen — áthidalni, hogy a belső — könyvtári — számsor mellett saját, folyamatos számsort is alkalmazott. Ezzel megkönnyítette a mutató használatát, áttekinthetőbbé tette a kötetet, amire azért is szükség volt, mert a kéziratár belső jelzetrendje meglehetősen bonyolult. A *Benedictina* főcsoport a bencésrend tagjainak anyagát tartalmazza, a *Schermann Egyed* által 1940-ben meghatározott, a „beöltözés” időpontjának megfelelő számsorrendben. A *Hungarica* főcsoport a nem-bencés eredetű magyar nyelvű, a *Jesuitica* főcsoport a szintén nem bencés eredetű nem-magyar nyelvű kéziratokat tartalmazza. (Ez utóbbi főcsoport anyagának alapját ugyanis a jezsuita *Paintner Mihály* gyűjtése alkotja, s egyéb anyagokkal csak később egészült ki.)

A *bevezetés* a könyvtár rövid történetét közli az ismert kezdetektől a II. József-kori megszüntetésén át a könyvtár újjáalapításáig, illetve 1850-ig történt fejlődéséig. A rend feloszlata után a könyvtárat újra kellett teremteni. Elsősorban ez a magyarázata annak, hogy anyaga nem annyira folyamatos, mint a debreceni kéziratáré. De az is érződik az anyag jellegén, hogy az nem volt az egész diákság számára minden tudományra kiterjedő „munkaeszköz”, ahogy Debrecenben. A dokumentumok nagyobb része teológiai jellegű (nem tekintve az alább kiemelendő különgyűjteményeket és egyes tételeket), s elsősorban a papképzés, illetve a rendi spirituális élet céljait szolgálta.

Kiemelkedő tudomány- és eszmetörténeti jelentőségét az imént írtak természetesen nem érintik, nem csökkentik. Olyan értékekről kell itt megemlékeznünk — követve a belső jelzetrendet — mint például a *Benedictina* sorozatból *Guzmics Izidor*, *Jedlik Ányos* és *Czuczor Gergely* szinte tel-

jes hagyatéka, *Kazinczy Ferenc*nek Guzmicshoz intézett 147 levele. A *Hungaricából* Kazinczy egyéb jeles levelei, *Pázmándi Horváth Endre* és *Kis János* művei, levelei különösen értékesek. A legszínesebb anyagot a *Jesuitica* sorozatban találjuk. Megalapozója, Paintner Mihály a rend felosztása után világi papi szolgálatba lépett, s 1826-ban bekövetkezett haláláig rendszeresen gyűjtött minden jezsuita vonatkozású anyagot azaz a céllal, hogy az egy esetleges újjáalakuláskor a rendre szálljon. (Öröklésjogi bonyodalmak miatt ez az anyag mégis Pannonhalmára került.) Könyvtártörténeti szempontból fontos a bevezetésnek az a megállapítása, miszerint „a felosztott házakból az előjárók, rendtagok magukkal vitték azokat a kéziratot névjegyzékeket, versgyűjteményeket, tanulmányi, aszketikus jegyzeteket, amelyekről úgy ítélték, hogy egyéni jellegűek, és nem foglalhatják le őket a leltározók. Ezek lassan Paintnerhez vándorolnak, így tekintélyes kincs birtokosa lesz.” Külön megemlíti itt *Pray György* több művét és levelét, s találkozunk *Mitterpacher György* és *Tumpacher József* nevével is. Kiemelkedően fontos egy 17. századi dokumentumokat tartalmazó gyűjtemény, amely az osztrák rendtartomány elsősorban magyar intézményeire vonatkozik (913. sz.). Ugyanezen tartomány „An-

nuae”-i az 1613—1669. évekre szintén itt találhatók (872. sz.).

Számos könyvtártörténeti szempontból érdekes dokumentum is fellelhető a kéziratárban. Nem szólva a főapátsági könyvtárra vonatkozó tételekről, a szerzetesrendek felosztásával összefüggésben több tétel kapcsolódik az Egyetemi Könyvtárhoz (566., 567., 696., 861/11.), valamint más, magyar egyházi könyvtárakhoz (568—576.). A tudósok leveleiből is gazdag anyagot őriz a kéziratár. A már említett személyek levelezésén kívül *Novák Krizosztom*, *Szedér Fábán*, *Kovács Márk*, *Rosnák Márton* és *Szvorényi Mihály* levelezésgyűjteményei a legfontosabbak.

A sorozat hasznos volta egyre jobban érződik: minden újabb kötete egy-egy „helyszínre zárandoklás” alól mentesíti az adatteljességre törekvő kutatót. (Egyetlen — technikai jellegű — kritikai megjegyzés: az előállító nyomdának éberebbnek kellene lennie az összeállítás ellenőrzésében: a sorozat első kötetéből több lap, a másodikból egy ív hiányzik). (Budapest, 1981. Országos Széchényi Könyvtár, 240 l. 46 Ft. |Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai. Catalogi manuscriptorum, quae in bibliothecis ecclesiasticis Hungariae asservantur, 2./)

Tóth András

Harmat Béla: Csuka Zoltán bibliográfia

Érdfigeten, a Sárd u. 35. szám alatti házban 1976-ban megnyílt a *Jószomszédság könyvtára*. Alapítója, Csuka Zoltán saját házát és könyvtárát adományozta a közösségnek, a községnek, de ezen a réven a magyar és a délszláv népek egyetemességének is. Így ünnepelte 75. születésnapját. Azóta meghaladta a nyolcvanadikát is. Ebből az alkalmából született ez a munka, amely kéziratban már elkészült, de mire nyomdába került, az összeállító a 80. születésnap gazdag visszhangját is hozzászólhatta az addig gyűjtött hatalmas anyaghoz.

Mert Csuka Zoltán életműve kivételesen bőséges. Költőként kezdte, mint a legtöbb tollforgató; s mint természettől fogva szervező alkat, amerre sorsa vetette, mindenütt maga köré gyűjtötte az írástudókat; lapokat, folyóiratokat, antológiákat szerkesztett, majd — amikor (még mindig csak

húszévesen) Újvidékre került — megtanult szerbül, fölismerte a délszláv népek és a magyarság egymásrataltságát történelmi sorsban, kultúrában, s ráébredt legigazibb hivatására: a szerb-horvát irodalom értékeinek a magyar olvasókhoz való közvetítésére. Költőként sem szűnt meg valani a világ és a maga dolgairól; versei ott vannak a vajdasági és a hazai antológiákban (így a jugoszláviai magyar avantgarde költészet 1973-ban megjelent gyűjteményében és a *Hét évszázad magyar versei*-nek 1979-ben megjelent 5. kiadásában is), de munkásságának javát mégis számtalan műfordítása teszi ki. Neki köszönhetjük a Nobel-díjas Ivo Andrić szinte teljes életművének átültetését, Krleža, Crnjanski, Njegoš, Ivan Goran Kovačić, Jakov Ignjatović, Dušan Čalić, Ivan Cankar és még sok más, jórészt épp az ő tolmácsolásából megismert szerb, horvát, szlovén, macedón

író, költő megszólaltatását magyarul. S mindezen fölül megírta *A jugoszláv népek irodalmának történetét* (1963), Jakov Ignjatovićnak, a 48-as szabadságharc velünk tartó harcosának, „a szentendrei rebellisnek” regényes életrajzát (1969), papírra vetette visszaemlékezéseit szabadkai korszakára (1971), s közreműködött Szenteleky Kornél levelezésének kiadásában (1943). Ez utóbbival az egykori harcostárs tisztelt a „bácskai Kazinczy”, a szivaci irodalomszervező emléke előtt. Mert Csuka Zoltán — Szenteleky Kornél, Dettre János és Szirmai Károly mellett — a Trianon után önállósult vajdasági magyar irodalom egyik bábája, szervezője, szerkesztője is volt, és e minőségében is beírta nevét a jugoszláviai magyarság művelődéstörténetébe.

Erről a gazdag életműről hű képet nyújt a *Pest megyei téka* 2. számaként megjelent személyi bibliográfia. A műfaj természete szerint két nagy részből áll: Csuka Zoltán műveinek és a róla szóló írásoknak jegyzékéből, azzal a kivétellel, amelyet már általánosan bevált gyakorlatnak tarthatunk, hogy az alkotó egy-egy művéről írott ismertetések, bírálatok nem a második részbe kerülnek, hanem az elsőbe, mindjárt az ismertetett mű után.

Békés György előszavát és *Czine Mihály* Csuka Zoltánról készített kitűnő arcképvázlatát a bibliográfus, *Harmat Béla* útmutatója követi. Jóllehet teljességre törekedett, a viszontagságos életút következtében szétszórott művek hiánytalan összeszedése megvalósíthatatlan feladatnak bizonyult számára. A nehézségeket jelzi, hogy már a nyomdai munkák közben került elő például Csuka Zoltán Pécsen 17 évesen szerkesztett önképzőkori lapjának, *A diáknak* (1918—19) 19 megjelent számából 15, s bár ezek anyagát még sikerült beiktatni, de már csak tételszámok nélkül. (Nem bolygatta volna föl a sorrendet, ha a bibliográfus *A diákból* kikerült címfőlvételeket 184/a, 184/b, s így tovább tételszámokkal közölte volna. Erre főként a mutató használatának megkönnyítése végett lett volna szükség. Ugyanez vonatkozik a *Függelék*re, amelyben a nyolcvanadik születésnap irodalmát kapjuk; azzal a különbséggel, hogy csak folytatni kellett volna a tételszámozást az 1080. számmal.)

A Csuka Zoltán műveit feldolgozó első részt Harmat Béla három csoportra osztja. Először az *Önálló kötetek*, azután az *Antológiákban, gyűjteményes kötetekben* megjelent műveinek adatai következnek, majd az önállóan és gyűjteményes kötetekben megjelent műfordítások felsorolása, azután ismét Csuka Zoltán saját alkotásainak jegyzékét kapjuk, azokat, amelyek folyóiratokban és napilapokban láttak napvilágot, végül megint a lapokban, folyóiratokban közölt műfordításokét.

Mindhárom csoportban időrendben sorakoznak a tételek.

Ez a pusztán külső, alaki szempontokon nyugvó fölosztás fölöslegesen megnehezíti az életmű időrendjének világos áttekintését. Szerencsésebb lett volna, ha e háromfelé hasított, háromszor megismételt időrend helyett egyetlen, egységes időrendben tekinthetjük át Csuka Zoltán műveinek sorát, függetlenül a megjelenés formájától, jellegétől. Sőt még azt is el tudnám képzelni, hogy a műfordításokat is ugyanabban az időrendben említse a bibliográfia, amelyekben az író, költő saját műveit. Arra való a mutató, hogy ezt a különbségtételt lehetővé tegye; számunkra az életmű végigkísérése sokkal tanulságosabb, ha egymás után találjuk a legkülönbözőbb műnemeket, műfajokat.

A Csuka Zoltánról szóló irodalom jegyzéke természetesen már nem okoz nehézséget: kezdve az *Út* című lap megalapításáról szóló hírrel (1922), s végezve a *Madarska Nedelja* 1982. január 17-i közleményével, amely az író és műfordító magas jugoszláv kitüntetéséről tudósít, időrendben kapjuk a terjedelmes értekezések és a kis újsághírek leírásait egyaránt.

Ami a címfőlvételeket illeti, teljeselek, kimerítők. Kissé zavaró, hogy a nyomdának nem volt szögletes zárőjele, emiatt ék alakú zárőjelet használt. Szokatlan az ismertetések *i.* jelű rövidítése (a bevált *Ism.* helyett), kivált mondatkezdő helyen is kis kezdőbetűvel. Szintén jobb lett volna ezt használni a Csuka írásainak címfőlvételében szereplő (*r*) (recenzió!) helyett, nemcsak azért, mert ez fölösleges idegen szó, hanem mert mint rövidítés bennünk inkább a *regényhez* társul. A műfaji rövidítéseket különben is célszerűbb lett volna a lelőhely után, nem pedig rögtön a cím után megadni. A lelőhelyek (források) rövidítése egyébként kelősen le van csupaszítva, tehát a lehető legtakarékosabb, legfőljebb a kettős betűk második elemét lehetett volna még szintén nagybetűvel visszaadni. Tehát nem MSz (Magyar Szó), hanem MSZ; nem SzN (Szabad Nép), hanem SZN. Ez felel meg 1954 óta a magyar helyesírás szabályainak (azóta nem OSzK-t, hanem OSZK-t írunk), és ez takarékoskodik a gépelő és a szedő erejével, idejével is (nem kell le-föl emelni a gépen a billentyűzetet). A következetesség kedvéért mindez kiterjeszthető a hasonló fajtájú rövidítésekre is: nem NuE (Népújság), hanem NÜE; nem PeN (Petőfi Nép), hanem PEN s így tovább.

A név- és címmutató rendkívül hasznos, kár volt azonban belőle kiragadva külön versmutatót adni: ez — a verscímekeket dőlten szedve — könnyebben használható volna az egységes, egyetlen mutatóban. Hiszen önkényes dolog elvá-

lasztani a versek címeit a másik mutatóban szereplő többi címtől. Pontosabban: amennyire célszerű elválasztani, annyira az eltérő tipográfia is elegendő a megkülönböztetéshez.

A kötetet Csuka Zoltán arcképén, aláírásán, versének kézírathasonmásán kívül még néhány jól kiválasztott kép gazdagítja, így Ivo Andrić levelének mása, több könyv- és folyóiratcímlepe. Hasznos a füzet végén található életrajzi adattár is, amelynek alapján a könyvtárosok kijavíthatják a

Magyar Irodalmi Lexikonban található hibás születési adatot: Csuka Zoltán 1901. szeptember 22-én (nem pedig 2-án) született a bánsági Zichyfalván (a mai Plandištén). Érdekes az az idézetgyűjtemény, amelyet Harmat Béla a Csuka Zoltánról szóló írásokból válogatott Czine Mihálytól Bori Imrén át Harmat Béláig. (*Pest megyei Művelődési Központ és Könyvtár. Szentendre, 1982. 159 l. — 16,50 Ft.*)

Péter László

Kérdezz – felelek

Egy könyvtár igazgatója kérdezi az öregségi nyugdíjra jogosultságot szerzett dolgozók pótszabadságával kapcsolatban:

„Több vitatott kérdés merült fel könyvtárunkban az öregségi nyugdíjra jogosultságot szerzett dolgozók pótszabadságával kapcsolatban:

1. *Jogosult-e a fizikai munkakörben foglalkoztatott dolgozó a pótszabadságra akkor is, ha nyugdíjat kap? 1982. január 1. előtt ilyen esetben nem járt a pótszabadság. Olyan nyugdíjast foglalkoztatunk, aki az említett időpont előtt nem volt jogosult a pótszabadságra, mert a nyugdíjkorhatárt már 1980. decemberében elérte, és 1981. január 1-től folyósították a nyugdíját. Jár-e számára most a pótszabadság? Ha igen, 1982-ben az első vagy a második évre járó pótszabadságot kell-e megkapnia?*

2. *Hogyan kell értelmezni a pótszabadság mértékét? Az első naptári évben három, a másodikban három + öt = nyolc, a harmadikban nyolc + öt = tizenhárom stb.?*

3. *Csak annak jár az említett pótszabadság, aki annál a munkáltatónál folytatja a munkaviszonyát, ahonnan nyugállományba vonult?*

4. *Akkor is jár a pótszabadság, ha valaki a nyugdíjazás után nem azonnal lép munkaviszonyba, hanem csak egy későbbi időpontban?*

5. *Ha a továbbdolgozás első éve nem teljes naptári év, akkor is három munkanap pótszabadság jár, vagy csak arányos része?*

Válasz:

Az Mt. V. 50. §-a (2) bekezdésének 1982. január 1-től hatályos szövege kimondja: „Annak a dolgozónak, aki öregségi nyugdíjra jogosultságának megszerzése után fizikai munkával teljes munkaidőben tovább dolgozik, az első naptári évben három, a második és minden további naptári

évben öt munkanap pótszabadság jár.” E rendelkezés már nem tartalmazza azt a feltételt, hogy a pótszabadság csak azt illeti meg, akit a nyugdíj megállapítása nélkül foglalkoztatnak tovább. Ebből következik, hogy a nyugdíjban részesülő, fizikai munkakörben foglalkoztatott — tehát a levéltár által említett — dolgozó is jogosult a pótszabadságra. Tekintettel arra, hogy a szóban forgó esetben a továbbdolgozás első éve 1981 volt, az érdekeltet 1982-ben a második évre járó öt munkanap pótszabadság illeti meg. A második évben ugyanis nem nyolc, hanem öt, a harmadikban pedig nem tizenhárom, hanem szintén öt és azt követően is minden további évben öt-öt munkanap a pótszabadság mértéke. A jogszabály szövegéből megállapítható: az sem feltétel, hogy az érdekelt ugyanannál a munkáltatónál dolgozzék tovább, ahonnan nyugállományba vonult, és az sem, hogy utolsó munkaviszonyának megszűnése és nyugdíjasként létesített új munkaviszonyának első napja között ne legyen megszakítás. Az a nyugdíjas tehát, akinek munkaviszonya 1980. március 31-én szűnt meg, és nyugdíját április 1-től kezdték folyósítani, még akkor is jogosult a pótszabadságra, ha csak 1981 júniusában lépett munkaviszonyba — akár régi munkahelyén, akár egy másik munkáltatónál, és jelenleg is dolgozik. (Ebben az esetben 1982-re öt munkanap pótszabadságot kell kapnia.) Ha az első év nem teljes év, akkor a három munkanap arányos része jár a továbbdolgozónak. Egy dolgozó például 1982. augusztus 1-én válik nyugdíjjogosulttá. Ha fizikai munkakörben teljes munkaidőben tovább dolgozik, akkor 1982-ben pótszabadságának mértéke egy munkanap ($3:12 = 0,25$, és $0,25 \times 4 = 1$) lesz. Az előbbiekben közöltek természetesen csak az öregségi nyugdíjra jogosultságot szerzett dolgozókra vonatkoznak.

A **Magyar Könyvszemle** idei első számában *Köpeczi Béla* Pázmány 1689-ben Nagyszombaton nyomtatott *Imádságos Könyvének* érdekes vonatkozására hívja fel a figyelmet: A könyvet Rákóczi Juliannának, II. Rákóczi Ferenc nővérének ajánlotta a könyvnyomtató — valójában pedig az udvarlási szándékból íratott szöveg szerzője, Kecskeméti János jezsuita, megbízója, Batthyány Ádám főkapitány felé szeretete volna hajlítani az ajánlás segítségével is Rákóczi Júlia érzelmeit. (Az élet azonban már akkor is erősebb volt, mint az írás: R. J. kezét végül Aspremont-Reckheim gróf, császári tábornok, felső-magyarországi főparancsnok nyerte el.) A Rákóczi-korral foglalkozó másik tanulmányban *Kovács Sándor Iván* ismerteti *Zrinyi Miklós* Áfiumának 1705-ös kolozsvári kiadását, mely Forgách Simon kuruc tábornagy politikai nézeteinek, a törökbarát Thököly-politika elleni fellépésének köszönheti megszületését. A *Könyvszemle* egyéb írásai közül *Szelestei N. László* igen fontos kérdést tárgyal — a magyarországi nyomdásztörténet-írás kezdeteit —, s rendszerező igényű összefoglalásában értékes adatokat tár fel a 18. századi, nyomdásztörténeti fejezeteket is tartalmazó irodalomtörténetekben fellelhető nyomdásztörténeti vonatkozásokról, illetve az önálló nyomdásztörténetekről és nyomdajegyzékekről. Nagyobb írás szól még a *Mesemondó* című, 1886 és 1904 között megjelent, népművelő célzatú ponyvasorozatról, illetve 156 füzetéről (*Lengyel András*), valamint az 1919–1945-ös évek amerikai magyar emigráns sajtójában megnyilvánult népfront-gondolatról (*Markovits Györgyi*). — A *Könyvszemle* egyik rövid írása arra hívja fel a figyelmet, hogy az Unesco 1982-ben, az 1972-es nemzetközi könyv-év tizedik évfordulója alkalmából *Az olvasó társadalom felé* jelszóval világkongresszust hív össze.

A **Könyvtári Figyelő** 1982/3-as számában *Dán Róbert*, az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtártudományi tanszékének vezetője az egyetemi könyvtársképzés új programjának ki-

munkálásáról számol be. Leszögezi a programnak azt az alapelvét, hogy a modern könyvtársképzés anyagának a hagyományos könyvtári tudományokból és a modern informatikai ismeretekből kell összetevődnie. A tanszék feladata, hogy olyan, magas tudományos színvonalon képzett könyvtárosokat és tájékoztatási szakembereket képezzen ki, akik elmélyült könyv-, írás-, sajtó- és könyvtártörténeti, elméletileg jól megalapozott pedagógiai, művelődéspolitikai és közművelődési ismeretekkel rendelkeznek. A tanszék a hagyományos „bibliothekáriusi”, illetve a közművelődési és az informatikai ismereteket oktatási szempontból azonos értékű, egymás mellé rendelt diszciplináknak itéli. Az alapiszciplinának tekintett könyvtárosi technikákat (katalogizálás, szakozás), az elméleti könyvtártant, a történeti stúdiumokat, valamint a kommunikációelméletet az első két évben, az első szigorlat előtt oktatják, tehát a hallgatók ebben az időszakban szerezhetik meg a minden könyvtártyipusban szükséges történeti, elméleti és gyakorlati ismereteket. A második szakaszban történik a modern könyvtári és tájékoztatási módszerek oktatása; a második szigorlat után kezdődő és az államvizsgával záródó harmadik szakasz pedig a gyakorlati munkára való felkészülés időszaka lesz. Szól a szerző a speciális kollégiumok, illetve a szemináriumok szerepéről, a posztgraduális képzésről, valamint az egyetemi és a főiskolai képzés összefüggéseiről is. — A *Figyelő* e számából még két — részben elméleti igényű — cikkre, *Zsidai József*nek a könyvtárközi együttműködés emberi tényezőiről és *Fogarassy Miklós*nak a területi együttműködésről szóló, bizonyos vonatkozásokban egymással összefüggő írására, valamint *Győri Erzsébet*nek, a Könyvtárellátó helyzetével és fejlesztésével foglalkozó összegezésére hívjuk fel a figyelmet. *Kamarás István* 50 regény „olvasástörténetének” alakulását vizsgálja 1968-as, illetve 1974-es adatok alapján; a folyóirat vitáikjében pedig az érintett szerkesztők föl-szisszenve utasítják vissza *Mezey L. Miklós*nak a *Magyar Nemzeti Bibliográfia, Időszaki Kiadványok Repertórium*a c. kiadvány megújulásával kapcsolatos bírálatát (lásd a *Könyvtári Figyelő*

1982/2. számában), mondván: a kritika „1. kevés pontos érvet, önálló gondolatot; 2. kevés hasznosítható javaslatot tartalmaz.”

A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás májusi számának valamennyi nagyobb cikke külföldi, illetve nemzetközi vonatkozású. Közülük *dr. Lázár Péter* összefoglalása a Nemzetközi Dokumentációs Szövetség, a FID 1981—1984. évi középtávú fejlesztési programját ismerteti, amelyet a szervezet koppenhágai közgyűlésén 1980-ban fogadtak el. A középtávú program 82 terv (projekt) megvalósítását tette a 16 FID-munkaszerv feladatává. A programban nagyobb figyelmet kaptak a tájékoztatástudomány elméleti és nyelvészeti alapjaival, az információs feldolgozással és technológiával, továbbá az oktatással és a továbbképzéssel összefüggő tervfeladatok, amelyek az összes témák háromnegyed részét alkotják, és a szükséges pénzeszközök 80 százalékát kötik le. Aránytalanul kisebb szerep jutott a programban az információs rendszerek tervezési és irányítási kérdéseinek, valamint a felhasználói igények és szokások vizsgálatának.

A másik nemzetközi tárgyú írásban a Magyar Tudományos Akadémia három munkatársa 1979-es adatok alapján matematikai módszerekkel azt vizsgálja, hogyan függ össze a nemzetközi tudományos konferenciák földrajzi helye a résztvevők országonkénti megoszlásával, az előadók és a publikáló „első szerzők” számával. A vizsgálódás megállapításai eddigi sejtéseket igazolhatnak, különösebb szenzációkkal nem szolgálnak. — Az európai nemzetközi közúti közlekedési szervezeteket és információs rendszereket *Kas Nóra*, az UVATERV munkatársa mutatja be: elsősorban a Gazdasági Fejlesztési és Együtműködési Szervezet (OECD) Nemzetközi Ütügyi Kutatási Dokumentáció nevű rendszerét (IRRD) ismerteti, de megemlíti a KGST Nemzetközi Tudományos-Műszaki Információs Rendszerének közlekedési és szállítási ágazati alrendszerét előkészítő munkálatokat, illetve a velük összefüggő hazai feladatokat is. A TMT *Szemle* rovatában ismertetett folyóiratcikkek közül kettő az olvasók legszélesebb körének érdeklődésére számíthat: ezek a központi számítógépben tárolt közérdekű és szakmai információknak az otthoni televíziós képernyőn való megjelenítését lehetővé tevő úgyszerűsített videotex-rendszerekkel, gyors elterjedésükkel és a könyvtári-információs szolgáltatásokra gyakorolt hatásukkal foglalkoznak.

A Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatójának idei első száma megemlékezik a 25., jubileumi mezőgazdasági könyvhónapról, beszámol rendezvényeiről, és válogatást közöl az évforduló alkalmából meghirdetett szakirodalomterjesztési versenyre beérkezett pályamunkákból. A minden év februárjában rendezvénysorozattal megünnepeelt könyvhónapra átlagosan 40—50 szakmai könyvújdonság jelenik meg, s országosan 1000—1200 szakíró—olvasó találkozót rendeznek — a megszámlálhatatlanul sok kiállításon kívül. Az idei események közül kiemelkedett az AGROINFORM mosonmagyaróvári és hódmezővásárhelyi szakmai tanácskozása és kiállítása, amelyhez rendezőként a Mezőgazdasági Könyvkiadó, a KÖNYVÉRT Vállalat, valamint a vendéglátó szervek és könyvtárak is csatlakoztak. — A Tájékoztatóban *Mogyorósné dr. Szemessy Ágnes* mutatja be a növényvédelmi és agrokémiai szakmai információs rendszert, amely 1976-ban alakult, és 1979 óta hazai szakirodalmat is beépít információbázisába. Eddig 24 800 dokumentumot dolgozott fel; közülük 10 ezret fénylyukkártyák, 13 ezret a *Növényvédelmi és Agrokémiai Szakirodalmi Bibliográfia* című kiadvány szerzői mutatói és tárgymutatói alapján, 1800-at pedig számítógép segítségével, párbeszédés üzemmódban lehet visszakeresni. A rendszer számítógéppel készített, folyamatosan megjelenő bibliográfiái: az említett *Növényvédelmi és Agrokémiai Szakirodalmi Bibliográfia* c., negyedéves kiadvány, a kéthavonta kiadott *szakfordítás-jegyzék*, továbbá a *szakkönyvek* negyedéves *gyarapodási jegyzéke*. (Az utóbbival párhuzamosan gépi katalóguscédulák is készülnek.) A jelenleg figyelt 28 témával kapcsolatban kért információk 90 százalékát közvetlenül, párbeszédés formában szerzik meg a Lockheed nemzetközi információs rendszertől. — Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár 4., kihelyezett fordítóirodája az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárában (Sopron) 1980. júl. 1-én kezdte meg működését Győr-Sopron, Vas, majd Komárom megyére is kiterjedő hatáskörrel. A 220-as létszámú fordító gárda az 1981-es esztendő negyedik negyedévéig 490 megrendelést teljesített, s negyedévenként átlagosan 3430 fordításoldalt készített el. Az iroda vállalt lektorálást, tömörítvány vagy recenziókészítést, gépelést, sőt tolmácsolást is.

A Könyvtári Híradó, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozóinak tájékoztatója májusi szá-

mában interjút közöl Sz. Kiss Csaba főigazgató-helyettestel a központi könyvtár állományának tervezett apasztásáról. Az állomány csökkentését, a több éves gyarapodásnak megfelelő számú könyv tartalmi és gyűjtőkori szempontokkal is indokolt kivonását a főigazgató-helyettes szerint részben a raktári helyhiány, részben az a tény tette szükségessé, hogy a hatvanas évek közepe óta nem volt állományapasztás az FSZEK-ban. Azóta, de már a régebbi időkben is a raktárakban igen sok profilidegen munka, jelentéktelen külföldi városi kiadvány és egyéb elavult anyag ülepedett le, amelynek külföldi vagy hazai cseréje, illetve egyéb hasznosítása elodázhatatlanná vált. A könyvtár azt is rögzíteni kívánja, hogy milyen dokumentumokkal, gyűjteményrészekkel kapcsolatban vannak megőrző feladatai. Az apasztást szakértő bizottság végzi, az általa megjelölt könyveket a raktárban többen megtekintik, s csak a több lépés ellenőrzés nyomán születik meg a végső döntés a mű sorsáról: az Országos Széchényi Könyvtár fölülpéldány-elosztójának vagy a szakkönyvtáraknak történő felajánlásról, illetve az egyéb hasznosítási módokról. — A híradó *Műhely* rovata két, módszertani szempontból érdekes gyermekkönyvtári cikket publikál: az egyik a XIII. kerületben meghirdetett Bartók-rajzpályázat, a másik a 37. sz. könyvtár *Tengerre magyar!* című könyvtárhasználati játékaának tanulságait ismerteti.

A Somogyi-könyvtári Műhely 1982/2. száma érdekes adalékot közöl a francia forradalmi hadsereg katonáinak szegedi hadifogságáról. *Palásti László* írása szerint 1793 novemberében 180 hadifogoly francia tisztet helyeztek el a szegedi várban, majd később számuk annyira megnövekedett, hogy csupán a betegségek következtében elhunytaké is már 370 volt 1800. dec. 31-én. A francia foglyok 1794. júl. 14-ét, a Bastille elfoglalásának évfordulóját *szabadságfa* felállításával ünnepelték meg, amely körül énekszóval járták a forradalmi körtáncot, a carmagnole-t. A folyóirat egyéb cikkei közül általános figyelemre érdemes még a Kossuth szegedi toborzó útjáról szóló írás (*Szántó Imre*), valamint *Szőri József* 1914-es Ady-tanulmányának utánközlése és *Borvendég Béla* ünnepi beszéde, amely *Rerrich Bélának*, a szegedi Dóm tér építészének századik születési évfordulóján, az emléktábla felavatásán hangzott el, s amely egyben a mesterségesen létrehozott és a városszerkezettel szerves egységet még ma sem alkotó tér kritikája is. — Az elsősorban helyi érdeklődésre számot tartó írások közül a *Góth Imréről*, egy elfelejtett, érdekes sorsú szegedi festőről

és feltalálóról, valamint a legújabb szegedi vert emlékérmékről szóló közleményeket, továbbá a vitákat sem nélkülöző könyvismertetőket emeljük ki.

Az **Együttnek**, a Szolnok megyei könyvtárak híradójának 1981/3-as száma kitűnő bizonyíték arra, hogy a megyei híradók országos szakmai kérdések kimunkálásának is színterei, műhelyei lehetnek.

Két példa igazolja ezt a gazdag és változatos tartalmú számban: Az egyik *Pápayné Kemenczey Judit* tanulmánya (disszertációrészlete?) — *Az Egri csillagok mint a kilenc-tízévesek olvasmányelménye* —, amely nemcsak az olvasáspedagógiának — befogadáslelektannak szolgáltató fontos szempontokat és tanulságokat, hanem a pedagógiának és az irodalomtanításnak is. Másik példaként egy gyermekkönyvtári terminológiai — szemléleti? — vitát lehet felhozni: A Szolnok megyei Könyvtár munkatársa, *Jószay Zsolt*né módszertani füzetet jelentetett meg a könyvtár kiadványsorozatában a 10—14 éves korú gyermekek olvasás- és könyvkultúrájáról, s ennek bevezetésében felvázolta az egyéni és a csoportos foglalkozások rendszerét is. Meghatározását, a rendezvények, illetve csoportos foglalkozások tipizálását hiányosnak tartotta *Károlyi Ágnes*, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa, aki vele szemben részletesen kifejtette saját rendszerezési szempontjait is az Együttben. Szerencsére a híradó szerkesztősége nem elégedett meg ennyivel, hanem két külső szakember, a szombathelyi *Kovács Mária* és a szegedi *Saráné Lukátsy Sarolta* véleményét is kikérte, akiknek tárgyszerű, higgadt állásfoglalásai jó vitahangulatot teremtettek a folyóiratban — és egyben élénkséget is hoztak a sok leíró jellegű cikk közé. Reméljük, hogy a vita még folytatódni fog!

A rövidebb írások közül a Varga Katalin Gimnázium könyvtárát bemutató cikknek egy, a *Könyvtáros* által már követelményként hangoztatott mozzanata ragadta meg figyelmünket: az tudniillik, hogy a jövő könyvtáros-utánpótlásáért a könyvtárak tehetik a legtöbbet. Mint ebben a szolnoki iskolai könyvtárban, ahol a könyvtári szakkör tagjai négy éven keresztül „kóstolgtatják” a szakmát, majd a megyei könyvtárban szabályos alapfokú könyvtárosi vizsgát tesznek. 1980-ban heten, 1981-ben pedig ketten vizsgáztak így, s közülük hárman a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola magyar-könyvtár szakán tanulnak tovább, ketten pedig klubkönyvtárosként dolgoznak!

A Tolnai Könyvtáros 1982/1-es száma terjedelmileg és tartalmilag szinte dupla számnak tekinthető, ami valószínűleg összefügg azzal is, hogy az elmúlt évben elmaradt a híradó második számának megjelenése. A mostani számban a beszámolók vannak túlsúlyban: belőlük értékes információkat szerezhet az olvasó a megye könyvtárügyének mai helyzetéről, de középtávú terveiről is. A híradóban közölt ötéves terv szerint az 1981—85-ös időszakra tervezik például a megyei könyvtár bővítését, a Bonyhádi Városi Könyvtár bővítését, korszerűsítését (a többi „B”-típusú könyvtárt az elmúlt években már rendbe tették — ezen a téren talán Tolna megye áll a legjobban az országban), Decs, Pincehely, Dalmand, Hőgyész „C”-típusú könyvtárának új elhelyezését, illetve bővítését, Szekszárdon, Bonyhádon és Dombóváron 2—2 lakótelepi fiókkönyvtár létesítését, az SZMT Központi Könyvtár kezelésében működő, területi feladatokat ellátó könyvtár létesítését Szekszárdon; városkörnyéki ellátórendszerek létrehozását, kiskörzeti könyvtárak szervezését, a falvak 80 százalékában kettős funkciójú — iskolai és községi közművelődési — könyvtárak kialakítását. A Pedagógus Továbbképzési Intézet és a megyei tanács közművelődési intézményei közös nyomdájukat a megyei könyvtárban fogják felállítani. A megyei könyvtár Tolna megye folyóirat-lelőhelyjegyzékének kiadására is készül, és tovább folytatja országos jelentőségű vállalkozását, a *Sebestyén Ádám*-féle Bukovinai székely népmesék III. és IV. kötetének megjelenését is. — A tanácsai és a szakszervezeti könyvtárak elmúlt évi teljesítményeiről szöveges és táblázatos értékelé-

sek egyaránt találhatók a híradóban. A tanácsai könyvtárak táblázataiban a kíváncsok és a valóságos alapterületi adatok egymás mellett olvashatók, de nemcsak ezeknek lehet a fenntartókat tájékoztató és a helyzet javítására ösztönző szerepük, hanem a nyitvatartási idő most másodízben közölt számainak is. Az értékelő szöveg mindenesetre felhívja a figyelmet arra, hogy az előző évi adatokkal való összevetés alapján a megyei irányításnak elsősorban a többfunkciójú könyvtárak nem megfelelő kölcsönzési idejét kell módosítani, és jobban figyelembe kell venni a helyi igényeket is. — A híradó egyéb írásai közül felhívjuk még a figyelmet a gyermek- és ifjúsági irodalom kérdéseivel foglalkozó hetedik szekszárdi tanácskozási ismertetésére (a tanácskozásról bővebben lásd a *Könyv és Nevelés* idei 1. és 2. számát is), továbbá az új otthonba költözött SZMT Központi Könyvtár működésének egy évről szóló beszámolóra, valamint a már említett *Bukovinai székely népmesék* második kötetéről írt könyvismertetésre.

Lapozgató

Közművelődési címjegyzéket adott ki a Népművelési Propaganda Iroda *Háy András* összeállításában az 1967-ben megjelentetett hasonló, ma már hozzáférhetetlen és adataiban is elavult jegyzék pótlására. A tájékoztatómunkában, de a mindennapi népművelői-könyvtárosi tevékenység során is nehezen nélkülözhető kiadvány teljességre törekedve sorol fel minden olyan szervezetet, intézményt és szolgáltatást, amelynek címére a közművelődési gyakorlat során a munkát végzőknek szükségük lehet. Ilyenek — és ezek egyben a könyv fejezetei is — a következők: Politikai, államigazgatási és társadalmi szervezetek; Tömegkommunikáció; Kulturális szervek; Kul-

turális szolgáltatás; Sport; Turizmus; Tanulás, iskolák; Beszerzés; Kölcsönzés; Javítás; A távhívásba bekapcsolt helységek körzetszáma. A hasznos kiadványhoz több mint 60 oldalas mutató is tartozik — kár, hogy ebben hiába keressük a Magyar Könyvtárosok Egyesületét az M-betűnél, ez csak a K-betűnél található (= Könyvtárosok Egyesülete), ugyanis így szerepel a könyvben is, ellentétben például a Népművelők Egyesületével, amely — helyesen — Magyar Népművelők Egyesülete néven került bele a kötet szakrészébe, a mutatóban pedig az M- és az N-betűnél egyaránt fellelhető. ([1982.] 218 l. — 32,— Ft)

Kodály Szegeden címmel a szegedi Somogyi Könyvtár kiadta *Péter László* centenáriumi összeállítását a zeneszerző életének és művészetének szegedi vonatkozásairól. Kodályt igen sok szál fűzte a Tisza-parti városhoz, amelyben számos hozzáértő zenész és zenekritikus segítette muzsikájának győzelmét: az általa gyűjtött és feldolgozott első népdalt szegedi énekkar mutatta be először hangversenydobogón, a *Pünkösddőlő* forrásai a Szeged környéki gyermekdalok voltak, s a szabadtéri játékok, valamint a szegedi színház is bő teret adtak a mester színpadi műveinek. Mindenekelőtt pedig Bartókhhoz hasonlóan Kodályt is a városhoz kapcsolja *Balázs Béla* személye, akinek segítségével mindketten gyűjtöttek népi dallamokat 1905-ben, illetve 1906-ban Szeged környékén. Az ezer példányban nyomtatott, izléses, fényképekkel és dokumentum-hasonmásokkal is illusztrált kötet külön fejezetekben foglalkozik a Kodály-műveket diadalra segítő személyek — Juhász Gyula, illetve a zenészek, zenetanárok, karnagyok: Szeghy Endre, Kertész Lajos, Fricsay Ferenc — szerepével a mester munkáinak elismertetésében, megszerettetésében. A kiadvány értékét kitűnő mutató is emeli. (*A Somogyi-könyvtár kiadványai* 25. — 1982. 191 l. — 20 Ft)

A reformkor és a szabadságharc a címe és a tárgya a szolnoki Verseyhy Ferenc Megyei Könyvtár ajánló bibliográfiájának, amely a *Történelmünk fordulói* c. sorozat 7—8. sz. füzeteként jelent meg, sokszorosításban, 500 példányban. *Rékasy Ildikó* összeállítása három csoportban (Ismeretterjesztő és tudományos művek: Források; Feldolgozások. — Regények), a szerzők betűrendjében körülbelül 110 felszabadulás utáni munkát ajánl, és valamennyi műhöz

jól informáló, 8—10 mondatos annotációt is ad. A kiadvány végén az utóbbi évtized sajtójából vett 26 tételes válogatás próbálja közelebb hozni az olvasót a tárgyalt korszakhoz. (1982. 135 l.)

Női torna és ritmikus sportgimnasztika címmel válogató bibliográfiát adott ki az állományában megtalálható munkákról a Testnevelési Főiskola Könyvtárának szakirodalmi tájékoztató szolgálata. *Majosháziné Hernádi Zsuzsa* sokszorosításban közreadott jeladó bibliográfiája elsősorban a főiskolán folyó tevékenységet kívánja segíteni, de a gyakorló szakemberek érdeklődésére is számít. A két nagy részre (torna — ritmikus sportgimnasztika) osztott, ezen belül pedig kiadványfajok szerint (magyar nyelvű könyvek, idegen nyelvű könyvek, magyar nyelvű cikkek, idegen nyelvű cikkek, szakdolgozatok, fordítások) tagolt, a tételeket szerzői betűrendben közreadó bibliográfia magyar nyelvű anyagát az 1945 és 1980 közötti időszakból, idegen nyelvű könyveit, valamint a szakfordításokat és a szakdolgozatokat az elmúlt tíz év terméséből, a cikkanyagot pedig az 1976—1980-as évekből válogatta az összeállító. (1981. [1982.] 61 l.)

A Békéscsabai Megyei Könyvtár bibliofil kiadványsorozatának legújabb két terméke *Weöres Sándor*

Mahruh veszése és *Kiss Anna* Fohász című költeménye. A könyvtár házi nyomdájában 250—250 példányban készített és a szerzők által aláírt verseskötetek közül *Weöres Sándor* az 1980-ban indított *Poesis Hungarica* 2. sorozatban, ennek kilencedik kiadványaként jelent meg, s a *Kiss Anna* kötethez, illetve a csabai könyvtár korábbi termékeihez hasonlóan japán eljárással készült.

A pécsi könyvtárak 1982. évi kurrens folyóiratlelőhely-jegyzékét adta ki a Pécsi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára, a Baranya megyei Könyvtárközi Bizottság támogatásával, 450 példányban, sokszorosításban. Mivel a *Ruzsásné Faluhelyi Vera* által összeállított jegyzék 1981-ben mint alapjegyzék látott napvilágot, a mostani kiadvány csak a változásokat — új rendelesek, lemondások, címváltozások — közli, illetve az előzőben nem szereplő tételekkel egészíti ki az alapkiadványt. (1982. 69 l.) — A regionális folyóiratlelőhely-jegyzékek kiadásában az orvosi szakkönyvtári hálózat jár az élen: az általunk korábban már ismertetett dél-dunántúli orvosi egészségügyi jegyzék után legújabbban az észak-magyarországi régió: **Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megye** külföldi orvosi folyóiratainak 1981—1982-es lelőhelyjegyzéke jelent meg. A hálózat országos központja által sokszorosított jegyzéket a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Kórház orvosi könyvtárának munkatársai állították össze. (1982. 33 l.)

Nyári csemegék címmel külön a kisdobosoknak és külön az úttörőknek rejtvenyfüzeteket állítottak össze a Zalaegerszegi Megyei Könyvtár gyermekrészlegének könyvtárosai kis olvasóik szüneti foglalkoztatására. A

rajzos, színezett füzetek egyszerű sokszorosítással készültek.

Nőkről — nőknek a címe a Kuri-tyáni November 7. Művelődési Ház által gondos sokszorosításban kiadott, illusztrált ajánló bibliográfiának, amelyet *Lukács László* könyvtáros állított össze a Borsod megyei bányásztelepülés lányainak, asszonyainak olvasmánykalauzául. Az annotációkat nem tartalmazó, szerzői betűrendes jegyzékben a címleírások végén megtalálhatók a központi könyvtár — egyesített szakszervezeti és műszaki könyvtár — raktári jelzetei is. A bő választékot kínáló jegyzék fejezetei: A nő dicsérete; A nő főszerepben; Mai nők és tegnapiak; Szex, szerelem, család; Ember születik; A felnőtt, a gyermek és a nevelés; Háznak tája (Otthonunk, Kertünk és udvarunk, Főzőcske otthon); Az öltözködés művészete; Hímzés—szövecs; Innen-onnan. (1982. 77 l.)

Kisszámitók és zsebszámlógépek az oktatásban címmel röplap formájú válogatott bibliográfiát adott ki a veszprémi Országos Oktatástechnikai Központ. A könyveket és a folyóiratcikkeket külön felsoroló, körülbelül 50 tételes jegyzékben összeállította, *Borián Beatrix* idegen nyelvű könyveket is szerepeltet.

Irodalmi Kurír és előzménye 1931—1932 címmel hasonló kiadást jelentett meg a szolnoki Verseghegy Ferenc Megyei Könyvtár a világgazdasági válság éveiben a városban megjelent rövid életű folyóiratról. A *Szandai Sándor* szobrászművész által szerkesztett *Reklám Kurír*, *Kurír*, majd *Irodalmi Kurír* nevű folyóirat jelentőségét nemcsak a fővárosi szerzők, Gelléri Andor Endre, Nagy Lajos, Zsolt Béla és mások írásai, valamint Móricz Zsigmondnak a folyóirat iránt tanúsított figyelmé adja meg, hanem az is, hogy az Irodalmi Kurír a két világháború közötti magyar progresszió egyik érdekes dokumentumának tekinthető. Számai hiányoznak a legnagyobb magyar hírlapgyűjteményekből, a hasonló kiadásával tehát missziót is teljesített a szolnoki könyvtár, ami-

kor 300 példányban, *Szurmay Ernő* bevezetőjével közreadta a tizenkét szám fakszimiléjét, ezzel is dokumentálván, hogy a megyei könyvtár gondjára bízott terület fontos bibliográfiai és tudományos műhelyévé vált az elmúlt másfél évtizedben. (1982.)

A Médiatári szakirodalom ajánló bibliográfiáját adta ki a veszprémi Országos Oktatástechnikai Központ témabibliográfia-sorozatának tizedik füzeteként. A 135 címet tartalmazó válogatás hazai és külföldi könyvek, fordítások, folyóiratcikkek és hangos-képes dokumentumok adatait sorolja fel; a központ a fordításokról és a folyóiratcikkekről az érdeklődőknek xerox-másolatot szolgáltat, a könyveket és az AV-dokumentumokat pedig helyben vagy postai kölcsönzéssel teszi hozzáférhetővé az érdeklődők számára. (TD)

Az 1982. évi ünnepi könyvhétre kiírt gyermekpályázatok nyertesinek és helyezetteinek névsorát tette közzé a Baranya megyei Könyvtár. A füzet igazi értéke a 127 díjnyertes gyermekrajz fényképe, ezek más könyvtárak hasonló pályázatainak elbírálásához is szempontokat adhatnak, összehasonlítási alapul szolgálhatnak.

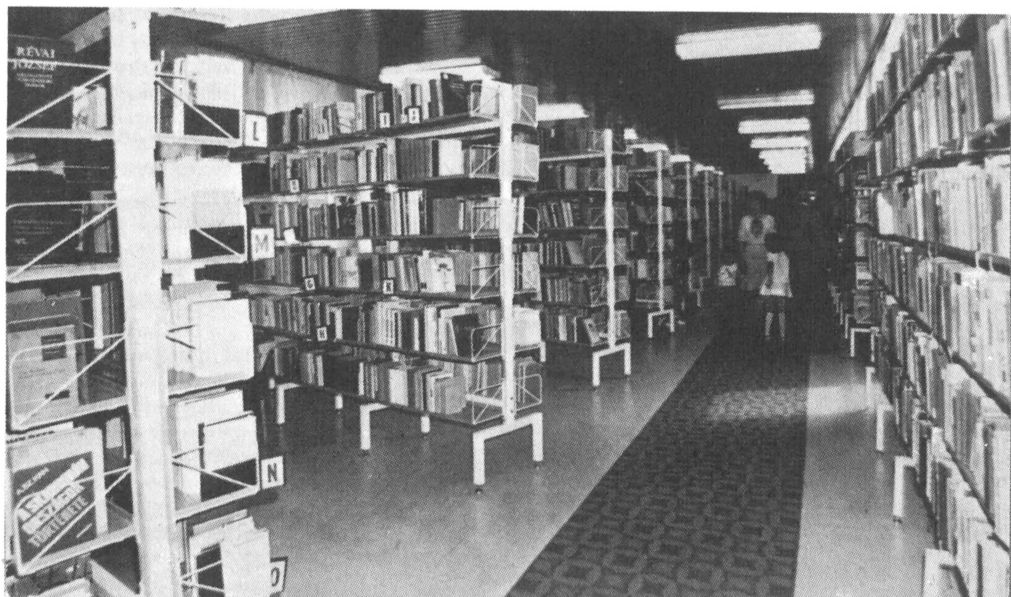
444 műsordarab címmel negyedik alkalommal adta ki színműtárának gyarapodási jegyzékét a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár. A jegyzék hét csoportban (jelenetek, egyfelvonásosok, többfelvonásos színművek, irodalmi szinpad-i műsorok, magánszámok, gyermekműsorok, bábjátékok), a csoportokon belül pedig szerzői betűrendben közli a 444 + 21 műsordarab címadatait (ugyanis a függelék a gyarapodási jegyzék összeállítása és megjelenése közötti időben beszerzett munkákról is tájékoztat). A 200 példányban sokszorosított, gondos összeállítás szerkesztői, *Graf Ernő* és *Zentainé Szabados Lenke* a tételezmokra utaló szerzői névmutatóval és címmutatóval is megkönnyítették a jegyzékben való keresést. (1982. 64 l.)

Július elsejéig a szerkesztőségbe érkezett periodikus kiadványok; beszámolók és munkatervek: *Gyarapodási jegyzék. 1981. első félév* (Állami Gorkij Könyvtár, kottás hanglemeztár); *Irodalomkutató-sok. Az általános és a szakkönyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke. 1982. június* (Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Könyvtárellátó Híradó. '82/1. sz.* (Könyvtértesítő Vállalat);

Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom. Referáló lap. 1982/1. sz. (Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ); *Könyvtári Tájékoztató. 1982/6. sz., június.* Melléklete: Könyvtári gyermekrendezvények. Nyári szünidő. (Nagyközségi-Járási Könyvtár, Edelény); *Oktatástechnológiai Információk. Ajánló irodalom. '82/1. sz.* (Országos Oktatástechnikai Központ, Veszprém); *OMIKK Híradó. 1982/5. sz.* (Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár); *Szabolcs-Szatmár megye irodalma és eseménynaptára. 1982. január, 1982. február* (Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár, Nyiregyháza); *Szakirodalmi Gyorstájékoztató. 1982/5. sz.* ([A] Testnevelési Főiskola Könyvtára, Szakirodalmi tájékoztató szolgálat); *Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomból. 1982. május* (Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Tájékoztató jegyzék vezetőik számára. 1982/5. sz., május* (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen);

Tájékoztató külföldi szociológiai folyóiratokról. 1982/6. sz. (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár); *Válogatott cikkek a világ sportszakirodalmából. Torna.* ([A] Testnevelési Főiskola Könyvtára, Szakirodalmi tájékoztató szolgálat); *Vas megye irodalma. 1981. január 1.—március 31.* (A Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár [Szombathely] bibliográfiai füzetek 69.); *Világszerke. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum információs szolgálat. 1982/10., 1982 11. sz.* — *Az Országos Széchényi Könyvtár 1981. évi beszámolója; A Pest megyei könyvtárak 1981. évi főbb statisztikai mutatói* (Pest megyei Művelődési Központ és Könyvtár); *A Szolnok megyei könyvtárak 1981. évi eredményei* (Verseghegy Ferenc Megyei Könyvtár, Szolnok).

Könyvtára berendezéséhez ajánljuk

MERABONA

és

TÉKA

típusú bútorainkat

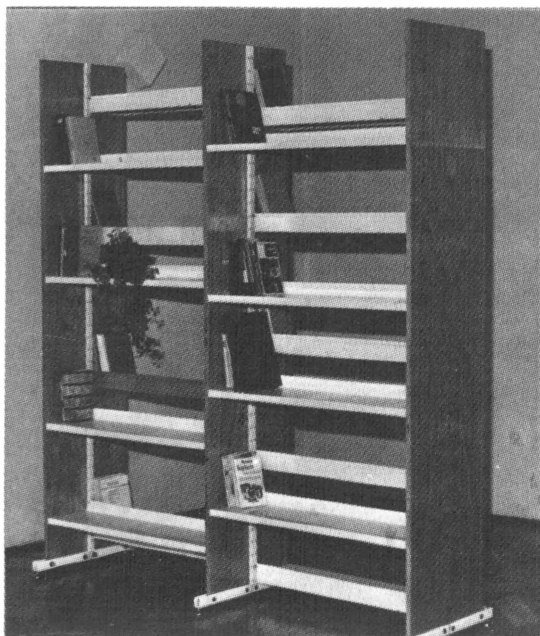
MEZŐGÉPIPARI

SZÖVETKEZETI

KÖZÖS

VÁLLALAT

**SZANY
ADY ENDRE ÚT 38.
9317**

Józef Szuszkiewicz ex libriseiből
(Cikkünket lásd a 490. oldalon)

Ára: 10,— Ft
HU ISSN 0450-7886